

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Memet Fuat'ın Seçtikleri

TÜRK EDEBİYATI

1969

de yayınevi

Türk Edebiyatı : 7

Memet Fuat'ın Seçtikleri

TÜRK EDEBİYATI 1969

Bu kitapta, «bana göre» 1968 yılında Yeni Türk Edebiyatının şiir, kısa hikâye, eleştiri, deneme alanlarında en ilginç, en güzel örnekleri bir araya getirilmiştir. Nesnel değil, çok öznel bir değerlendirmeye. Kapağında üstüne basa basa «Memet Fuat'ın Seçtikleri» diye yazılması özellikle bu yüzden. Başka bir eleştirmen 1968 yılında yayımlanan edebiyat ürünlerinden çok değişik bir antoloji düzenleyebilir.

1968'DE ŞİİR, KISA HİKÂYE, ELEŞTİRİ

1968 yılı — özellikle şiir alanında — çok sayıda kitap getirdi. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Kubilây Destanı*, çocuklar için yazdığı şiirleri toplayan *Açıl Susam Açıl*'ı; Behçet Necatigil'in *İki Başına Yürümek*'i, *Evler*'le *Yaz Dönemi*'nin yeniden gözden geçirilmiş ikinci baskıları; İlhan Berk'in *Âşıkane*'si; Metin Eloğlu'nun *Ayşemayşe*'si; Attilâ İlhan'ın *Yasak Sevişmek*'i; Turgut Uyar'ın son yıllarda yazdığı şiirlerden bir bölümünü toplayan *Her Pazartesi*'si; bu yıl dergilerde görülmeyen Ece Ayhan'ın *Ortodoksluklar*'ı; Necati Cumalı'nın son şiirleriyle tükenmiş iki kitabını (*İmbatla Gelen, Güneş Çizgisi*) bir araya getiren *Yağmurlu Deniz*'i; A. Kadir'in *Tebliğ, Hoş Geldin Halil İbrahim, Dört Pencere* adlı kitaplarındaki şiirlerine, daha önce yayımlanmamış kırktan fazla şiirini ekleyerek düzenlediği *Mutlu Olmak Varken*'i; Nevzat Üstün'ün, eski kitaplarından derlediği *Köprübaşı*'sı; Suat Taşer'in *Hayret Bey'in Serüveni*; Cahit Sıtkı Tarancı'nın yeniden basılan *Ömrümde Sükût*'u; Tahsin Saraç, Talat Sait Halman, Yüksel Pazarkaya gibi, başka alanlardaki çalışmalarıyla adlarını duyurmuş olan — ama bu arada şiir de yazan — aydın kişilerin; Afşar Tımuçin'den Cahit Zarifoğlu'na kadar birçok genç şairin bu yıl yayımlanan kitapları. Sonra, yıllardır beklenen, 1968'in şiir olayı diye anılabilecek bir kitap : Ahmed Arif'in *Hasretinden Prangalar Eskittim*'i. Ayrıca, Nâzım Hikmet'in tükenen kitaplarının yeni baskıları, yeni derlemeler *Seçmeler; Bütün Eserleri*.

Kitapların böylesine bol oluşuna bakarak 1968'i

«güçlü bir şiir yılı» diye anabilir miyiz? Aralarında yayımlanması gecikmiş kitaplar var, şiir olarak belli bir düzeyin üstüne çıkamayan kitaplar var, ikinci baskı kitaplar var... 1968'de şiirimizin durumunu anlamak için gene dergilere bakmak gerekiyor.

Oktay Rifat 1967'nin son aylarında yayımlamaya başladığı şiirlerini — *Elleri Var Özgürlüğün*'ün birinci bölümündeki şiirlere göre daha eski bir döneminden yola çıkarak oluşturduğu şiirlerini — 1968 içinde büyük bir coşkuyla sürdürdü. Hemen göze çarpan bir ustalığın yoğurduğu bu şiir yazma coşkusunun birbirinden güzel ürünleri şairi sevenleri olduğu kadar yeni yeni tanıyan gençleri de etkiledi. Çok şiir yayımlayanların başında gelen Turgut Uyar Osmanlı şiirinden aldığı biçimsel etkileri, şiirinin gelişmesinde ulaştığı bir aşamaymış gibi, «sürdürdükçe sürdürmenin» tehlikelerini nasıl olduysa göremedi. Biçimci bir şair için, «Buraya onu bir içeriğin getirmesi gerekirdi,» demenin yersizliğini biliyorum, ama bir türlü sonu gelmeyen bir «fantezi»nin de başarıları başarısızlığa döndüreceğini unutmamak gerekirdi. Bu sözler, gene çok yayımlayanlardan, gene bir yıl önce «yeni, değişik, ilginç,» diye bakılan biçimsel bir denemeden bir türlü kopamayarak «sürdürdükçe sürdüren» başka bir şair için, İlhan Berk için de söylenebilir. Bütünüyle yeni bir biçimle geldi İlhan Berk, «şiir olmayan»da, «şiir olamaz sanılan»da şiiri aradı. Ama aşırı biçim denemelerinin kısa ömürlü olması gerekiyor. Çoğaltma döneminde rahatsız edici bir kolaylığa düşülüyor çünkü. Fazıl Hüsnü Dağlarca — kendi ölçüleriyle — isteksiz bir yıl geçirdi. Melih Cevdet Anday da öyle, ama yıl sonunda çok güzel birkaç şiir yayımladı. Ülkü Tamer «Serçe»siyle kurtardı bu yılı. Behçet Necatigil'in şiirleri, Cemal Süreya'nın «Sevda Sözleri», Edip Cansever'in «Gökhanlar»ı... Baş-

ka? Sabahattin Kudret Aksal, Ceyhun Atuf Kansu, Metin Eloğlu...

İnsan sırasında bir şiir, iki şiir için de bir yılı «başarılı» diye anabilir. Ama başka bir şey var beklenen, bir türlü gelmeyen bir şey. Ahmed Arif'e dört elle sarılınması da ondan, Rıfat Ilgaz'ın yıllar sonra yeniden şiir yazmaya başlaması da ondan gibi geliyor bana. «Sanatçı olarak da ağırlığını koyabilen, toplumcu gidişin düşünce yüküyle oluşacak içerikleri getirebilen» şairler özleniyor. Toplum hayatımızdaki gelişmelerin şiirimize yansması isteniyor : Hazır kalıpların, beylik söyleyişlerin ötesinde, yaşantıdan gelen bir yansıma... Gençlere bakıyorsunuz : Önceki yılların umut veren iki sanatçısı, Ataol Behramoğlu ile İsmet Özel yok. Kararsızlar, nereye basacağını bilemeyenler, daha işin başında isteksizliğe düşmüşler görüyorsunuz. Her çeşidinden «züppeler» görüyorsunuz. Bir yanda toplumcu sanatı elde kırbaç yönetmeye çalışan kaskatı kafalar, öte yanda onlara direneyim derken toplumcu anlayışın dışına düşenler...

1968 yılı getirdiği güzel şiirlerle «başarılı» bir yıl diye anılabilir, ama «umutlu» bir yıl olduğu söylenemez. «Sanatçı olarak da ağırlığını koyabilen, toplumcu gidişin düşünce yüküyle oluşacak içerikleri getirebilen» şairler görünmedi gene...

Hikâye için de «umutlu» sözler edilemez bu yönden. Önceki yıllarda olduğu gibi, gene iki tür hikâye sürdürüyor. Biri, toplumcu sanatçıların geliştirdiği, bir ara çok güzel örnekleri verilen, düzanlatımlı hikâye türü. Öbürü, biçim oyunları, anlatım incelikleriyle süslenen hikâye türü. Birinci türü sürdürenlerin tekdüzeliği, çoğaltmacılığı yüzünden, yeni yetişenlerin daha çok ikinci tür hikâyeye yöneldikleri görülüyor. Sanatçı olarak gösterdikleri başarı umut verse de, toplumcu sanatçıların eksiklikleri, bazı örnekler çok

yakın bir yerde kalmalarına yol açıyor. Aralarında öyleleri var ki, yazdıkları hikâyelerin «çeviri» olduğunu söyleseler kimse yadırgamaz.

1968'de yayımlanan hikâye kitaplarının sayısı pek fazla değildi. Orhan Kemal'in *Önce Ekmek*, Samim Kocagöz'ün *Yağmurdaki Kız*, Mehmet Seyda'nın *Garnizonda Bir Olay*, Ahmet Naim'in, ölümünden bir yıl sonra basılan *Kuduz Düğünü*, Mustafa Niyazi'nin *Mavi Bluzlu Kadın*, Afet Muhteremoğlu'nun *Toprak* adlı kitaplarından başka yılın son günlerinde de Leylâ Erbil'in *Gecede* adlı kitabı yayımlandı.

Eleştiri alanında daha da azdı kitaplar. Asım Bezirci'nin *Nurullah Ataç* incelemesiyle Oktay Akbal'ın iki kitabı anılabilir *Konumuz Edebiyat*'da yazarın eski yazılarından yaptığı seçmeler, *Günlerde*'de ise güncesinden notlar yer alıyordu.

Dergilerde de eleştiri olarak fazla bir şey yoktu. Kimi eleştirmenlerin İkinci Yeni konusunda karşılırlarına almaları gereken şairlerin adlarını bile anmadan yaptıkları boşlukta suçlamalar pek yararlı olmadı. Marx'çı eleştiri alanındaki yayınların çoğalmasa yeni, sağlam bir bakış açısı edinilmesini sağlayabilirdi. Buna hazır bir ortam da vardı. Oysa iş bir çekişme, bir itişme havasına sokularak «Nâzım Hikmet'in şiirleri yayımlandıktan sonra, edebiyatımızın yeniden değerlendirilmesi gerekir mi, gerekmez mi?» tartışmasına yönelindi. Katılığıyla toplumculuğa zararlı olduğu görülen eski anlayışlara yaslanılarak çağdaş Marx'çı sanat eleştirisini savunanlara ağır sözler edildi. Bir görüş, bir anlayış adına olmaktan çok kişisel çekişmeler adına yapılıyor-muş izlenimini veren bu tartışmalardan kimsenin yararlandığını sanmıyorum.

Kemal Tahir'in *Devlet Ana* adlı romanı çevresinde kopan tartışmalar da — bir kaç yazı bir yanta — övgü ya da

vergi olmaktan öteye geçemedi.

1968'de, toplumcu sanata duyulan özlem — gençlerden beklenen atılım gelmeyince — gözleri eski toplumcu sanatçılara çevirdi, günün sol düşünceli olduğu bilinen, ama sanat anlayışları yüzünden politika dışı kalan ünlü sanatçılarına karşıysa gittikçe artan bir öfkenin yaygınlaşmasına yol açtı.

Aralık, 1968

Memet Fuat

1968'DEN SEÇMELER

POLİTİKA VE KÜLTÜR

Aslında politika kültürün ta kendisi olmalıydı Filozofinin, şiirin, sanatın, insanlık bilincinin ta kendisi. En soylu anlamı insanları çıkar gözetmeden yönetmedir; bunun-
sa kültürden başka bir yoldan sağlanabileceğini düşünmek
(ki tümen tümendir hâlâ böyle düşünen politikacılar ve
kocaman devlet başkanları) insanları koyun sürüsü gibi gör-
mektir. Öyleyken benim kulaklarımla duyduğum şu sözleri
ya da benzerlerini sizler de duymuşsunuzdur. Bu sözlerden
birini bir büyük elçimiz, Türkiye'nin Cezayir olayları kar-
şısındaki tutumu üstüne ateşli bir tartışmayı keserek söy-
lemişti «*Kardeş bırakalım politikayı da kültürden söz ede-
lim biraz*». Diyebilirsiniz ki elçi devlet ve meslek sırlarını
senin gibi bir acemi çaylağa açmaktansa lâfı değiştirmek is-
temiştir. Hayır öyle olsa anlatmazdım bu anımı Elçi iç-
tenlikle politikayı küçük, kültürü büyük görüyor, ikisinin
birbirinden kopmuşluğunu, bir diplomat olarak bile kendi-
sinin kültür işlerine politikayı, politika işlerine kültürü ka-
rıştırmadığını belirtiyordu.

Bir başka sözü politikanın hayatımızda ağır bastığı gün-
lerden birinde (ağır basmadığı gün de pek kalmadı ya)
ilerici bir aydından, hem de bir eğitimciden duymuşumdur :
«*Bir politika savaşı içindeyiz; bırak şimdi kültürü mültürü
de bu savaşı kazanmaya bakalım Humanizma falan ardın-
dan gelir*.» Haklı ya da haksız bu görüş de politikayla kül-
türü birinciye öncelik tanıyarak ayırıyordu birbirinden. Mak-
sadım kimseyi kınamak değil, çağımızın bir özelliğini, nice
tartışmaların özüne bir düşünceyi ortaya koymak. Anlaşmaz-

lıklar, kıyasıya çatışmalar oluyor bu yüzden. Önce demir-yolu sonra okul, önce ekonomi sonra filozofi, önce sosyal adalet, sonra sanat, önce toplum sonra birey, önce teknik sonra bilim, önce disiplin sonra sevgi, önce biz sonra dünya, önce yıkma sonra yapma diyenlerle bunların tam tersini söyleyenler arasında yurttaşın bocaladığı, hangisine hak vereceğini şaşırdığı çok oluyor yıllardan beri. Dön dolaş, bir bütün kurması gereken politikayla kùltürün birbirinden kopmuş olmalarına dayanıyor bütün sorunlar. Ne kùltürsüz politika tutunabiliyor, ne de politikasız kùltür. Bundan ötürü de hangisine öncelik verseniz sonunda umut-larınız suya düşüyor. Ne devlet başkanları gördük ki yüz-yılımızda kùltürsüzlüğün ta kendisiydiler, bu yüzden düş-manı da oldular. Nice kùltürlü insanlar da gördük ki poli-tikanın bir üfürüğüyle kürsülerini, onurlarını, özgürlükle-rini, hattâ canlarını bir anda yitirmişlerdir.

Bu neden böyledir? Neden kùltüre en saygılı ve en saygısız çağdır bizim çağımız? Neden politikacı olarak ko-naklarda viskiler içen elçi gizli gizli kùltürden yana olur ve neden bütün isyanını kùltürüne borçlu olan, kendi hak-kını değil, fakir fukaranın hakkını arayan bir aydın kişi kül-türe boş verip politikadan bekler insanlığın mutluluğunu? Ben bunu dünyamızın sosyal adaleti doğurma sancıları için-de olmasıyla ilgili görüyorum. Şöyle ki :

Çağımızda hemen bütün devlet düzenleri az çok, ister istemez seçim ya da devrimle, biçimsel ya da özden bir ge-lişmeyle demokrasiden yani halkın egemenliğinden yana git-mektedirler. Dünyayı tanrılar adına ve mutlu bir azınlığın çıkarına yöneten kırıllar sahneden çekilmiş ya da birer kuk-la olarak sahnede kalmışlardır. Halk adına, insan hakları adına önce İngiltere, Fransa ve Amerika'da gerçekleşip dün-yaya yayılan Devrimler, Kimin Ayak- İhtisatları, Kime Yerine Para

Babaları'nı getirdiler. Ne garip, daha doğrusu ne anlamlıdır ki, tarihin bütün kırallarının hazineleri, halk adına, halkın emeğini sömürerek, halkın kanı pahasına kazanılmış özgürlüklere dayanılarak kazanılmış, yasalara yüzsüzce uyduurulmuş zenginlikler yanında hiç kalır. Bugün, dünkü baldırı çıplak bir petrol, pamuk, tütün ya da demir kırılının oğlunun elinde bütün peygamber, kiral ve padişahların hayal edemeyecekleri olanaklar (ama unutmayın demokrasinin yarattığı olanaklar) vardır.

Sene 1950. Paris'in bir kahvesinde Tristan Zara ile oturuyoruz. Alman işgali sırasında Paris burjuvalarının, büyük Fransız Devrimini yapmış burjuva torunlarının nasıl Nazilere kendilerini, yurtlarını sattıklarını anlatıyor Tristan Zara. Çünkü az önce bir lüks otomobil durmuştu önümüzde. İçinden bir züppe, bir de aslan biçiminde kırkılmış bir köpek çıkmıştı. Bu adam, dedi Zara, Fransa'ya ihanet etti; kurşuna dizilmekten zor kurtuldu; yine de dilediği gazeteyi, tiyatroyu satın alabilecek kadar zengin; ve bunun gibileri o kadar çok ki Fransa'da.

Büyük Fransız Devrimi sosyal adaleti sağlayamamıştı. Tersine eskilerden daha açgözlü ve daha becerikli sömürgenlere meydanı boş bıraktı ve para gücü yasaların da desteğiyle öylesine devleşti ki adaletsizliğin en koyusuna, sömürünün en yüzsüzcesine karşı direniş daha zor oldu bir bakıma. Bu dev, savaşlarla, devrimlerle yıkılmıyor besleniyordu bile. Halkın bel bağladığı politikacıların, devlet adamlarının bilerek bilmeyerek bu devin ekmeğine yağ sürdüklerini az mı gördük? Kültürün bütün değerlerinden de yararlanmasını bilen bilginleri, sanatçıları dilerse süründürüp dilerse baş tacı eden bu devin karşısına insanlığın, eskisinden çok daha büyük bir bilinçle çıkması gerekiyordu; çıkmaya başlandı çoktan. Her yerde toplumsal ve siyasal ılımlı ya

da aşırı akımlar, partiler haline gelerek sosyal adalet savaşını başarılı başarısız yüzyıldır sürdürüyorlar. Ne var ki bu politik savaş kùltürle, gerçek kùltür adamlarıyla uzlaşmıyor, işbirliği edemiyor her zaman. Genel olarak dünyanın en kùltürlü kişileri sosyal adaletten ve dolayısıyla de Sol'dan yana oldukları halde bütün Sol partilerin politika ile kùltürü ayırmadıkları söylenemez. Sol'un liderleri arasında, Hitler kadar değilse bile, yine kùltürü hiçe sayanları gördük. Kùltür Sol'dan yana olduğu için Sağ'ın kùltür düşmanlığı anlaşılır; ama Sol'un kùltür düşmanlığı bindiği dalı kesmenin ta kendisidir, ve ne yazık ki parti dediğimiz zorunlu politika organının kaçınılmaz dar görüşlülüğü çok kez bu düşmanlığı beslemiştir, çok yerde hâlâ beslemektedir de.

Kısacası kùltür haksız savaşçı gibi haklı savaşçı için de bir yük oluyor, bütün savaş gücünü ona borçlu olduğu halde. Sömürgecinin karşısına adaletin kılıcı olarak çıkıyor; sömürülen ve sömürenlerin karşısına da dizginleyici, firenleyici bir güç olarak. Kùltürsüz (yani insanlık hesabına düşünmeyen) bir devlet adamı memleketini olsa olsa başkalarının zararına rahatlığa, güçlülüğe ulaştırabilir. Başkalarının zararına bir mutluluksa (iğrenç olması bir yana) er geç mutsuzluğun ta kendisi olmuyor mu, olmak zorunda değil mi? Çıkarıcılık kötü olur da, çıkarıcı bir politika, sol da olsa, sosyal adaletten yana da olsa, kötü olmaz olur mu?

Çağımız devletlerinin, serüvenlerinden, Avrupa'da, Amerika'da, Rusya'da, Çin'de, Maçin'de ve bizde olup bitenlerden alacağımız ders şudur bence : Kùltürsüz politika insanlığın baş belâsıdır, ve politika kùltürün ta kendisi olup herkesten en iyi yapacağı işi yapmasını, kendini aşmasını istemedikçe hiçbir devrimin mutluluğa ulaştıracağı yok dünyamızı. Bugün halk arasında nerdeyse dalavera anlamına gelen politika, bir politik düzenleme, yönetim, yönetme demektir as-

lında. Şehirler memleket, memleketler ülke, ülkeler imparatorluk olunca işler değişti. Politika, ne pahasına olursa olsun başa geçme ve başta kalmayı sağlama sanatı oldu. Platon ideal devletinde yöneticileri başa geçmek istemeyenler arasından seçerken politikacıların hele demokrasilerde baş belâsı olacaklarını sezinlemiş olsa gerek. Bugünkü anlamında politikacılar olmasa dünyamız sömürü düzeninden daha erken kurtulurdu. Daha dün dünyanın en kültürlü memleketlerinden biri olan Almanya'da kültürsüzlüğün ta kendisi olan bir insanın, sömürgeciğin desteklediği politika yoluyla başa geçip millete ve dünyaya ettiği kötülüğü düşünün.

Demek istediğim kısaca şu : Çağımızın büyük sorunlarından biri kültürün politikayla ve politikanın kültürle uzlaşmakta çektiği zordur, bu uzlaşma olmadıkça insanlık rahat etmeyecektir. Bu uzlaşma da ancak ve ancak sosyal adaletsizliği sürdürmek isteyen devlet adamları yerine sosyal adaleti gerçekten özleyen devlet adamlarının gelebilmesiyle gerçekleşebilir.

(*Yeni Ufuklar*, Mayıs, 192)

NÂZIM HİKMET

Nâzım Hikmet'in (d. 1902 - ö. 1963) şiiri bu yıl da edebiyat alanındaki etkilerini sürdürdü. Tüklenen kitapları yeni derlemelerle tekrar basılmaya başlandı. Bu arada daha önce yayımlanmamış bir iki şiiri de yayımlandı.

TANGANİKA RÖPORTAJI

(On mektupta)

BİRİNCİ MEKTUP

Uçuyorum karlı Ukrayna ovalarını.
Yıllardır bu ilk hava yolculuğum sensiz.
Elini aradım yerden kesilirken,
alışkanlık,
yere inerken de arayacağım.

Dün gece bavulumu hazırlıyordum,
omuzların kederliydi,
belki değildiler de, bana öyle geldi, kederli olmalarını istedim.
ğimden.

Bu sabah kar aydınlığıyla uyandım.
Moskova uykundaydı, sen uykudaydın.
Saçların saman sarısı, kirpiklerin mavi,
ak boynun uzundu, yuvarlaktı
ve kırmızı, kalın dudaklarında keder,
belki değil de bana öyle geldi, kederli olmalarını istediğimden.

Ayaklarımın ucuna basıp yan odaya geçtim.

Fotoğrafın masamda bir yaz güneşine bakıyor, başını kaldırmış, profilden.

Umrunda değil gidişim.

Soktum cebime.

İyiden iyiye ağardı ortalık.

Duvarda Dino'nun yağlı boyası :

bir bulut parçacığı sonsuz bir gökyüzünde,

belki ne gökyüzü, ne bulut,

uçsuz bucaksız mavilikte ak bir kımıldanış,

iyimserliğin resmi, umudun.

Kapıcı kadınlar avluda kar küremeye başladı gıcırtilarla.

Odaya girdin.

Yüzüme bakıyorsun şaşkın, kederli;

belki keder değil de uyku mahmurluğu bu.

«Beni geçirmeye gelme,» dedim,

oysaki beni geçirmeni istiyordum bilemediğin kadar.

Kilitledin bavulumu kendi elinle.

Ben açtım kapıyı merdiven sahanlığına çıktım.

Sen içerde kapıyla çerçevesi bir bahar manzarasıydın, bir bahar manzarası öğle aydınlığında, yapraklarla sular som parlaltı, gölgesiz.

Kapadım kapıyı üstüne.

Senden konuştuk Ekber'le Vunukova'ya kadar,

daha doğrusu, ben söyledim, o dinledi.

Karadeniz'i geçiyorum sekiz bin metre yukarda.

Bilmem farkında mısın,

günü gününe bir yıl oluyor.

Varşova — Roma — Paris üstünden Kahire'ye uçtuğu seninle.

Kahire yine o Kahire mi sensiz?

Sekiz bin metre yukarda, Anadolu'mun üstündeyim.

Sekiz bin metre derinde, bulutların altında, toprağımda kara kış.

Köylerin çoktan kesiktir yolu.

Herbiri karlı çöllerde bir başmadır.

Bulgur aşısı yağsız.

Tezek dumanında göz gözü görmez.

Bebeler ölür bitlenmeye bile vakit bulmadan

ve ben uçarım sekiz bin metre yukarda, bulutların üstünde.

İşte böyle Tulyakova....

İKİNCİ MEKTUP

Kahire'nin Özbekiye Bahçesi'ni hatırladın mı?

Oturduğumuz sırayı gidip buldum.

Topal ayağını onarmamışlar.

Geceydi hatırladın mı?

Karmakarışıkta karşımızda

yıldızlar, otomobil ışıkları, vitrinler

ve uzun entarili dilenci.

Kederli kadımdan konuştuktu hatırladın mı?

Kıraliçe Nifertiti'ye benziyordu yüzü.

Komünist kocası beş yıldır can çekiyor

çölün orta yerinde, toplama kampında.

Kahire'nin Özbekiye Bahçesi'ni hatırladın mı?

Oturduğumuz sırayı gidip buldum.
Topal bacağıını onarmamışlar.

Gündüzün ağaçlar tozlu.
Uzun entarili dilenci kurumuş büsbütün
ve kederli kadının kocası artık ölmüştür.

Kahire'nin Özbekiye Bahçesi'ni hatırladın mı?

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Geceleyn geç vakit havalandık Kahire'den.
Uzakta, ta uzakta, kanadın ucunda ayrılığın kırmızı ışığı ya-
nıyordu.

Yıldızları sınıksı tuttum avucumda, uyudum.

İndik Hortum alanına sabah aydınlığında,
bulutsuz, ak bir aydınlık,
bir porselen aydınlığı,
porselen bir fincan zar gibi ince.

Alanda dev gibi bir «Komet» vardı
«Sudan Hava Yolları»nın.
Bir de bir ıspor uçağı sarı, kırmızı, minicik.
Neyin nesi anlayamadım.

Hortum hava istasyonu temiz.
Güneş serin serin yükseliyordu.
Oturdum karşısına paltomu omzuma atıp.
Nerde olursam olayım,

hapiste bile,
gündüzün kulağına misjeller fısıldayarak başlar.

Sudanlılar güzel oluyor,
 — Sudanlı bir şair kadın tanırım, dünya güzeli —
 işlenmişler abanoz ağacının en soylusuna
 ak entarileri, ak örtüleri, ak sarıkları içinde.
 Sudanlı subaylar dolaşüyor, İngilizce konuşuyorlar,
 ve sarışın avcılar viski içiyordu.
 Avcılar aslan avlamaya gelmişler
 ve pamuk avlamaya.
 Tüfekleri naylon kılıflı.

Bir mızrak boyu yükseldi güneş.
 Paltomu attım, çıkardım ceketimi.
 Volkan gürültüleriyle havalandı «Komet»,
 uçup gitti Londra'ya.

Nerden bileceksin, kızım,
 benim Osmanlılar bu kırmızı toprakta esircilik etti.
 Kölelerin boyu iki metre,
 bir de fildişi, altın,
 bir de vergi topladılar kadınların şalvarına kedileri sokup.

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

Dar-es-Selâm'a belki kuşlar gelir İstanbul'dan, Moskova'dan,
 kuşlar nerelerden nerelere gitmez ki!
 Ama bu toprağın dalına konan Moskovalı ilk uçak bizimkisi,
 ilk İstanbullu ben.

Duydum Afrika'nın kokusunu,
 büyük, kara Afrika'nın :
 iri bitki, iri çiçek, iri güneş, iri yağmur, iri yıldız kokuyor.

Girdik şehre palmiyelerle muzların arasından.
Gözalabildiğine yeşil, gözalabildiğine sıcak bir akvaryoma girdik.

Dar-es-Selâm batısında Hint Okyanusunun.
Daha Muhammed'den önce kara kaşlı Arap korsanlarıyla Arap tüccarları çıktı bu kıyılara,
sonra başka korsanlarla başka tüccarlar
ve bunların kaşları samur,
ama iş kaşlarda değil.

Dar-es-Selâm başkenti Tanganika'nın.

Tanganika.

Tanganika, Tanganika.

Bir türkü böyle başlayabilir,

bir tam tam havası :

Tanganika, Tanganika,

kederlisi, sevinçlisi, akıllısı, delisi,

yeşili, kırmızısı, sarısı, kuzgunu karası.

Tanganika, Tanganika...

Biliyorsun,

Tanganika güney doğusunda Afrika'nın.

120'den çok kabilede 10 milyon kadar insan.

Müslüman, Hristiyan, putperest.

Biliyorsun,

belli başlı ürünü : kahve, davar ve sizâl.

Sizâlin yaprakları yalın, yeşil kılınçlardır,

urgan, halat, çuval filân yapılır.

Biliyorsun,

bütün bunları yola çıkmadan önce bilmediğimi biliyorsun.

Biliyorsun hartada yaptığımız yolculuğu seninle.

Gemimiz üç direkli, baş kentini, <http://rantey.org>

puruvada altın kız sureti sana benzer,
 ve bayrağında şiirler, sana yazdığım,
 ve balıklar avladık gözleri zümrüt,
 ve kuşlar kondu serenlere sırma kanatlı,
 ve muz yağmuruna tuttu maymunlar bizi kıyılarından,
 ve pupa yelken geçtik sıcak denizleri,
 ve bir dolanıp bir kurtulduk ağından meridiyenlerin
 Dar-es-Selâm-ı bulana kadar.
 Biliyorsun hartada yaptığımız yolculuğu seninle.

Tanganikalı Meçhul Askerle konuştum Dar-es-Selâm'da
 Tunçtan dökülmüş saldırıyordu ince, çıplak bacaklarının üs-
 tünde elde silâh.

Arkasında bulvar ve liman karşısında vitrinler,
 sağında bir banka yapısı solunda bir kilise.
 — Kime saldırıyorsun? dedim.
 — Alamana, dedi.

Alamanındık, dedi, Birinci Dünya Savaşına dek.
 İngiliz geldi, komutayı aldı, saldırdık Alamana.
 Alaman gitti, İngiliz kaldı.
 Kaldı İngiliz 18'den 62'ye.
 62'de İngilizini dehledik,
 bağımsız Cumhuriyetiz, dedi,
 dedi ve kesti.

Dar-es-Selâm bir şirin kasabadır.
 Ana caddeleri temiz, onarılı.
 Büyük, rahat bir Hint mahallesi var.
 Hintliler ticaretle meşgul kıyasıyla.
 Satacaklar satabilseler Okyanusun suyunu şişelere doldurup.
 Ve Hintli tüccara düşman Tanganikalı.
 Şehirde bir İngiliz Bulkuhanı.

Yalnız beyazlar girermiş eskiden,
şimdi adı da değişmiş, girenleri de.

Cumhurbaşkanı sarayı.

İngiliz valisi otururmuş eskiden.

Bir kolej, 48 öğrencisi var. Tanganikalı hepsi.

Profesörler İngiliz.

Kiliseler, camiler, villâlar, oteller, elçilikler.

Bir Müslüman konağında kirada Sovyet Elçiliği,
kapısında Arap alfabesiyle Bismillah yazılı.

Tıramvay, otobüs filân yok,
ama otomobil her markadan,
hepsinin de direksiyonları sağda.

İngiliz sistemi.

Ve Tanganikalı şoför usta oluyor.

Bir de kabare var sabahlara kadar açık.

Tanganikalılar, halktan olanları, toprağın üstünde yatıp kal-
kıyor balçık ve hasır örme kulübelerde.

Devlet dili, İngilizceyle Suvahili.

Tanganikalı mühendis, bütün Tanganika'da, 1 tane,
doktor : 3.

Tanganikalı sarhoş görmedim,
sarhoşlar beyazdı.

Beyaz işsiz görmedim
işsizler Tanganikalı.

Ve kaldırımlarda tahta arslan satanlar turistlere Tanganikalı.

Tanganikalı subay gördüm, başkan gördüm, öğretmen gördüm.

Dalgın öğretmen gözleriyle Başkan Nirere bakıyor bütün du-
varlardan

çerçevesinde ve camın altında oturup dayanmış ak başlı bas-
tonuna.

Polisler, gördüklerim, Tanganikalı,

Bankalarda Tanganikalı Kıtapevi görmedim, www.kitapevi.org

ya beyaz, ya Hintliydiler.

Garsonlarla hamallar Tanganikalı,

köylüler de, çobanlar da, ırgatlar da, kabile reisleri de.

Buralarda da fes giyenler çok, renk rengi, boy boyu, püskül-
lüsü, püskülsüzü.

Biz Türkler fesi Yunandan almışız, giydirmişiz Araba, Sudan-
lıya da belki,

onlar da kara Afrika'ya,

ya onlar, ya İngiliz,

İngilizse giydiren

fesli bir gergedan görürsem şaşmam.

BEŞİNCİ MEKTUP

Dar-es-Selâm'da «Halâs Ordusu» kulübesinde uyumanın yolu
yok sıcaktan.

Derime yapışıyor sıcak vıcık vıcık.

Kanadalı karı koca akşam dualarını çoktan çaldılar magne-
fonda.

Arsanlar böğürmüyor.

Arsanlar içerlerde,

arsanlar, filler, gergedanlar,

zebra, zürafa, antilopların çeşidi.

Kaplan yok sanıyorum.

Moskova'da zooloji parkında kaplan da vardır, beyaz ayılar da,
penguenler de,

ve kaymaklı dondurma vardır.

Moskova'da kar yağıyor lapa lapa.

Derime yapışıyor sıcak.

Cibinliğin altında çırlıçıplağım.

Cibinliğin üstünde derkenkeler. <https://rantey.org>

Kertenkeleler minicik timsahlar gibi ve dillerini çıkarıyorlar,
ve belki bunlar kertenkele değil.

Bursa cezaevinde cibinlikler yaptıktı yatak çarşaflarından.

Sabahları kovaya doldurup dökerdik tahtakurularını.

Derime yapışıyor sıcak.

Nabızlarımda vuruyor sıcak

ve akıyor damarlarımda kanıma karışarak.

Moskova'da kar yağıyordu,

yağmıyor mu yoksa?

Yatmadan önce baktın mı pencerede termometreye?

Sıfırın altında on beş mi, on yedi mi?

Yatağının üstünde mavi ışık.

Neler düşünüyorsun?

Yoksa uyudun mu yine kor komaz yastığa başını?

Dar-es-Selâmda «Halâs Ordusu» kulübesinde uyumanın yolu
yok sıcaktan.

ALTINCI MEKTUP

Hint Okyanusunu seyrettim bu sabah.

Okyanuslar üstüne bir çift sözüm var sana :

Kıyısından seyredilen okyanus

farksızdır Marmara açıklarından.

Yani demek istediğim :

Okyanuslar büyük sevdalar gibidir Tulyakova

seyredilmeye gelmez,

Okyanus yaşanılır.

YEDİNCİ MEKTUP

Çarşı pazar dolaştım karıcığım,
not ettim fiyatları.

Tanganika dehşetli ucuzluk.

Meselâ, güneş,

hem de en olgunu, en kırmızısı,

yağmur meselâ,

hem de aylarca şakırdayanı artsız, arasız,

yahut da, boy boyu, çeşit çeşidi sıtmaların,

yahut da, kopkoyu, esmer eller,

turfandası da, olgunu da,

hem de hepsinin tırnaklarıyla avuçları pembe,

hattâ muz,

beş kiloluk hevenkleri,

bir şişe Pepsi Kola'dan ucuz.

Sana bunları yazdım, iki gözüm, düşünüyorum,

Tanganika'dan pahalı mı benim Anadolu?

Kimi yerlerinde yağmur çok daha pahalı,

kimi mevsimlerinde güneş,

ama sıtmaların fiyatı,

yahut da ellerin,

hele parmakları kınalı olanların,

hiç de burdan pahalı değil.

Muza gelince,

bizde yetişmez,

ama soğanla tuz,

beş kilosu değil, birer kilosu,

burdaki muz fiyatına.

SEKİZİNCİ MEKTUP

Nasılsın Tulyakova, ne âlemlerdesin?

Saman sarısı saçlar nasılsınız?

Ne âlemlerdesiniz mavi kirpikler?

Mavi kirpikler yol verin,

gözlerinizin içini görmek istiyorum,

dolaşmak içinde gözlerinizin ve rastlamak kendime,

belki satırları arasında bir kitabın,

belki ikinci Peşçannaya'da otobüs durağında,

rastlamak kendime içinde gözlerinizin

ve «Merhaba Nâzım!» demek, «Nicesin, mutlu musun?»

Moskova Irmağı'na selâm ederim,

Kızıl Meydan'a, fabrika bacalarına, tiyatroların tümüne selâm
ederim,

evimizin kapısına selâm ederim,

İstanbul'un duvarda asılı resmine selâm!

Beni sorarsanız, ben burda Kuzeydeyim iki gündür,

Aruşa'da, Moşi'de,

karlı Klimancaro dağının dolaylarmda.

Turistik bir dağ.

Otellerde konforu İsviçre turistlerinin.

Çağga kabilesi yaşıyor Moşi'de.

Otellerde, kahveliklerde ve sizâllıklarda çalışıyorlar.

Sizâllıklar İngilizlerin, Hintlilerin, Rumların.

Çağga halkı güler yüzlü, akıllı, yumuşak.

Erkekleri gömlekli, şortlu, ama yalnayak çoğu

ve bisiklete meraklı.

Kadınları salınarak yürüyor alaca entarileri içinde

ve başlarında kışkıllarında büyük yükler taşıyorlar bütün

Afrika kadınları gibi.

Genç kızlar gördüm.

Kara biberim, bâdem şekerim

ve naylon eteklikleri kabarık.

ve okur yazarlık Anadolu'mdan yüksek.

Ngorongoro Kıraterine gittim.

Volkanın ağzı çayırlar ve ağaçlarla kapanmış.

İki yüz kilometre kare, dediler.

Turistik gergedanları gördüm,

turistik zürafaları, filleri.

Sürülerle gezip tozuyorlar.

Aralarından geçiyor jipimiz, burunlarının dibinden,

başlarını kaldırıp şöyle bir bakıyorlar,

tanıyorlar markasını otomobilin :

Landrover

ve kederle çeviriyorlar başlarını öte yana,

bıkkınlık.

Bir antiloplar alışmamış Landrovere,

sıçraya sıçraya kaçtılar.

Bir de bir akşam bir Amerikan turisti sızmış çayırılıkta,

arslanlar beklemiş başında sabaha kadar.

Bakmışlar ayılmıyor,

yemişler.

Mezarını gördüm.

Taşında yazılı hikâyesi.

Dolaylarda Masailer yaşıyor çırılçıplak,

bir avrat mahalleri örtülü.

İri yarı insanlar.

Kahve rengine düşkün.

Kahve rengine boyanıyorlar.

Kadınlarının küçük memnelerinin omuzlarına sarılıyor,

bir ağırlıkla filân uzatıyorlar.

Masailer göçebe.

Davarcı.

Sığırlarının etini yiyor, sütünü ve kanını içiyorlar sıcak sıcak.

Ve sürüye saldıran arslanı mızraklıyorlar kulaklarından tutup.

Otelde bir kâat verdiler bize :

Kıraterde en çok neyi beğendiniz?

Filleri mi?

Gergedanları mı?

Masaileri mi?

Antilopları mı?

DOKUZUNCU MEKTUP

Hapisten çıktığım günleri hatırlıyorum,
hapisten çıkarıldığım değil, çıktığım,
içerde kendimin dışarda dostların ve zamanların zorlamasıyla
çıktığım günleri hapisten.

Sevinç.

Düğün, bayram.

Sevinç,

kibirli biraz,

biraz şaşkın.

Sevinç,

dallarında hayallerin ve umutların parıltısı,

yemişleri değil, parıltısı.

Ve yüksek sesle anlatmak hapisaneyi herkese ve kendine.

Hapisane hâlâ düşlerine girer,

uyanırsın sıçrayarak.

Yakanı bırakmazsın, kilitleriyle yavaş yavaş hapisane yıllarının.

Kapatmazsın mektuplarının zarflarını,
 karavana vakitlerini beklersin,
 ve akşamlar kararınca kapının dışardan kilitlenmesini,
 yanmasını ampullerin kendiliğinden.

Sevinç.

Düğün, bayram.

Ama bayram günlerinin de sonu var bütün günler gibi.

Bakarsın, evinin damı akıyor,
 pencereler, kapılar onarılmak ister,
 su getirtmek, açtırmak gazı, elektriği,
 yatak çarşafı almak, tabak çanak, kitap.

Kolların hazır çalışmaya,
 onlar içerde de çalıştırıldılar,
 ama bilgi'n uyutuldu.

Paran da yok.

Borca batmak da tehlikeli.

Nerden, neresinden, nasıl kurmaya başlamalı evini hürriyetinin?

Yani demek istediğim,
 hapisten çıkanın haline benziyor hali Tanganika'nın.

ONUNCU MEKTUP

Kulağımı dayadım yere,
 dinledim Afrika toprağım,
 homurtular geliyor Uganda'dan, Mozambik'den,
 Güney Afrika'da pembe tabanlı esmer ayaklar öfkeyle şakırdatıyor zincirini,

Angola ormanları yeşil arslanlar gibi böğürüyor al kan içinde.
 Son savaşlarını veriyor emperyalizm,

Başımı kaldırdım bakıyorum :

Afrika yol kavşağında duruyor,

yol var yine esirliğin inine gider döne dolaşa,

yol var gider büyük hürriyetine büyük kardeşliğin...

Yani demek istediğim.

Benim akıllı, güzel karıcığım,

bir daha oku dokuzuncu mektubumu.

Sen leb demeden leblebiyi anlarsın

ve bilemediğin kadar göresim geldi seni Moskovalım, Tulyakova'm.

Şubat, 1963

(*Yeni Dergi*, Ocak, 40)

EDEBİYATTA BİLGİ

Nermi Uygur (d. 1925) bu yıl doğrudan doğruya edebiyatı konu olarak alan bir dizi deneme yayımladı. İlerde bunları ayrı bir kitapta toplayacağını söylüyor.

Bir ozana, beğendiğinizi dile getirmek amacıyla, «Şiirlerinizden çok şey öğrendim,» demeye kalkışmayın, beklediğiniz yanıtla karşılaşmayabilirsiniz «Beni bilgin sandı, bilgi mi benim şiirlerim, kimseye bir şey öğrettiğim yok benim,» diye sözle ya da sessiz kızabilir size ozan. Başka bir ozanaysa, «Şiirleriniz bilgiyle ilişkisiz olduğu için beni sarıldı» mı dediniz, şaşırtabilir ozan sizi «Şiirlerim bilgi vermiyorsa kimseyi saramaz» çeşidinden bir yanıtla çıkabilir karşınıza. Öykücü var, okul gözüyle bakılıyor öykülerine; öykücü var, «Bilgi arayan öykülerimi okumasın,» diyor çekinmeden. Bazı eleştirciler bir romanı överken, romancının hiçbir bilgi vermeye yeltenmediğini söyleyerek kanıtlamak istiyorlar bu övgüyü. Bazı eleştircilerse, bir romanın değerini belirtmek için, romanın bilgisel katkısı üzerinde uzun uzun duruyorlar.

Arapçaına dönmüş bilgi ile edebiyat arasındaki ilişki. Okuyucular, yazarlar, eleştirciler, filozoflar — hepsi de bölünmüş bu konuda. Kimi filozofa göre, gülünç bir şey edebiyatı bilgi yönünden inceleyip değerlendirmek; bilgi başka, edebiyat başka. Kimi filozofsa, asıl bilginin yalnızca edebiyat ürünlerinde bulunduğu inanıyor, kültür başarılarının doruğunda edebiyatı. Yazarların çoğu umursa-

mıyor ama filozofların ne dediğini. Filozoflardan da tümen tümen, yazar yargısına aldırmayan. Hep aynı konuda sık sık çatışır okuyucu ile eleştirici. Hep aynı konuda yazar ile okuyucusu anlaşıyor zaman zaman.

Yüzyıllardan beri sürüp gidiyor tartışmalar; biteceği de yok. Düşüm şurda : iki kavram arasındaki bağıntı açığa çıkarılmak isteniyor. Gerçekten var mı böyle bir bağıntı? Kabataslak şöyle denenmiş çözüm bir bölük düşünür kesinlikle evetlemiş bağıntıyı, öbür bölükse kesinlikle yadsımış. En önemli şey unutulmuş ama bu arada, unutulmasa bile gereken özenden yoksun bırakılmış : ne *bilgi* ne de *edebiyat* kavramını, kavram nitelikleri yönünden, yani içlemce ve kaplamca sınırlayan olmamış. Tanımlanmamış kavramlar arasında düzenlenmek istenen her ilişkide durum neyse o burda da : güvenilir bir sonuca varılmamış. Denecek ki : araştırmacılar n'apsın, tanımlanamıyor ama kavramlar. Benim de eğilimim bu. Sallantısızca belirtmeli ama bu gerçeği. Nedenini de belli etmek gerek bu gerçeğin. Gel gör ki yapılan şu : kırk yılda bir sorulduğunda, edebiyat nedir? bilgi nedir? diye, basmakalıp bir tanımla yetiniliyor. Gelsin sonra eksik saptamalar, kavgacı tümceler, doğru olduğu sanılan (sanki doğru olabilirlermiş gibi) saplantılı özetlem tümceleri.

İşimiz zor : kavramları tanımlamak zor da ondan. Edebiyatın ne olduğunu, bilginin ne olduğunu bilseydik zor diye bir şey kalmayacaktı ortada. Sınırları iyice çizilmiş iki kavram arasındaki ilintilerin tam bir aydınlıkla belirmesini engelleyemez hiçbir mantıksal sakınca. Ben «bilgi» kavramı altında toplanan şeylerin özelliklerini açık seçik kılayım; «edebiyat» deyince hangi niteliklerin nesnelce gözönünde bulunması gerektiğini günışığına koyayım; «edebiyat» ile «bilgi» sözcüğünün ne kriteri uygulandığında neşeyimadan söyle-

yebileyim de bu iki kavram arasındaki ilişkiler gene tartışmalara yolaçsın — olmaz öyle şey! Çeşit çeşit bilgi anlayışı, çeşit çeşit edebiyat anlayışı var. Öylesine karmaşık girdiçiktısı olan gerçeklikleri yansıtıyor ki edebiyat ve bilgi kavramları, büyük bir haksızlık bu, bunların herbirini tek bir tanım içine kapamamak. Yapılacak en doğru şey : gerçekliklerdeki zenginliğe yaraşan bir hoşgörülle, önemli açılardan birkaçına yerleşerek edebiyat ile bilgi arasındaki ilişkilerin bellibaşlı görünümelerini incelemek. Böylesine bir incelemenin, tartışmaları kesin sonuca bağlaması beklenemez. Deminden beri sözünü ettiğim ilişkide, belki sanıldığından çok daha dallıbudaklı güçlüklerin varolduğunu ortaya çıkarmaya iteleyecektir bu inceleme. Burda istenen güçlükleri bu yönden bilince ulaştırmak : kestirip atan bir çözüm vermektense çözümlemelerle güçlükleri belli etmek, bilinci elden geldiğince dolanıklıklardan kurtarmayı denemek.

Epeyce yaygın bir inanışa göre, birbiriyle başdağmayan şeylerdir edebiyat ile bilgi. Yazarlar, okuyucular, eleştiriciler, filozoflar kendi çevrelerinde ya da başka çevrelerde, kuşkuları hiçe sayan bir tutkuyla savunurlar bu inanışı. Akla yakın tutamaklardan biridir bu gerçekten :

Ne tür bir başarı olarak ortaya çıkarsa çıksın, öyküsü, romanı, şiiri, denemesiyle duygusal bir dildir edebiyat toptan bakınca. Belli bir «şeyi» (durum, davranış, özlem, olay, kurgu, süreç çeşidinden tasarımsal, gerçeğimsi, gerçek olabilen bir şeyi) tekanlamlı, upuygun, keskince dile getirmez edebiyat. Getirdiği sanılan yerlerde bile, sallantılı anlatımlarla, bildirmekten çok sezdirenen araçlarla işini görür. Kişiselliğe kişisel değerlemeye dayanır edebiyat dili. Yantutmaz, nesnel bir kılığa da bürünse duyguyla, değerle yoğrulan bir tutumdur. <https://rantey.org>

Bilgiyse bambaşka bir dil yapıtıdır. Duyguyu, değerlendirmeyi, kişiselliği, katkat anlamlarla sezdirmeyi dışta bırakan; söylemek istediğini düpedüz bildirmeyi amaç eden bir dildir bilgi dili. Nitekim tek tek bilimler kendilerine özgü, çok kez yapma, bunun için de belli bir çevrenin anlayabileceği «teknik» bir dil dizgesiyle özdeşirler. Zorunludur da bu, bilgi vermek için. Çünkü bilgi, varlık kesitlerini, elden geldiğince ölçüp biçilebilen, yorumlanırken kişiden kişiye değişikliklere uğramayan bir nesnellikle kavramak zorundadır. Konusu, yolu yöntemi ne olursa olsun büyük ağırlığıyla bildirsel kipten bir bağlamda sözedilebilir ancak bilgiden.

Biryandan edebiyat, öteyandan bilgi kavramı için bu tanımsal öndayanaklara yaslanan herkesin apaçık varacağı sonuç : Edebiyatta bilgi aramak, olmadığı, olamadığı yerde aramaktır bilgiyi. Tek tek bilimlerdir bilginin yeri, edebiyat değil. Katkısız bilgiye erişmek isteyen, sırtını çevirmelidir edebiyata. Bilgi devşirmek kaygusuyla roman okumak, okumayı bozmaktır. Bilgi içerikleriyle bezenmiş bir öykünün edebiyatla ilişkisi yoktur; bilim bağlamında yer almak zorundadır böylesi öykü. «Bu şiir bilgi dağarcığımızı arttırıyor,» diyen herkes, o «şiirin» bilimsel yollarla denetlenmesine boyun eğmek zorundadır.

Azıcık deşelim durumu : geliştirilen düşüncelere dayanaçlık eden edebiyat anlayışı, edebiyat gerçekliğini tastamam kavrayamıyor. Edebiyatın kişisel-duygusal-değersel güçlerle yüklü bir dil ortamı olmadığını söylemek, hakkımı yemektir gerçekliğin. Ne var ki, böylesine bir dil dokusunun, bilgi diye bir şey barındıramadığını söylemek de basbayağı aykırıdır gerçekliğe. Bu aykırılığı belgelemek için çağımızdan, çağımıza bitişik çağdan dünya edebiyatının önemli yapıtlarını birbiri ardına sıraladık. Burada Batı'nın en eski ya-

pıtlarından biriyle yetinelim gene de. İşte Homeros'un *Odysseia*'sı : dizi dizi kuşaklara bilgi sağlamış bir üniversite. Hâlâ da öyle. Psikolojiden coğrafyaya, denizbilimden sosyolojiye, bilgilerle dolup taşıyor Homeros. Nasıl şey peki bu? Ne çeşit bilgiler bütün bunlar?

Geliştirilen düşüncelerin gerisindeki bilgi anlayışına yeniden gözetmek gerekiyor. Bu anlayış çerçevesinde bilgi, deneylere başvurarak doğal evrenin kuruluşunu kuşatıcı yasalarla açıklamakla görevli bir bilgi. Bilgilerin tümünü yansıttığı söylenemez ama bu anlayışın. Kimi salt akıldan çıkan, kimi genellikle dil çözümlemelerinden devşirilen, kimi doğa gerçekliğine değil de çok karmaşık ilişkileriyle insan varoluşunun içine sokulmaya çalışan bilgi uzanışlarımızın olduğunu yadsıyamayız. Bu bakımdan ortaya konan tümceler kimini doğru, kimini yanlış diye belleyip benimsemiyor muyuz? Bütün bu tümceler bilgi sağlıyor öyleyse. Bilgi kavramımızı dar tutmak sakıncalı bir şey demek ki. Nitekim edebiyat ürünlerinin böylesine genişlemiş bir bilgi kavramına giren bilgiler kapsadığını öne sürenlere raslanır çok kez. Buna göre Homeros deneysel bir doğabilimci değildir ama onun da sunduğu doğrular vardır.

Bilgi kavramını genişletmenin birçok bilim adamını ve bilgi filozofunu çileden çıkaracağı besbelli : Bilgi kavramını alabildiğine yayıp sulandırmakla elde edilen şey, sözün tam anlamında bilgi gücünden yoksun dil anlatımlarını olsa olsa zorla bilgi katına yükseltmektir. Bilime katkısı olmayan bir çabadır buysa. Yarı bilgilere, eksik bilgilere, yete-yete kotarılıp bilimselleşmemiş bilgilere raslanır belki edebiyat yapıtlarında. Günlük yaşamada da başka türlü değil durum. Örneğin, «Bu kapı kapalıdır,» diyorum şimdi, gerçekten de kapalı kapı. Evrenle, evrendeki bu kapıyla ilgili bir bilgi bu. Örneğin, «Bu kapı kapalıdır,» diyorum şimdi, gerçekten de kapalı kapı. Evrenle, evrendeki bu kapıyla ilgili bir bilgi bu. Örneğin, «Bu kapı kapalıdır,» diyorum şimdi, gerçekten de kapalı kapı. Evrenle, evrendeki bu kapıyla ilgili bir bilgi bu.

ler mi bilim kitaplarının sunduğu? Bu çeşit bilgilerle dolup taşan günlük dil, bilimsel bilgilerle mi dolup taşıyor?

Tartışma daha bu kerteye varmadan edebiyat yazarlarının da çileden çıkacağına kalıbımı basarım. Bağırın bağırana bilimlerin dili ile dağlar var edebiyat dili arasında. Bilim kitabı, uzmanlar okusun diye yazılır; edebiyatsa herkese seslenir. Gelgelelim herkese açık bir dilin bilgiye güçsüz olduğunu öne sürmek önyargıya kurban gitmektir. Neleri dile getirmiyor ki edebiyat! Upuygun bir dildir edebiyat dili. Gerçeği de düşseli de, her çeşit varlığın inceliğini yansıtmaya yeten bir kıvraklığı var bu dilin. Beceriksizlerle oyalanmayıp ustalara bakmak gerek. Shakespeare'lere, Dostoyevski'lere, Camus'lere, daha da başkalarına. Doğrular barınağıdır her soylu yapıt. Bilgin değilmiş Camus — olmayı da istemez zaten. Önemli olan pekçok doğrular öğrendiğimizdir Camus'den. Bilimselmiş, bilimsel değilmiş, bilgi bilgidir eninde sonunda.

Önemli aşamalarına değindiğim bu tartışmanın nerde ne zaman olup bittiğini söylemesem de şunu söyleyebilirim kesinlikle : nerde ne zaman edebiyatın bilgi vermediği, çünkü veremediği, bunun da dilsel yapısında köksaldığı söz konusu edilse, anaçizgileriyle burda yansıtmaya çalıştığım tartışmayı andıran bir tartışmanın başgösterdiği kimsenin gözünden kaçmaz. Apaçık bilinmesi gereken bir özellik de şu bütün benzer tartışmalarda olduğu gibi, bu tartışmada da, konuşmalar, doğruluğuna sıkısıkıya güvenilen tanımlar açısından sürdürülmekte; ne var ki, konuşma sürecinde, karşılıklı direnmelerin etkisiyle, tanımlar da, irili ufaklı değişikliklere uğramaktadır. Şöyle ki : Edebiyatın, dilinden ötürü belli bir kesinlik başarabileceğini savunanlar, giderek bu dilin, tekanamlı bir dil örgüsü olmadığı için, bilimsel bilgi sağlayamayacağına, bilimsel bilgilerin, bilimsel bil-

giyle birtutanlarsa, bilimler dışında da bazı bilgilere raslanabileceğine ses çıkarmamaktadırlar.

Edebiyat yapıtlarının bilgi kapsadığını bağışlamak zorunda kalanların çoğu, bu bilginin başka kaynaklardan, özellikle bilim kitaplarından, yazılı bilimsel çalışmalardan aktarılmış olduğunda birleşirler. Bu kanıdaki kimselere göre : bilginlerin daha önce araştırıp bulduğunu halka yayan bir araçtan başka bir şey değildir edebiyat. Coğrafya, fizik, gökbilgisi, sosyoloji, psikoloji, tarih, arkeoloji, felsefe — erişebildiği her kaynağa uzanır edebiyat yazarı. Belli sonuçları, bu sonuçlara götüren yöntemi halk için yorumlamak, halka açmakla görevlidir bu çeşit edebiyat. Halk diye nitelesenlerse, uzman olmayanların okuyucu çevresidir. Edebiyatta yapılan, bir dolaylamadır öyleyse. Bilgin önermelerini, bilimsel bir dildeki varsayımları, bilimce pekiştirmeleri, bilim yasalarını, tüm sorun-bağlamıyla, elden geldiğince anlayıp anlatmak, halkça anlaşılmasını sağlamak için kolaylaştırmaktır edebiyatçının başarısı. Bir bakıma çeviridir edebiyattaki bilgiler — bilim ortamından edebiyat ortamına. Bazı bilim adamlarının deyimiyle, bu çevirinin güvenilir bir çeviri olduğunu söylemek için, tek tek bilimlerde yapıp edileni gerçekten bilmek, bilime özgü gidiş ve amaçlardan haberi olmak gerekir. Bilimdeki özel işaretlere, bu işaretlerin yanyana dizilişine, bu dizgelerin varlık yapısını yansıltışına, kısaca, bilimlerin işleyişine azıcık dikkat etmiş olan, bilimde verileni edebiyata götürmeye çalışmanın bilimsel içerikleri ister istemez bozacağını gizleyemez kendinden. Gene de çeviride direnmek, çarpık ve eksiz bilgilere katlanmaktır. Şurası apaçık bilimdeki anlamların bilgiliğini azaltmadan, bilimseli daha az bilimsel kılmadan edebiyatta sunmak kimsenin elinden gelmez. Öyleyse edebiyattaki «bilgiler», bilimdeki bilgilerle aynı psikolojik benzeriyle

anımsatan bilgilerdir olsa olsa. Gülünçtür uzmanın bunlara belbağlamasını beklemek.

Bu saptamalardaki doğru yanı örtemez kimse. Gerçekten de böyle edebiyat yapıtları var. Çağdaş bilimin her geçen gün bir öncekinden daha karmaşık, daha uzmanca aşamalara yönelmesi, kimini bu çeşitten yapıtlar yazmaya, kimini de okumaya iteliyor. Öylesine arttı ki bilimlerin girdiçiktisi, ünlü bir bilim adamı bile, derinleştigi köşecik dışında neler olup bittiğini öğrenmek için, uzmanlıktan uzak kitaplar okumak zorunda kalıyor. Unutmamalıyız ki, bilimlerin ilerleyişi başlangıçlarında sayılır bugün. Desenize, artıkça artacak bu gidişle uzmanca olmayan kitapların sayısı; üstelik bu kitapları yazarlar, gittikçe daha az uzmanca yazılmış kitaplara başvuracaklar; ne var ki, kendisini besleyen kitapları okuyup anlamak için, halkın az çok uzmanca bir donatıma kavuşması gerekecek zamanla.

Sözü edilen edebiyat yapıtlarındaki bilgilerin, bazı bilim çevrelerinin aşağılatıcı bir deyiimiyle, «eldendüşme» bilgileri olduğu yadsınamaz. Gelgelelim bilgi veren bütün edebiyat kitaplarının eldendüşmecisi olduğunu önesürmek, hele tümüyle edebiyatın böyle kitaplardan kurulu olduğunu söylemek yanlışdır bence — hem de ne yanlış. Edebiyatın durumuna azçok yabancı olmayanların bile kolayca sakınacağı bir yanlış bu. Gene de böyle bir yanlışta ayak direyenlere raslanıyor sıklık. Kendi alanında bilgin de olsa bu yanlışta düşenler, yanlış belirtildikten sonra da vazgeçemiyorlarsa bu yanlıştan (bazılarınca hakettikleri ağır deyimleri kullanmayalım biz burda), önyargılı bir davranışları var edebiyata karşı. Öyle ya, bilimsel bilgilere yer veren edebiyat kitapları toptan eldendüşmecilikle damgalanamaz. Ayrıca, yalnız bilimsel bilgilere bulaşmış bilgilerin alanı değildir edebiyat. Geniş bir kapsama sahip edebiyatın, haber gazıları, uzay

öyküleri, deneysel romanlardan başka, lirik şiirler, taşlamalar, düşsel anlatılar, tatlı mı tatlı denemeler de bu kavramın kuşatımında.

Ürünlerine eldendüşme bilgi aracı gözüyle bakılması, üzücü bir olgudur edebiyat yazarı için. Yaratma gündemine kaptırıp kendini, suçlamaları susarak karşılarsa da edebiyat yazarı, okuyucular, eleştiriciler, filozoflar susmaz. Sesini yükseltenlerin gerekçelerinden birikisini şöyle özetleyebiliriz :

İlkin, düpedüz bilgi ardından koşsaydı bilgi yazarı, çağrıldığı bilime vururdu işi, keserdi edebiyatla ilgisini. Her babayiğit kıvıramaz ama bilimi, kıvıramadığı içindir ki, edebiyattaki sözümona bilgilerle alır hevesini çeşidinden bir karşı söylemenin de geçerliği olamaz bu bağlamda. Bilimde her başaramayan gerçekten edebiyatçı olabilseydi, güdük bilginlerin barınağı olması gerekirdi edebiyatın. Dizi dizi edebiyat ustalarını anımsamasak bile, bundan saçma birşey düşünülemez.

Şu savunulabilir ikinci olarak Kitaplarından bilgi sağlanan her yazar, yalnızca bilgi vermek amacıyla yazmamıştır kitabını. Doğrudan doğruya kitabının yapısından çıkarabiliriz bunu; böyle bir yapısı olduğunu, bir bakıma kitap kendisi, kendisine karşı davranışlarımıza buyurur. Yalınlaştırılmış bilgiden başka bir şey vermeyen bir edebiyat yapıtını, bu bilgiyi öğrendikten sonra, her salt bilgisel kitap gibi, biryana atmamız gerekirdi. Kullandıktan sonra ilişkimizi kestiğimiz bir gereç değildir oysa edebiyat yapıtı. Sanat yönünden taşıdığı değerden ötürü resim, müzik, yontu çeşidinden tek tek sanat başarılarını nasıl birçok kez algılıyorsak, bir sanat ürünü olarak edebiyat yapıtı da, hep yeniden kendisine yöneldiğimiz bir çekicilik kaynağıdır. Bu tablodan edineceğim bilgiyi edindim, deyip ondan yüz çevirmek ne denli yanlış bir davranıştır, bir başka deyişle, ilk kez oku-

duğumuzda bildirdiği «bilgiler» anlaşıldığı için, o şiire böylesine bir bilgi aracılığından başka bir hak tanımamak, o denli anlayışsız bir davranıştır. Pekçok edebiyat yapıtında, bazı bilgiler verse bile bu bilgileri aşan, bunların ötesine taşan, asıl bu *artıktan* ötürü hep yeni baştan ilgi uyandıran, okuyucularını bu ilgiyle kendine bağlayan birşeyler olduğunu görmemezlikten gelemeyiz hiçbir zaman.

Üçüncü olarak da şu önemli : edebiyat yalnızca elden-düşme bilgiler ortamı olsaydı, bu amaca en uygun donatıma bürünecek, bunun için artıksız katkısız düpedüz bildircekti bu bildirdiklerini. Amacı bilgisel içerikler bildirmek olan bir insan, ne diye edebiyatla örterek, edebiyata bularak sunsun bildirdiğini? Hem tarihsel örgüdeki yeri, hem de çağlar boyunca uzanıp giden estetik değeri bakımından sevdiğim bir şiir benim *Georgica*. Teknik nitelemeyle bir öğreti-şiiri koyuyor önümüze Vergilius. Toprak nasıl sürülüp ekilir, tarla ne zaman gübrelenir, ağaççılıkta tutulacak en iyi yol nedir, davarı kırmamak için n'etmeli, arı yetiştirmenin en verimli koşulları hangileridir — bunları ya da benzeri konuları işliyor *Georgica*'da Vergilius. Roma çiftçisinin kuşaktan kuşağa aktardığı toprak görgüsünü, çağına göre en bilimsel bilgilerden yararlanarak değerli bir dizgeyle şiirleştiriyor. Dosdoğru bir elkitabı da yazabilirdi bunun yerine. Yazmamış ama. Yazsaydı, kaypaklık diye birşey kalmazdı yapıtta; çoktan unutulup gitmişti ama. Renk renk öğretiler, benzetmeler, düşler, özdeyişlerle bezenmiş bir *öğretici* şiir yazmış oysa Vergilius. (Lâtinceye yeni başladığım yıllardaydı; yaz ödevi diye *Georgica*'dan uzun bir bölüm düşmüştü bana. Marmara kenarında traktörlü, yapma petekli bir çiftlikteydik o yaz. Ev sahibimize yer yer parçalar çevirdim *Georgica*'dan. Öylesine işe yaradı ki Vergilius, verim arttırıcı çiftlikte işlerdiği için)

Şöyle birşey gelebilir bazılarının aklına : Edebiyatlaştırılmış bilgiler ilgi ve hayranlık uyandırsın diye, bir bakıma takmış takıştırmış, bir bakıma da budanmış bilgilerdir; edebiyat dilinin bilim yeteneksizliği hesaba katılmasa bile, nesnelliğin, özel etki kaygısına kurban edildiği yapıtlardır bilgi veren romanlar, öyküler, şiirler, denemeler. Aradabir böyle bir izlenim uyandırsa da, beceriksiz yazarların elinde gerçekten böyle olup çıksa da, edebiyatça *etki gücü*, kendisinden bilgi *de* derlenen edebiyat ürünlerinin yüzkarası değil akyüzüdür aslında. Bilim dilini yüzüne gözüne bulayan sözümona bilginler varsa, bilgi veren edebiyat kitaplarında edebiyatı yüzüne gözüne bulayan yazarlar da var. Ne bilimi ne de edebiyatı suçlamak için yeter bir gerekçe olamaz ki bu.

Bir bakıma bilgilerle, hem de bilimsel bile demeye sakinca görülmeyen bilgilerle dolup taşar en gözde edebiyat yapıtları. Kaynağı doğrudan doğruya bilimdedir bu bilgilerin. Kopernikus'a, Darwin'e, Galilei'e, Marx'a, Freud'e, Einstein'a yaslanmıştır edebiyatın dorukları. Ptoleimos'un yer gök üzerindeki tasarımları olmasaydı kimdi acaba Dante? Newton'un fiziği ile hesaplaşmasaydı öylesine eksik kalacaktı ki Goethe? Bergson'un bilinç psikolojisiyle tanışmasaydı n'apacaktı Proust? Günümüzün yazarlarındaysa daha belirgin bu durum Brecht, Eliot, Silone, Malraux, Hemingway — sosyolojiyle, iktisatla, tarihle yüklü yapıtların yazarı değil mi bütün bu yazarlar?

Bana kalırsa yer yer bilim dünyasından bilgiler yansıtsa da *kendine özgü* bir bağlamı var edebiyat yapıtının. Kesinlikten çok dolaylamayla da kurulsa bilimlilerinkinden ayrı, bilimce *olmayan* bir bağlam bu. Bazı yapıtların bazı yönleriyle kökü bilimde olduğu için, bilime benzer, bilimsi içerikler taşıyorsa da edebiyatı butun bilimsel önermelerde bi-

le, hattâ bilim önermelerini düpedüz aktarsa bile, sunduğu anlamlardaki özellikten ötürü bilimle eşdoğru bir dil bağlamı olarak yorumlanamaz. Bilimsel bir gözlem, bilimde başka, edebiyatta *başka bir anlam değeriyle* ortaya çıkar, bilgi içeriği iki yerde tıpatıp aynı olsa da. Sözelimi bir biyoloji kitabında, yaşlılık sorunlarını işleyen bir uzmanlık tümcesi okuyoruz «İnsan genellikle kaplumbağadan daha az yaşar.» Aynı tümceyle M.Ş.E.'nin bir öyküsünde karşılaştık mı, bilimdekiyle eşbilgisel ama ortam başkalığında gene de onunla anlamdaş olmayan bir tümce bu. (Kozu ters çevirmek dileğiyle, sözü edilen bu tümcenin, bilimde raslandığında, öyleyse bir edebiyat tümcesi olarak değerlendirilmesi gerekeceğini söylemek safsata yapmaktır bence.)

Dokunmadan edemeyeceğim bir gerçek de şu : Bazıları eldendüşme diye varsınhorgörsün edebiyattaki bilgiyi, en titiz bilim adamları, bir de bakıyorsunuz, kendilerinden etkilensin etkilenmesin, edebiyat yazarlarını anıyorlar. Süs diye değil hem. İşlerin en sarpa sardığı yerlerde, bilimsel bilgilere güc ve sağlamlık *katmak* dileğiyle. Ünlü bir atom fizikçisi Lucretius'la, devrimler getiren bir sosyolog Balzac'la, bir kimya Nobeli Novalis'le, bir sinir hekimi Cervantes'le zenginleştirip pekiştiriyor kanıt dağarcığını. Bir de şu var : bir gökbilgini, fizikçi, arkeolog kendisini halka *indirip götüren* anlatıcılardan, dramcılardan, ozanlardan, denemecilerden öğreniyor bir bakıma, nasıl bir tarihsel gelişme içinde *ne* yaptığını, neyi ne ölçüde başardığını. Ancak edebiyatla bilinç kazandığına inanmakta bazı bilginler. En büyük bilim adamları söylüyor bunu.

Bütün bunlar birşeyi apaçık ortaya koyuyor bence. Çeşitli doğruluğu, kaynağı dili ne olursa olsun edebiyata yapışık her bilgi, düpedüz bilimsel yönüyle değil, edebiyatta büründüğü *edebiyat* ve *edebiyat* yönüyle önemlidir.

Edebiyat yazarlarını, uzman okullarına gidemeyenlere yardımcı ders veren bir öğretmen sananlar yanılıyorlar temelden. Edebiyatçının en soyut, en bilimsel konuları bile *öznel bir açıdan*, insanın kendisiyle, başkalarıyla ve evrenle ilişkileri yönünden, henüz bilimlerin kafaları ve gönülleri aydınlatıp doyurmadığı bir yönden elealıp işlediğı hiçbir zaman gözden yitirilmemelidir.

Tartışma konumuzda kafa yoranlardan bazılarının tanıdığı bir başarı var edebiyatta. Diyolar ki : eldendüşme bilgilerin ötesine geçen, edebiyatçının kendi çabasına dayandığı için yaratıcılığı salt edebiyat alanında ortaya çıkan bilgiler *de* verebilir edebiyat. Gelgelelim sınırlı bir başarı gözüyle bakıyorlar çok kez buna : bu çeşit bilimlik bilgilerin hem nicelikçe az olduğunu, hem de gerektiğince işlenmediğini öne sürüyorlar. Böylece, bilgi verdiği kabul edilen edebiyat, aslında bilimin yaptığını yapmakta, ama bilimin gerisinde kalmaktadır; çünkü her bilim, bilimin tanımı uyarınca, elden geldiğince çok bilgiyi, elden geldiğince işleyerek sunar. Bunun için bilgiden başka bir kaygu gözetmez, eriştiğı tektek bilgileri başka bilgilerle ilintili mantıksal dizgelerde toplayarak en son sonuçlarına götürmeye çalışır. Oysa edebiyatta etkili ve önemli bir dürtü durumunda değildir bu kaygılar. Edebiyat yazarı, çok kez başka amaçları gerçekleştirirken bilgiler derler. Yalnızca bilimsel bilgiyi derlemekle görevlenen edebiyat yazarı tasarlanamaz. Tektük bilgilere erişince de, bu bilgileri çepeçevre belgeleyip genişleten, edebiyatla ilgisini kesmek zorunda kalır.

Bu bakımdan edebiyatçıları tartaklamak isteyenlerin başında gelir deneyssel bilimciler. Gerçekliğin ancak deneylerle bilindiğine bel bağlamış olan kişilerdir deneyciler; bu yöneme borçludur. Başarıları, bu yöntemin ürünüdür dün-

yamızı daha yaşanır kılan teknik. Bu yönetime göre şunu sormak gerekir her bilgi savını öne sürene : nerden biliyorsun bunu? hangi deneyleri yaptın bu savma varmak için? Önerdiklerini bilgi diye niteliyorsa, edebiyatçıya da bu sorularla yönelecektir bilgin. Tuhaf bir durumla karşılaşılır o zaman. Bu soruları doyuran yanıtlardan yoksundur edebiyat. Kendi bulduğu hangi bilimsel doğrunun «hesabını» verecek durumdadır edebiyatçı! Edebiyat alanında ortaya çıkan doğrulara «bilgi» denemez öyleyse. Deneyci bilim tutumu uygulandıkta : ancak deneylerle pekiştirilen doğrular; evren gerçekliğini yansıtan doğrular; açıklama güçleri, yetesiye belginlikteki ortaklaşa ölçeklerle saptanan doğrular bilgi adına hak kazanan doğrulardır. Her doğrüyü bu yönden kovuşturmakla görevlidir bilim adamı. Edebiyattaysa, bilimsel doğrulara raslansa bile, bu doğruların arkasındaki deneylerin, bu doğrulara ileten bilimsel koşulların, bunları güvenilir kılan mantıksal dayanakların sözünü edemeyiz edebiyatta. Gülünç olur insan buna kalkışırsa. Bir anlatıda, diyelim ki bir romanda doğruluğunu evetlediğimiz önermelerden bir tekinin bilimce onaylanması için, romandan ayrılmak, belki de roman oylumunda bir belgeler zinciri ortaya koymak gerekecek. Edebiyat örgüsünde yeryer parılayan doğrular, doğruluğu sezilen ama bilimce evetlenemeyen; dolayısıyla sözün tam anlamında bilimsel bilgi aşamasından aşağıda kalan doğrulardır. Bir dram düşünelim, kişilerine çeşitli doğrular söyletmiş yazar. Hangisini işlemeye vakti var bunlardan? Aralarındaki mantık bağı n'olacak peki bunların? Biri öbürünü tutmuyormuş gibi görünüyor nitekim. Deneyci açıdan her bilgi doğruluğuna inanılan belgeli bir saptama olduğuna göre, ister roman, ister dram, ister şiir olsun önümüzdeki edebiyat yapıtı, bu yapıtta kimin, neye, nasıl, neyle, ne için yapıldığı hiçbir zaman bilimin öl-

çeklerine uygun bir açıklıkla beliremez.

Başka bir düşünür topluluğu da var, edebiyattaki doğ-
rulara tam bilgi gözüyle bakmayan. Deneyci bilginlerinkin-
den ayrı bir tutumla edebiyata yöneliyor bunlar. Akıl-
cıdır tutumları, ayırım kabataslak belirtildikte. Daha çok
filozofların tutumudur bu. Bu filozoflara göre : bilgi, ek-
siksiz bilgi, aklın, ancak aklın sağladığı bilgidir. Bilgi de-
diğin duyu ve duyumun aşılmasıyla, aklın kendini kavram
kavram dışlaştırmasıyla elde edilir. Örneğin Kant, edebi-
yattaki bilgileri kavramlarla sürdürülen bir oyun, kavram-
ları düşünce ile canlandırıp renklendirmekten öteye geçme-
yen bir eğlence diye yorumlar kabataslak. Hegel de şöyle dü-
şünüyor Tümelî, yasayı kucaklar bilim, bilgi; duyguyu,
duyulur şeyleri, tekilleri işler sanat, bu arada edebiyat. Kav-
ramın kendisini kavramaktan başka şey olmadığına göre bil-
gi, yarı-bilgilerden fazlasını veremez edebiyat özü gereği;
aklın tam kavramlaşmasından önce gelir de ondan. Bir He-
gelci olan Croce'nin söylediği de bu bağlamda yeralır : özel
bir algı, bir sezgidir edebiyat, genellikle bütün öbür sanat-
lar gibi; kavramlardan yoksundur sezgi; karşıttır kavramla
sezgi birbirine; bilgi kavramdır ama; en çoğu ön-bilgiler
sunabilir öyleyse edebiyat.

Deneyciler gibi akılcılar da tekyönlü bence. Gerçi yerden göğe hakları var, edebiyatın zaman zaman doğrular sağladığında; kendi bilgi anlayışlarına göre, bu doğruların gerek nicelik gerekse nitelik bakımından bilimsel bilgiler çerçevesindeki bilgileri gölgede bırakmayacağı da apaçık ortada. Yalnız ne var ki, deneycileri de akılcıları da, bir kez benimsedikleri edebiyat bilgilerini değerce aşağısamaya, bu bilgiler olmasa da olur gibilerden bir umumasazlığa kalkışınca, haklı göremiyorum ben. Belli öğretiler gereğince, tam gelişmemiş **şeylerdir** **Diğer** **Kitaplar** **Aynı** **şeyler** **deneyen** **bu**

bilgilerin genellikle insan bilgisinin ilerlemesine etkili katkılarda bulunduğunu kimse yadsıyamaz. Değil acele, eksik, az bilgi önermeleri, yalapşap sorular bile, en gelişmiş, en sağlam bilgilere yolaçmakla bilimsel bir değer taşıyabilir. Bırakın ki, tümüyle bilgilerimizi ya salt deneysel ya da akılsal bir başarı diye bellemek, uzun sürecek tartışmaları birlikte getiren öğretilerdir.

Rasgele bilgi değil, bilgilerin en üstününü, en yücesini, en soylusunu, en değerlisini verir edebiyat yapıtları. Yazarların, filozofların, eleştircilerin, okuyucuların bir bölümü her çağda canla başla sarılır bu *sava*. Göze çarpan yanı bu savın, durum saptamaktan çok değer yargısı olarak ortaya çıkmasıdır. Abartıcı nitelemelerden belli bu. Övgüleri bir yana bırakıp övgülere hakkazandığı öne sürülen bilginin, edebiyattaki bilginin kendisine yönelelim biz şimdi. Sözü edilen bu bilginin bilimlerdeki bilgiyle birtutulamayacağı üzerinde anlaşmış gibidir herkes eşsiz bir bilgi, bilimsel bilgiden *başka*, ondan *ayrı* birşey. Ne bilim doğrularını arttırmak, ne de halka yaymakla görevlidir edebiyatçı. Olayları saptamak, olup bitenin içyapısını günışığına çıkarmak, canlı ya da cansız evreni, bu evrendeki gidişi öngörecekt biçimde yasalarla açıklamak çeşidinden bir bilgi *olmadığı* özellikle belirtilir edebiyatın.

Nasıl bilgi peki bu? Şöyle derlenip toplanabilir bu konuda söylenenler : Olan değil, *olması gereken* üzerinde bilgi sağlar edebiyat. Yaşamadır edebiyatın işlediği. Yaşamayı belli bir düzene ulaştıracak bilgiler üretir edebiyat. Erişilmesini istediği amaçları birbir gözönüne serer kimi romancı. Gerçekleşmesini dilediği değerlerin girdisini çıkıtsını anlatır kimi kısa öykücü. Kimi ozan da, insanların benimsemesini uygun bulduğu davranışları anlatır dizelerinde. Kuşatıcı bir zelle *dünya görüşü* bilgileri bütünü

bilgiler. İnsan yaşamasını yoğurup değiştiren, bu yaşamayı (sözcüğün tam genişliğiyle) belli bir anlamla bezeyen bilgilerdir bunlar. *Pratik* bilgiler denebilir bir bakıma bunlara; rasgele beceriklilik, sözgelimi teknik yapabilirlik kazandırdıkları için değil, tek tek kuramsal bilimlerin sağlamadığı bir ayrıcalıkla, genellikle yaşama pratiğine ilişkin katkılar sağladıkları için.

İşte bunun için edebiyatçının kupkuru bilgiyle uğraşmadığı öne sürülür. Duyudan arınmış, yantutmayan önermeler beklememeli ondan. Bu budur diye kesip atmak yok edebiyatta. Kafadan çok *yaşantılar* konuşur orda. Olması gerekeni örneklerle, düşlerle, uyduruk olaylarla tanıtır, sezdirir edebiyatçı. Deneysel kafalı kimseler, edebiyatı gerçekliğin bir aynası sanıyorlar. Böyle bir yanı olabilir edebiyatın. Gelgelelim gerçekliği aşan, düşsel yaşama kesimleriyle içli dışlı olan edebiyat ürünleri yok mu hiç? Varolmasını istediği bir dünyayı çekici kılacak hiçbir etkiyi esirgemez yazısmndan edebiyatçı. Çok kez eleştirileriyle hırpalar ya da gülünç kılar yazar beğenmediği yaşama koşullarını. Bir tarihçi açısından, bir politikacı, sosyolog, ya da psikolog tutumuyla nesnelce sürdürmez bu eleştirileri. Yerine göre, okuyucuyu belli yaşama biçimlerinden tiksindiren, yerine göre belli yaşama biçimlerine karşı okuyucuda sevgi uyandıran, gönüllü belli doğrultularda kımıldatıp eylemler boşandıran bir tutumdur edebiyatçının tutumu. Kişiseldir ister istemez edebiyatın yapısı.

Böylece edebiyatta bilgi, düpedüz bilgi türünün dışında kalmakta, *bilgelik* türünden bir başarı olarak belirlemektedir. Nitekim çok kimse bu bakımdan edebiyat yapıtlarını bazı din ve felsefe yapıtlarıyla aynı düzeye koymak eğilimindedir. Yeni yeni yaşama olanakları *bulan*, yeni yeni değer dizgeleri *yaşayan* bir Agşiv -olduğu müte-soydeyenler var

bundan ötürü edebiyatın. Bir öncü olarak tekbaşına yaşantıda kurduğu, yaşantılarında tekbaşına deneylediği, yaşantıda tattığı bir dünya üzerinde bilgiler verir okuyucusuna ozan. Bu çeşit bilgilerinse bilimsel bilgilere özgü mantık sınırları ötesindeki bir bağlamda geliştirilebileceği apaçıktır.

Duralım şimdi burda. Edebiyatın bütün bu nitelikleri kapsayan bilgiler verdiğini söyleyenlerin ne demek istediğini yorumlamaya çalışalım : Edebiyatçının yapıtıyla yaşamayı etkilediği, bu arada yaşamayı değiştirmeye yolaçan bazı tutamaklar sunduğu, bazı insanların bu tutamalara ayrıcalığı olan bir bilgi gözüyle baktığı kuşku götürmez bir olgu bence. Ne var ki edebiyatı en yüce bilgi diye saymak, tartışmalı birçok soruyu sürükler birlikte : Bilgi denebilir mi ama buna? Olması gerekenin bilgisi olur mu? Yaşamının amaçlarına değgin bilgileri sağlayamıyor mu tek tek bilgiler? Sağlayamıyorsa, bilimlerin sağlayamadığını nasıl sağlayabilir edebiyat? Bilgi midir bilgelik? Kişisellik damgası taşıyan bilgi olur mu hiç? Binyılların çözemediği öylesine çetrefil felsefe düğümleri ki bunlar, hiçbirini deşmeyeceğim burda. Düşündürücü bir noktaya dokunacağım yalnızca : Bazılarınca bilgilerin en önemlisi diye benimsenen edebiyat bilgilerinin, kavranıp anlaşılmasında pekaz uzlaşım sağlanabiliyor insanlar arasında. Diyelim ki, belli bir yapıtı okuyan beş okuyucudan beşi de o yapıtta eşsiz güçte bilgiler olduğuna inanmakta. «Peki ne bu bilgiler» diye sorulunca, sözü edilen beş okuyucudan herbirinin apayrı, hattâ bazan birbiriyle bağdaşmaz bilgi savlarını, hep aynı yapıttan çekip çıkardığı sık sık raslanan birşey. Başka türlü söyleyeyim : «Bu yapıttan en yüce doğruları derledim,» diyen bu beş okuyucudan herbirinin yalnızca kendi derlediğine «doğru», başkalarınınsa hep o yapıttan derlediğini söylediği şeye de yanlış gözlerle baktığı gözden geçirilmemesi

gereken bir olgu. Mantıkça bundan, tıpkı bilim yapıtlarında olduğu gibi bir edebiyat yapıtında da, doğrular yanında yanlışlar bulunabileceği sonucu çıkarılabilir. Çıkarılabilecek tek sonuç bu değil ama. Şu da çıkarılabilir : her okuyucu edebiyatta kendi eğilimlerine, özelemlerine, dileklerine uygun düşen yöne «doğru», bu bakımdan kendisine aykırı görünen yöne de' «yanlış» der. Gerçekte yaygındır bu davranış. Öyleyse edebiyattaki «bilgileri» üstünlük nitelemeleyle bezemenin tüm insan varoluşunda temellendiği söylenebilir. Gelgelelim bir edebiyat yapıtından derlenenleri özel inanç ve isteklere uydurarak, kimi doğru bilgi diye benimsemeyi, kimi yanlış diye atmayı nesnel bakımdan haklı göstermeye yetmez bu.

Bilgi verir mi vermez mi edebiyat? Ne gerekli ne de yeterli bu soruya yalın bir karşılıkla çıkmak. Zorlukları kestirip atmak istemeyen, ilk bakışta hiçbir sonuca vardırmasa da, dolambaçlı çözümlemelere girişmekten çekinmemelidir bu konuda. Bu yöntemi uyguladım nitekim ben de. Birkaç doğrultuda yürüttüğüm tartışmalarla çeşitli yönlerden aydınlatmaya çalıştım soruyu. İlk yönün savı şuydu : Edebiyat bilgi vermez, hele bilimsel bilgi hiç mi hiç. İkincisi Edebiyat, bilimden devşirdiği bilgileri olsa olsa yayma aracıdır halka. Üçüncü yolun savı şöyle özetlenebilir : İlk elden (bilimsel) bilgi verse bile edebiyat, doyurucu değildir bu başarısı. Belirttiğim savlardan dördüncüsüye : edebiyatın, bir bakıma, en yetkin bilgiler verdiğini öne sürmekte.

Bu savlardan herbirinde olumlu bulduğum düşünceler yanında olumsuzluğundan ötürü beğenmediğim düşünceler de var. Gene de ben gerekçe göstermeksizin yantutmaktan kaçındım elden geldiğince. Önceden benimsediğim kesin bir çözümle düşünceleri yanlış-doğru diye değerlendirmek de-

ğildi amacım. Kimi genellikle akla gelen, kimi benim dile getirdiğim biçimde olmasa da, başkalarınca şurda burda başvurulmuş olan düşünceleri birbir gözönüne serip soruya yapışık anlam olanaklarını bilince çıkarmaktı dileğim. Şimdiyse bu dilekle gerçekleştirdiklerimin sağladığı birkaç sonucu apaçık belirteceğim.

Herşeyden önce, konuyla ilgili soru-koymada kafaları karartan, duygu ve tutkuları allakbullak eden, insanı öfkeli davranışların içine sürükleyen bir aceleye kapılmamalı. Edebiyat mı, bilgi mi? Bilgi-*li* edebiyat mı, bilgi-*siz* edebiyat mı çeşidinden çekici, çekici olduğu ölçüde de, gerçekliği tam yansıtmayan bir ikilemden ötürü araştırmayı tıkayacak soru tuzağına düşmemeli. Edebiyat ile bilgi arasındaki bağın-
tı asıl konu, bu iki kavramın dile getirdiği şeyler arasında tekyanlı bir seçme değil. Yapma ikilemler kurmak güçlüklerden kaçmaktır. Soruların birlikte getirdiği nesnel ödevlere saygısı olan her araştırmacı; daha işin içine girmeden yantutmaya iteleyen, sorarken belli bir görüşü sezdirerek benimsetmek isteyen, beylik damgalamalarla onabuna çatma fırsatları hazırlayan sorulardan elçekmek zorundadır.

Şu da önemli olduğuna inandığım bir sonuç : Her iki kavram neyi gösterirse gösterebilir, bilgiden büsbütün arınmış bir edebiyat tasarlanamaz. Çeşitli nedenleri var bunun. Temelde bir dil başarısı olarak edebiyat dilsel anlamlardan kuruludur. Dilsel anlamlarsa, duygusal yönü ne denli ağır basarsa bassın, dilsel anlamların genel yapısı gereği, inceli kalınlı bilgisel katlar taşır. Yapıtların türüne göre değişir gerçi bu katların belirginliği. Tarihsel bir kişiyi işleyen bilgi dolu bir yaşama-öyküsü ile hiç bilgi vermek istemeyip yalnızca duygular dışlaştırmaya yönelen bir sevgi-şiiri arasındaki uzaklıkta, değişik tutumlarla yazılmış çeşit çeşit edebiyat yazıları yeralır. Ayrıca şu var : belli bir toplum-kültür

ortamında sunduğu için yapıtını, her edebiyat yazarı bu kültür ortamındaki bilgilerle (ister bilimsel olsun ister olmasın bu bilgiler) bağıntı kurar zorunlukla. Yazma kaygısı, ilgisi, konusu, gücü ne olursa olsun, bir insan olarak edebiyatçı, belli bilgiler çevresinde yaşar; soyutlamaz kendini bu çevreden; her insan gibi onun da bildiği şeyler vardır, hiçbir şey bilmediğine inansa da. Özellikle bilgilerin biriktiği dil hazinesinde çalıştığı için, bu hazinenin tek tek bilimsel bölümlerine yabancı da kalsa, yaşamasını, çeşitli tanımları bilgi gözüyle baktığı dilsel anlamlara bağlamış bir insandır edebiyatçı. Şu da ilgi çekici : edebiyatçının dilce başarıları, salt bu dilce yönünden ötürü, okuyucuda bilimsel uyartılar uyandırabilir. Edebiyat alanında dile getirilen şeyin, bir bilgi, bir bilim ipucu, bilimsel çalışmalar için bir belge diye kullanıldığı sık sık raslanan bir olay.

Pekçok karışıklığı önleyeceği kanısındayım bir sonucun da Genellikle bilgi edinmek için okumayız edebiyat yapıtlarını. Tek tek edebiyat yapıtları karşısında benimsenmesi gereken özel bir davranış var mıdır yok mudur, kestirip atamayacağım burda. Sallantısızca söyleyebileceğim şu : bilimce zenginleşmek, bilgice ilerlemek istediğimizde başvurduğumuz yapıtlar değil edebiyat ürünleri. Çok edebiyat kitabı devirmiş olan anlayışlı bir okuyucuya «bilgin» denemez genellikle. Edebiyat kitaplarına bilgilerin bilimselliği, denetlenebilirliği, sağlamlığı yönünden yaklaşamayız. Gerçi bir romanın sevdiğimiz parçalarını «doğru» diye niteleriz zaman zaman. Bir romanda duygularımızı yansıtan, tutkularımızı kamçılayan, gerçeklik görüşümüzü pekiştiren, ahlâk inanışlarımıza uygun düşen yerlere «doğru» deriz çekinmeden. Kendini kötü denen eylemlere kaptıran bir insanın eninde sonunda mutsuz olacağına inanmışsak, bu inancılı düşsel olaylarla sahne sahne gözönünde canlandıran her

oyun «doğru» bir oyundur bizim için. Şiir okurken bir yerde durup «işte bu doğru» diye ayrıcalık tanıdığımız düzeyi, bilim içeriği yönünden inceleyip tartmış değilizdir. Edebiyat yapıtlarından pek çok şey edinip öğrendiğimiz yadsınmaz. Gelgelelim öğrendiğimiz herşeye bilgi, hele bilimsel bilgi diyemeyiz.

En sona kaldı en önemli sonuç. O da şu : Bilgi vermiyor diye değersiz değildir edebiyat. Şöyle açıklayayım : Sözün hiçbir anlamında bilgi ile bir ilişkisi olmayan edebiyat yapıtı, salt bundan ötürü edebiyatça değerinden bir şey yitirmez. Bilgi sunmamak eksiltmez edebiyat yapıtının başarısını. Edebiyatın değerini, verdiği bilgiyle düz orantılı sayan, edebiyattan anlamadığını açığa vurmuş olur böylelikle. Edebiyat yazarının, bilginin, okuyucunun, eleştiricinin, çarpık bir sanıya kapılarak bilgiye insan kültürünün doruğu gözüyle bakması; her yapıtı, bu arada edebiyat yapıtını da kapsadığı bilgi ölçeğine vurması yanlış bir tutum ben-
ce. Anlayış ve değerlemeyi çarpıtır bu tutum. Bilgi sağlamıyor diye üzülen yazar, aşağılık duygusunda boğulur giderek; edebiyattan bilimsel katkılar derleyemediğimize parmak basan bilgin, edebiyatı küçük gördüğü için, insan-olmanın en yüce doruklarından birine kör kalacaktır. Edebiyat değerlemelerinin güdücülüğünü bilgisel olup olmayışa göre ayarlayan her eleştirici, edebiyat sanatının bağımsızlığını kavrayamamıştır. Açıkça söylemeseler de, en yetkin edebiyat, bilim olmuş edebiyattır bu eleştiricilerin tasarısında — bilimleştirdiği ölçüde değerlidir edebiyat. Ne gülünç bir sav, değil mi bu? Okuyuculara gelince, Orhan Veli'nin şiirlerinden çıkardığı bilgileri, Emile Durkheim'ın toplumsal incelemelerindeki bilgilerin yanına koyunca hafif mi hafif bulan okuyucunun, güveni sarsılır genellikle edebiyata; şiiri nasıl okuyacağını şaşırmış durumdadır iyiden iyiye.

Edebiyat yapıtları ile bilgi yapıtları karşılaştırılmaz, demiyorum; neden karşılaştırılmasın. Yalnız ne var ki bu karşılaştırmayı, edebiyatı değerlendirirken temel diye benimsemek, edebiyatça değeri bilgice değerde aramaktır. Asıl yerinde aramamaktır buysa edebiyatı. Tektek ya da dizi dizi bilimsel önermeleri güzellikleri yönünden öbekleyerek bilgice değerlendirmek ne denli saçma birşeyse, edebiyatı doğruluk-yanlışlık açısından yorumlayıp kavramaya yeltenmek de o denli saçmadır. Bilginin bilgi değeri nasıl bilgililiğindeyse, edebiyatın edebiyat değeri de edebiyatlığındadır. Ustanın yazdığı tarih, yazar eğitiminden geçmiş bir matematikçinin matematik kitabı, sanattan, özellikle edebiyat sanatından derlenene benzeyen tatlar verebilir insana. Tıpkı bunun gibi, bilime açık bir yazar, edebiyat gücünü bozmuyorsa bu, bilgice katkılarla bağlayabilir okuyucuyu.

Bu bağlamda gözden yitirilmemesi gereken şu ama : edebiyat sanatının değerini sağlayan biricik etmen bilgi ol saydı, derlediğimiz bilgiler yönünden birbiriyle bağdaşamayan, bize birbiriyle çelişikmiş gibi gelen edebiyat yapıtlarının hepsini birden edebiyatça değerli bulamazdık. Yalnızca bilgi ağır bassaydı bir edebiyat yapıtında, Proust, Nâzım Hikmet, Dante, Şolohof, Hemingway, İbsen, Müsil gibi birbiriyle bağdaşamayan yazarların hepsini birden sevip değerli bulabilir miydik aklımız gönlümüz paramparça olmaçan?

En salt ortaya çıktığı yerlere, bilim kitaplarına bakın, bilimsel bilginin ne kerte özel olursa olsun dile büründüğünü, dilsiz yapamadığını; ancak bilgide dilin, bilgi saklayan, bilgi ileten bir araç durumunda olduğunu görürsünüz. Salt bilgi sağlayan her dilsel yapıtın asıl görevi, neredeyse biricik görevi, bilgi taşımaktır, taşıyıcılık etmektir bilgiye. En salt edebiyat yapıtlarına bakın bir de, bambaş-

ka olduğunu göreceksiniz durumun : edebiyat dilsiz olamaz — dilde dille, dilce bir başarıdır edebiyat. Ne var ki edebiyatta dil, bilgi kurup iletmekle görevli değildir özde. Aracılık edebileceği bilgiden ayrı, bu bilgiden bağımsız, bu bilginin ötesinde bir özelliği var edebiyatta dilin. Şöyle de diyebilirim bilgide dil bilgi içindir; edebiyattaysa edebiyat için; bilgide dili başka birşeyin buyruğuna sokmuştur bilgin; edebiyatta kendi başına buyruk eder dili sanatçı.

«Edebiyatta bilgi» başlığı altında topladığım karmaşık konuya verilebilecek yanıtların tümü gözüyle bakabilir bazı okuyucular bu sonuçlara. Bazıları da, sonuçların zaten herkesce bilinen şeyler olduğu izlenimine kapılacaktır. Bazı okuyucularsa, sonuçların kesin birşey söylemediğini, tam tersine yeni yeni tartışmalar başlattığını öne sürebilir. Öyle ama, bunlar işte benim çetrefil konuyu aydınlatmada vardığım duraklardan birkaçı. Bütün bu okuyucu tepkilerinden az çok sorumlu olduğumu biliyorum. Hepsine hak vermekle birlikte, bu denemede vardığım sonuçlardan en sonuncusunun, beni öbürlerinden daha çok sevindirdiğini gizlemeyeceğim.

(Yeni Dergi, Mart, 42)

OKTAY RİFAT

AZ GELİŞMİŞ

Metin Eloğlu'ya

Geri kalmak, bilimde, sanatta; yapraksız
Çiçeksiz bahar gününde; acılı yıldız
Taşımak alında.

Geri kalmak, toprağın düşmesi sabanla;
Çeliği kâğıt gibi doğramak dururken,
Ütölmek zamana.

Geri kalmak, gömülü dinsel kovuklarda,
Eli böğründe, aç açına, sele karşı,
Ele güne karşı.

Geri kalmak, çakaldan korkar gibi korkmak
İnsandan, insanla kardeş olmak dururken,
Yılana sarılmak.

Geri kalmak, bilisiz, bilinçsiz ve bitli,
Sıkışmak yay gibi karanlık cenderede :
Boşanmak o hızla!

GELEN

Kasabayla geliyordu ansızın, serçe
Parmagında bir köy, cebinde birkaç yıldız.
Kedimsi vavlar sarkıyordu heybesinden,
Lamelifler, tesbihler, acı zerdaliler.
Elleri gıcırdıyordu kağnılar gibi,
Ayakları ilk gecede, bitleri kansız.
Orda, azılı uykulara zincirlenmiş
Susuz tarla ve kandil gibi tüten öküz;
Burda, sinek bulutları, yırtık anılar,
Kırık lokum tabakları, oynak türküler;
İri lokmalarla şişiyordu avurdu.
Eski bir çağ kalıntısında yalın ayak,
Kılsız, yaşlı keçisiyle burun buruna,
Düşünmüyor, çiğniyordu. Sevilse güler,
Budansa yaprakla donanır baştan başa,
Taransa denizleri örter, saçları gür.
Turna avlıyordum elimle, sıkıntıdan.
Sarı üçgeninden sökmek için yüzünü,
Kerpiçleri devirdim en zorlu depremle.
Çarpık, isli duvarları çıktı karşıma,
Güneşte çömeldiğimiz, işediğimiz,
Resim aldırığımız, dizilip önüne.

İSLİ ALINYAZIMIZ

İsli almyazımızı okuruz, kanlı
Çıranın ışığında. Yalazın baltası
İkiye bölerken yüzümüzü, bir kuşku
Devirir çarpık duvarları üstümüze.
Döşegin sülükleri bekler gecemizi.

Güneş karaya çalar ovamızda. Yıldız,
Kervan kırar, bel бүker. Koca toprak susuz!
İki kavak sallanır orda, mapusane
Kapısında. Yeşil çayır oynarız bozda,
Ulu ağaç gözleriz çorak uykumuzda.

Bütün umudumuz masaldadır ve tuzda.
Un yok ki yoğursun ince bilekli kızlar!
Yalın testi, çıplak zeytin, kuru bazlama.
Tanyeri değirmeni kızarır usulca,
Yağar gökten damlara buğday, çavdar, arpa.

Kara kent, kara don! Al giyen beri gelsin!
Beri gelsin avcıların vurduğu geyik!
Beri gelsin yoksula büyüyen Köroğlu,
İnci ağlayan sultan kızı kitaplarda!
Bak güneş mavi gözlerinle bize doğru!

BAYRAKLARIMI ÇEKTİM

Bütün bayraklarımı çektim gönderlere,
Kanımın sıcak rengine boyadım kenti.
Taşlar döşedim öfkelere giden yola,
Elimin tersiyle düzledim kuleleri.
Sevgiyi dörde böldüm, doğu, batı, kuzey,
Güney, sıçraman için bir uçtan bir uca,

İlk çekirgem, kilidime göre anahtar.

Bahar güneşi gibi taze, tomurcuklu,
Dalında sevincimi taşıyan umutlar.
Ayrı bir aydınlık aydınlığın içinde,
Başka bir çekirdek yemişlerin içinde.
Boşanın musluklarım, yağın yağmurlarım
Eskinin, karanlığın, korkunun üstüne!

Dağdan ovaya inen sellere merhaba!

Ben ortada duruyorum, günler geceler,
Sokaklar, evler akıyor iki yammdan.
Sivriyim, paslanmaz bir demirden ve gökten.
Topaç gibi çeviriyorum mevsimleri.
Bir fiskede devirdim, sildim yalnızlığı,
Kendi sütümle büyüyorum ölmezliğe.

Toprakta otlar, ağaçlar, ıslak yarınlr.

SOKAKTA

Kedi gözü gibi incelmış sokakta,
Omuzumda kaygan urganı yağmurun,
Eski bir ölü çekiyorum yedekte.

Görüntümün ekseninde dönüyorum,
Bir kapı açıyorum kendime benzer.
Bir gözüm uyudu, bir gözüm ayakta.

Gece akrep gibi iniyor duvardan.

(Yeni Dergi, Mayıs, 44)

ESKİ GÜNEŞ

Burnumla ayırdım tüyünü dalganın,
Midyenin içi gibi aldım ağzıma;
Bulutların kokusu doldu genzime.
Bir salkım üzüm gibi ezdim, dişledim,
Tükürdüm aydınlığı. Kanım dışımda
Akıyor, kanımda yüzüyorum. Deniz
İçimde. İçimde dirilen martılar,
İçimde eski güneş çığlık çığlığa.

(Yeni Dergi, Ağustos, 47)

BU KENTTE

Biz yazdık bu kenti böyle dolambaçlı,
 Sonunda yine biz yırttık, buruşturduk.
 Benimdir şu düzlük, şu gökdelen. Vurur
 Kılıcımın gölgesi dağdan ovaya
 Ve kır atım kişnedi mi avlunuzda
 Düşer elinizden makasla ustura.
 Ben yiğit, ben ödleğ, ben zengin ve yoksul,
 Altınlarımı ararım akşam üstü,
 Sıcak taşların üstünde yüzükoyun.

Bunların hepsi benimdir : adamlarım.
 Kiminin omzunda şaşmaz av tüfeğı,
 Kiminin elinde terazi ve dirhem,
 Kimi rüzgâra kapılmış, içe dönük,
 Zehirli yıldızlarına dalar suda.
 Benim gözüm güllerde, beyaz güllerde!
 Bir lâstiğı gererim sonuna kadar,
 Gevşek bir vidayı sıkarım usulca,
 İşlerken sofanızda Yaldızlı Saat.

Gökyüzü yolları geçer üstümüzden,
 Mavi kalemle çizilmiş gibi rahat.
 Onda mavi, bizde kuruntu ve tasa,
 Düğmeler, ilikler, yosunlu duvarlar,
 Avuç içi köylerimi bölen çitler!
 Bir balık çavalyesi inceliğinde,
 Her gün bir çayır kuşu ölür bu kentte,
 Nohut kokar, ekşir makarna, ekmek taş!
 Bir denize yuvarlarız nemiz varsa.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

GELECEĞİN ESKİL ÇAĞDAŞLIĞI

Sürez yoktu
Göğün birliği içindeydik.
Suda
Yalazda
Göğün birliği içindeydik.

Gölgesi Ehamların
Çöl çöl
Üstümüze vurmuştu.
Kopuyordu Venüsün kolu senin omuzunda güzel,
Göğün birliği içindeydik.

Kırk dilde
Söylüyorduk türküsünü
Babil kulesinin.
Ki yepyeni bir eşitlikle, anlamla,
Göğün birliği içindeydik.

Ağaçlar nasıl gecedeysen hep
Kuşlar nasıl aydınlıktaysa
Öylesine vardık baba oğul.
Daha serindik mavilikte ta ayak, ta el,
Göğün birliği içindeydik.

Açılıyordu alınlarımızda
Yel çiçeği sessiz,
Uyanırcasına
Duyuyorken tadını uzayan yeşillez
Göğün birliği içindeydik.

Bir damar vardı evrence kalın,
Yıldızlar alyuvarları
Alyuvarları biz,
Doğa kösnüsüyle dönüyordu yönler üzre bir gövde kocaman,
Göğün birliği içindeydik.

Upuzun çınarın dibinde
Öpüyordum,
Yüz bin ışıık öncesi dudaklarını
Yüz bin ışıık sonrası dudaklarımla ben,
Göğün birliği içindeydik.

(*Türk Dili*, Mayıs, 200)

DIRİLENLER AĞIDI

Gece gün ölüsüdür,
Dağlar, en eski kuşların ölüsüdür.

Sessizlikle abdest alan o dullar vardır ya yakınmalar içre
Rahmetli kocasının ölüsüdür.

Sevilirsiniz masmavi, her yaz,
Başak, buğdayın ölüsüdür.

Nasıl anlamıyorsunuz, görmüyorsunuz, güneşte,
Salı pazartesinin ölüsüdür.

Buz gibi soğuk, buz gibi karanlık,
Yalnızlığı o güzel aydınlıkların, ölüsüdür.

Yaşamalar, yaşamalar otuz yıl, elli yıl, seksen yıl,
Sevginin, sen üzre, ölüsüdür.

(Türk Dili, Şubat, 197)

MELİH CEVDET ANDAY

SESSİZLİK TAŞLARI

Akşam senin katırlarla çıkılan köyündür
Gördüm tuzunu ununu davarını
Sallabaş bir tırtıl gibi karartı
Çıtırdıyor çekirdeklerinde göğsünün
Topluyor görüntünü parça parça
Düş de ağır geliyor insana yaşam da
Güzelliğinin azıklarını çıkar bir bir
Kuş sürüleri gibi uçuşan eteğini ser yanıma

Eski resimlerini gördüm gözlerinin
Yağmurun ve denizin tanyeri ile dopdolu
Gördüm karadaki ve denizdeki direkleri
Eski ormanları buzların koruduğu
Bende kalsın efendilik yeter bana
Bakışlarının bir ırmak gibi doldurduğu
Sessizlik taşlarını dizeceğim şimdi
Dizlerinin baş döndürücü doruklarına

KARANLIK ÇİÇEĞİ

Uyuyan kadınla yatar gibi
Bastım dünyanın toprağına
Gözlerimin sıcak arıları konup konup
Kalkıyordu ıssızlığın çalılarına
Çiçek tozu içinde ayaklarla boşuna
Dinmez acıyım ben ağaçlar sağırdır
Sabahın damıtılmış çeliğı avutamaz beni
Kandıramaz kargılarla kavuşan gün boşuna
Okudum toprağın suyun hikâyesini
Ölümlle doğumun saf hikâyesini
Âma kolluğı gibi üç benekli
Karanlık Çiçegini buldum ormanda
Boşuna denizin ıssız bayrağı
Görünüyü yuvasına götüren kuş
Gökte ayın ağır kilidi boşuna

YANYANA DALGINLIK

Gözlerine bakıyorum
Denizden çıkarılmış bir tabaktaki kuş resmi
Dağınık köy evleri gibi orda burda
Sepetteki sümbül soğanı gibi gölgeli

Yüreğimiz öylesine aşmış ki düşüncemizi
Yarışı başlatan tabancanın sesi gibi geç
Duyuyoruz söylediklerimizi

AĞULU MANTAR

Yağmur bir adım ötemizde
Kabarmış ağulu mantar

Sessizliktir ateşin yanındaki kütük
Suyun ışık değmiş kabuğu

Sen tane tanesin sevgilim
Denizim ben batık aşklarla dolu

(*Papirüs*, Ekim, 28)

SES

Uyandım ki ses içinde kalmışım
Yüzüm gözüm ağzım burnum ellerim
Aralanan deniz kabuğunun sesi bu
Silkelenen kalabalık güneşin sesi
Diş rengindeki halatın gıcırdayan sesi
Ağaç biçimindeki ses borusunun
Yarınki buğdayın, devinen kemiğin
Tarihsel bileğin, direncin sesi bu
Oynaşan arabanın sesi, kucaklaşan atların

Baktım güneşte soğumuş karanfil gibi mavi
Bir yapı işçisinin kulağındaki kalem gibi güzel
Yağmurda ıslanmış namlu gibi yağın
Serçe kanadı değmiş çamaşır ipi gibi güleç
İğne yastığına konmuş arı gibi esrik
Okul bahçesinde dolaşan güvercinler gibi
Kıyıda öpülen dudak gibi, yağmurda öpülen dudak gibi
Gölgelere sokulan yüksüz dakikalar gibi
Kutsal oyuncaklar gibi

(*Papirüs*, Kasım, 29)

ŞİİR VE YORUM

Behçet Necatigil'in son şiirleri ilk bakışta anlaşılacak türden şiirler değil. İlk bakışta anlaşılacak şöyle dursun, uzun incelemelerden sonra bile bütün gizlerini vermezler belki. Bu konuda bize yardımcı olacak eleştirmenler de çıkmadığı için, yeni edebiyatımıza gösterdiği ilgi bu edebiyatı değerlendirmede gösterdiği anlayış dolayısıyla çoklarımızda haklı bir saygı uyandırmış olan değerli düşünürümüz Suut Kemal Yetkin, *Varlık*'ın 1 Nisan 1968 sayısındaki *Bir Şairin Serüveni* adlı yazısında, bu karanlık şiirlerin anlamlarını açıklama görevini Behçet Necatigil'in kendisinin yüklenmesini istiyor. Şu satırlardan anlaşılacağı gibi, böyle bir açıklama gelmedikçe, bu tür şiirlerin kendisinde ancak ürküntü, ancak karşılıksız kalmaya adanmış sorular uyandıracığını belli ediyor : «*Derler şiirinin şu ikinci bölümünü birlikte okuyalım :*

*Gerilerde, bir yerde
Örtmüştür kar yolları, örter gibi kar
Madem.. kadar üzgün var bir şey
Neler neler söylerler.*

Bizim bildiğimiz kar yolları örttü mü, örter gibi olmaz artık. Hele *kadar üzgün* ne demek? Niçin *üzgün bir şey var* değil de *üzgün var bir şey*? Neden bu söyleyiş, Türkçeyi yeni öğrenen bir yabancıнын söyleyişine benzetilmiş?»

Suut Kemal Yetkin'in bu sözlerine yüzde yüz hak vermek kolay değil elbette. Öyle ya, söz konusu dörtlükte gördüğümüz iki virgölün ikisi de *Dar Çağ'da* yok, sonradan,

kendisi eklemiş, üçüncü dizedeki «...» da başka bir göstergenin, Necatigil'in bilinçli bir atlamayı, söylenmeden geçilmek istenen bir şeyi belirtmek için kullandığı anlaşılan «--»nin yerini almış burada. Bütün eleştirilere de bu değiştirmeler yol açıyor. Gerçekten de, ikinci dizeye sonradan eklenmiş virgülü kaldırırsak, burada yer alan iki «kar»ın ikisinin de aynı değeri, hattâ aynı anlamı taşıdığını söylememiz güçleşir. Birinci «kar»ın ikinci «kar» karşısında değil, «yolları örter gibi kar» sözlerinin bütünü karşısında yer aldığını, böylece bu beylik benzetmeye yeni bir güç kazandırılmak istendiğini düşünmemizi önleyecek bir engel de kalmaz. Öte yandan, «--» göstergesi gözönüne alınınca, ozanımızın «kadar üzgün» değil, «-- kadar üzgün» dediğini, bu gösterge yerine bir ya da birkaç kelime koyduğumuz zaman (bu göstergenin başka kullanımları bize bu yetkiyi verir gibidir), Suut Kemal Yetkin'in sorusu gereksiz duruma düşer. Böylece, örneğin «Madem 'o' kadar üzgün, var bir şey gibi bir biçim ortaya çıkar ve ozanı, hiç değilse bu dörtlükte, bozuk, anlaşılmaz bir Türkçe kullanmakla suçlamak olanaksızlaşır. Ama bütün bunlar her şeyi açıklamadığı gibi, usta yazarımızın isteğinde haksız olduğunu da göstermez.

Suut Kemal Yetkin, bir okur olarak, isteğinde haklıdır elbette. Ne varki, bunun kolay kolay yerine getirilmeyecek bir dilek olduğunu da belirtmek gerekir sanatçılar pek yüklenmek istemezler bu türlü görevleri. Yapıtlarının anlaşılmazlığını sonuna kadar sürdürmek istedikleri ya da bu yapıtlara koydukları anlamı kendileri de bilmedikleri için mi? Hayır. Sanatlarına saygı duyulan kişiler olarak, bir yapının kendi kendinden başka bir şeye indirgenemeyeceğini düşünürler, hiç değilse bunu sezerler de ondan. Bu da ancak haklı bulunabilir : her şeyden önce çeşitli sanat dallarının,

çeşitli edebiyat türlerinin varlığı doğrular böyle bir görüşü. Örneğin bir şiir, şiirliğiyle, öteki türlere, bir şiir olmasıyla da bütün öteki şiirlere karşıtlığını kesinler. Önemli bir gerçeği de kesinlemiş olur böylece : kendine özgü bir varlık, bir değer olduğunu.

Bu düşünce, ister istemez, çoğunlukla üzerinde durmadığımız bir gerçeğe getiriyor bizi : her zaman duyurmak, göstermek, anlatmak istediği bir şey bulunsa bile, varlığını bu duyurmak, göstermek, anlatmak istediği şeye borçlu olsa bile, hiçbir yapıt yalnızca anlattığı şey değildir; anlatmak istediğini anlatabilmek için başvurduğu kurallar, yollar, yöntemler de değildir. Bütün bunların sonucudur belki, ama, bir kere ortaya çıktıktan sonra, kendi başına bir varlıktır artık. Soyut resmin başka bir şeyin değil de kendi kendisinin anlatımı olarak belirmesi, kendi başına bir nesne olması gibi. Öyleyse, bir yapıtı şu ya da bu biçimde açıklamak, onu kendi düzeyi olmayan bir düzeyde, kendi kendisi olmayan bir şeyle özdeşleştirmekle birdir, onu kendisinden başka bir şeye indirgemek, dolayısıyla değiştirmek, azaltmaktır. Bu da yapıtına fazlasıyla değer veren bir sanatçının tutumu olamaz elbette.

Ama Suut Kemal Yetkin, sorunun bir başka yanını da gösteriyor bize, yazısında şöyle diyor : «Robert Goffin'in 1964'de yayımladığı *Fil d'Ariane pour la Poésie* adındaki denemesinde, birçok kapalı şiirin yorumları var. Bakınız kapalı, karanlık şiirin babası sayılan *Mallarmé* hakkında ne diyor bu yazar : «Mallarmé artık kendinin değildir, yorumcularıdır. Ona alışık olmayan kimse artık yorumlar olmaksızın şiirlerinden zevk alamaz.» Şu sözler de aynı kitapta alınmıştır : «Bugün, artık yardımı ile şiiri algılayacağımız kurallar yok... Yeni şiir o kadar karmaşık bir hal almıştır ki, dizeleri yayımlanır yayımlanmaz anlaşılmış olmak

isteyen şairler, bir kendini beğenmişlik günahı içindedirler. Eserleri, uyandırdıkları yorumlar arasında ancak yaşamaktadır.» Bizde anlaşılmasın veya anlamsız şiirlere alkış tutanlar varsa da, niçin alkış tuttuklarını anlatanlar yoktur. Bu bakımdan iş, eleştirmenlere değil, bu çeşit şiirleri yazanlara kalmaktadır.»

Yorumlar yokluğunda hiç değilse *bir* yorum isteği haklıdır elbette. Ama, yukarıda belirttiklerimizi de gözden uzak tutmadan, sorunu genel açıdan ele alırsak, *bir* yoruma fazla belbağlanamayacağını belirtmemiz gerekir. Evet, Necati-gil'in kendi şiirleri üzerinde yapacağı açıklamalar, bu yapıtların anlaşılmasında, çeşitli açılardan değerlendirilmelerinde önemli bir katkı olur şüphesiz. Ne var ki, bunlar da birer yorumdur yalnızca, hem de, getirdikleri ne olursa olsun, yorumlar arasında birer yorumdur : yapıt ile yorumu aynı şey olmadığına göre, bir yorum bir başka yorumu önemez hiçbir zaman. Yalnız karanlık denilen yapıtlar değil, pek açık, pek yalın diye bellenmiş yapıtlar üzerindeki yorumların bile pek çeşitli olması da bunu gösterir. Racine üzerindeki yorumlar en az Mallarmé üzerindeki yorumlar kadar çeşitli, en az onlar kadar çelişkinse, hem çeşitli yorumların kaçınılmazlığı, hem de karanlık ya da açıklığın göreceliği sonucunu çıkarmamız gerekir bundan. Bunun nedenine gelince, Suut Kemal Yetkin'in ileri sürdüğü bir görüşün tam karşıtı olan, dilbilimsel bir gerçekte aramak gerekir bunu.

«Doğrudur, şairin işine karışılmaz; yalnız şu var ki dil, bir toplumun içinde yaşayan insanların birbirleriyle anlaşmak ihtiyacından doğmuştur. Böyle bir görevi olan dili — yazılan şiir de olsa; şiir, dil içinde bir dil yaratmak da olsa — anlaşılmasın için kullanmak olmaz. Çünkü şiiri yaşamak, okuyucuyla şiirin kaynaşmasıdır. Bu bakımdan, şa-

irin yazdığı yalnız kendisinin değil, bir o kadar da okuyucunundur. Şairin yazdığını bastırması da bunu gösterir. *Non-figüratif* resmin sebeb olduğu, karanlık ve soyut şiirleri, anlar görünen birkaç kişinin dışında, kimse anlamıyor,» diyor Suut Kemal Yetkin. Ne var ki, dilin belli bir topluluğun kişileri arasında bir anlaşma aracı olduğu yadsınmaz bir gerçektir ama eksiksiz bir anlaşma olmaktan çok uzak kaldığı da yadsınmaz bir gerçektir. Nedenini biliyoruz : dil, toplumsal bir varlık olmakla birlikte, gerçekleştirmelerinin her birinde her şeyden önce sözdür, yani bireyseldir, bireysel bir buyrultu eylemidir her zaman. Bunun sonucu olarak, kelimeler somut anlamlarını dilde değil, sözde, yer aldıkları özel bütün içinde kazanırlar. Her yeniden kullanılışlarında yeniden yaratılırlar bir bakıma. Böylece, durmamacasına, yeni anlatım değerleriyle belirmeleri kaçınılmaz olur. Bu durumda, herhangi bir kimseye, özellikle de bir ozana : «Dil toplumun malıdır, onun sözlerini ancak sözlüklerimizin, dil bilgisi kitaplarımızın gösterdiği biçimde kullanacaksın,» demek, dilin öz niteliğini unutmak olur. Öte yandan, «ev» gibi, «ağaç» gibi kelimelerin bile, genel durumda *bir* evin, *bir* ağacın değil, bir *ev*, bir *ağaç* kavramının göstergeleri olmaları, buna karşılık, söz düzeyinde, yani özel kullanılışlarında, *belli bir* evin, *belli bir* ağacın ya da daha özel, daha kişisel bir ev, bir ağaç kavramının göstergeleri olabilmele-ri, hattâ «düşünce evi», «gazoz ağacı» gibi kullanışlarda, beklenmedik nesnelerin, kavramların göstergeleri olarak belirebilmeleri, dilin, anlatma olanağının sonsuzluğuna karşılık, anlaşma konusunda ne derece yetersiz bir araç olabileceğini fazlasiyle göstermektedir. Öyleyse, her şeyden önce söz olan edebiyat yapıtının anlaşılacak için yorumu gerektirmesine de, yorumların çeşitli ve çelişkin olabilmele-rine de şaşmamak gerekir.

Suut Kemal Yetkin'in «şiiiri yaşamak» deyimi de buna bir örnek : gerçek düzeyinde bir karşılığı bulunup bulunmadığı da, bulunuyorsa ne olduğu da kolayca anlaşılmayan, yorumu zorunlu kılan bir söz bu. Ama bu sözün «şiiiri anlayıp sevmek, onunla coşmak» anlamında kullanıldığını düşünürsek, bunu gerçekleştiren şeyin «okuyucu ile şiirin kaynaşması» olamayacağını hemen belirtmemiz gerekir : ayrı ayrı yapılarda iki varlığın kaynaşmasını tasarlayabilmek bile zordur. Gene yorumlama yolunu tutar da bu sözün, her iki varlığın da berisinde kalan bir düzeyde, çeşitli deneylerin ürünü olan bir düşüncenin başka bir düşünceyi ya da bir duyguyu algılaması karşılığında kullanıldığını düşünürsek, o zaman da, şiirle okur arasında dolaysız bir biçimde değil, çoğunlukla dikkatimizi çekmeyen bir şeyin, bizim yorumumuzun aracılığıyla gerçekleştiğini söylememiz gerekir. Her şey gibi şiire de ancak yorum yoluyla yaklaşabiliriz. Bir şiir için bize «güzel», «çirkin», «açık» ya da «anlaşılmaz» dedirten de her şeyden önce, bu aracı, bu yorumdur. Şiirin, dolayısıyla ozanın okurdan istediği, beklediği de Suut Kemal Yetkin'in, sorunu ters yanından alarak, ozanın kendisinden istediği bu yorumdur belki.

Bunları kesinleştirdiğimiz andan sonra, Mallarmé'nin yapıtlarının Mallarmé'den önce yorumcularının olmasının doğallığı da, bir yapıtı her yanıyla kavramanın olanaksız olduğu, hiç değilse birçok koşulun aynı anda gerçekleşmesine bağlı bulunduğu da kendiliğinden ortaya çıkar. Çeşitli eleştiri yöntemlerinin varlığını haklı kılan budur. Sanatçının, yapıtının yol açabileceği bütün yorumları önceden görememesinin, yapıtı konusunda ortaya atılan yorumları yadsımamasının bir şeyi değiştirmeyeceğinin, dolayısıyla, kendi yorumunun da ister istemez yorumlar arasında bir yorum olarak kalmasının nedeni de budur.

Neyi gösterir bütün bunlar? Necatigil'in bir zamanlar pek yalın, pek açık bulduğumuz şiirlerinin de birer yorum gerektirmiş olduklarını. Tıpkı yenileri gibi. Bütün ayırım, bu ozanın eski şiirlerini yorumlarken yeterli bulduğumuz yöntemlerin yeni şiirleri karşısında yetersiz kalmalarıdır! Ama bu, Necatigil'in son şiirlerinin güç anlaşılır olduklarını göstermekle kalmaz yalnız, onun eski şiirlerini yorumlamak için izlediğimiz yolun yeterliliği konusunda da haklı bir kuşkuya yol açar, açması gerekir : yöntemlerimiz, ölçülerimiz her yapıtı kavramaya yetmiyor demek, demek eksik, görece ölçülere belbağlamışız. Bu eksik, bu görece ölçülerle yetinirken, bize pek açık, pek duru gibi gelen yapıtların da birçok özelliklerine, birçok güzelliklerine yabancı kalmış da olabiliriz üstelik.

Bu durumda, suçu yapıtlara, sanatçılara yüklemekten önce, kendi ölçülerimizi yeniden gözden geçirmemiz gerekir.

(*Varlık*, 15 Mayıs, 718)

BEHÇET NECATİGİL

BİR YANGINDA EN ÖNCE

Altında yol, uzun yol
Biter cıva buharlı lâmbalarda
Kuytu hendeğe düşer - -
Rahat mıydık her zaman biri vardı.

O orda dururken
Açılmış sana derdim dokunma!
Öğretirler çok geç
Bir yangında en önce neler kurtarılmalı?

Yakıştırmak bir sıfatı kolayca
Ve onlar çok vakit
Alırlar isterler ve yalnız kendileri - -
Özlüyoruz geçiyor yoksa dayanılmazdı.

Ardında maskenin yüz görümlüğü?
Biz bütün çizgilerde bu olmasaydı da
Öteki yollarım dı vardı
Neyi değiştiriyor geçmişte kalmaları?

Sonra önce benimsenmiş gibi görünürken
İter geri beden yeni kalbi
Artık beni o eski hüznler de kurtaramaz
Oysa daha bir süre yaşayabilirdi.

YARALAR

Biz ki bu yolda kır çiçeklerine ser
Küçükserler bırakırız.
Besler besinlerim üzüntü
Yıllarca yokuşları - - birden parlar atlarımız.

İrin gene bir yol akar, iner yere bilirim
Islak kutularda kibritler nasıl yanar
Kurumuştı boynumda köstebek yuvalarından
Çamur - - bir gün de bu yaralar.

Bitişleri düşünmekten başlatabildik mi
İlk bölümü hemen ölüm kitaplar getirdim
Düşer sular bir yardan bir gün de bu yaralar
İyi ki yoksunuz, şimdi çok çirkinim.

(*Yeni Dergi*, Mart, 42)

KANTARMA

Uzakta şap denizinde geçen gemiler
Temmuz, sam - - çadırınız
Bir küçük kapıdan girilir.
Kırık dökük beraberlikler yerde
Bir bahar kesikliğidir.

Ümitti göl topraklarımı sular,
Korur taşkınlardan beni baraj
Diye cetvel gönye çektiğim çizgiler
Hep ters doğrultularda.

Hava mı çok sıcak, ben mi terliyorum
Sevgili seslendiğin serinlik bir serap
Hayır yok boşuna yokuşları - -
Atı kantarlıyorum.

(Yeni Dergi, Nisan, 43).

DAĞ

Ette cızırtı keyy
Bir kuzgunun indiği bir/ine değdiği
Bizi hep o aşağılar --
Bağrında her dakika keyy.

Bu hangi ocaktır tav, akşam ezâ
Sürdürür hastalığı iyi etmez
Tahta perde sevgililer
Yaslanarak bakarız özlemle uzaklara.

Ağaçlara dönülür sonra kararır bahçe
Boşluk açıkta her şey
Düşünce midir kırılır dal çok ince
Akşam en/cam ve keyy.

(Yeni Dergi, Kasım, 50)

LİMAN

Güçlü fırtınalarda direkleri kırılmış
Gemiler bize sığınır bulduk sanırız.

Görmezler. Varsa yoksa uzaklar
Onarırız. Giderler, kalırız.

Sonra gecelerde : Bu son olsun, son
Gönderme - - Engine yalvarırız.

Sonra büyür daha da
Korkunç yalnızlığımız.

(Yeni Dergi, Nisan, 43)

OTEL

İki de sessizlikse bir şeyler olmalı.
Sargılardan sızan irin sargılar
Çocukluğun sağlık raporlarında
Gelir bütün korkular sargılardan
Ey katsayılarda sıcaklardan yakınan
Temmuzsa aynı şey bir şeyler olmalı.

Seslenirler karanlık buraya kadar
Bilmediği bir yerde iner trenden
Yanında biri ve iki üç parça eşya
Kimlik belgeleri - - pek sormuyorlar
Orta halli bir otel.

Geldiler. Yalnız uzaklarda yeni
Bir gün doğar geceki karanlıklar üstüne
Ha evet otelde o hazır ölümlere
Herkesin kendini bir öldürmesi vardır
Daima daha mutlu kalanlar.

Uzak yolda az sonra dağılmak
Bir şeyler olmalı o kadar ses içinde
Ormanda izinizi kaybettirmek kolaydır
Sessizce inersiniz merdivenlerden sokak - -
Ve kalır yukardaki özlemini çektiği
Odada bir başına sizi hep var sanarak.

Tek baskıydı kaç tane unuttunuz şimdi.

SABAHATTİN K. AKSAL

KARGALAR

I

Yalnızlığını sürdüren karga
Asfaltın üstünde
Tek başına

II

Hep suskun
Ölümcül olduğu için
Ama durmadan konuşuyor
Gene ölümcül olduğu için

III

Bir karganın ağırlığı
Benim bir gece sabaha değin
Ağırlığımanın toplamı

IV

Tüylerince kapkara
Bir güneş ısıtıyor onu
Yağmurlu ıslıl ıslıl

V

Uykumdan uçuyor
Uyanıklığıma

VI

Kargalar en seçkin çiçekleridir
Gözlerimin

VII

Bütün geceler gibi ayrık
Öksüz çocuklar gibi

VIII

Ve upuzun bir çizginin üstünde
Dolaşıyor bir aşağı bir yukarı

IX

Gecenin kapısını çalan karga
Işıktan yuvarlaklar çizecek
Karanlıkta

X

Bana niçin bakıyorsun
Dikmişsin gözlerini
Bir aydınlık bir başkasına benzemez ki

XI

Fır dönüyor odada
Çarpıyor duvarlara tavanlara
Çığlık çığlığa

XII

Bütün gece düşümde Orta Çağ kargaları

XIII

Bol güneşli bir sokak
Bakarsın
Aydınlık değildir

XIV

Kargasız bir sabah
Geometrik

XV

Kocaman kulelerin küçücük penceresinden
Boşanıveren karga bulutları

(*Papirüs*, Ekim, 28)

METİN ELOĞLU

OSMAN'LI

Osman kim ben nesiyim bu dedikodu neden

Şurdan bir tavus kuşu aldı
İki de papağan yumurtası
Demli çayı da içip gitti dediler
Parasını vermeden

Osman'ın bir evi varmış sözde ben o eve gittiğimde
Bakır mangalların kıvılcımlı küllerine yumruk gibi patatesler
gömülü

Oysa ben Osman'a küstüm küseli
İçanadolu'luğumda hep o yalan ev
O yiv

Dün bir ara Köprü'de gördüm bayat balıklar falan
Bir kördögüşüdür bürümüş ki Osman'ı
Ayıp mı ettim bilmem
Atladım bir yandançarklı vapura
Merhaba bile demeden

(*Türk Dili*, Nisan, 199)

CAHİT IRGAT

PEYZAJ

Yağmur denizi dövüyordu
Köpekler uluyordu,
Martılar çıplak —
Tarihler yırtılacak
Denizler durulacak
Martılar havalanacak.

Dinecek gözyaşları, dinecek.

(*Türk Solu*, Haziran, 29)

NAHİT ULVİ AKGÜN

MALATYA'LI HASAN

Yapıda sesler azaldı yer yer
Yıllarca sonra çıkacak bir kazıdan
Günümüzün belgesi bu demir iskelet
Paydos vakti bir araya geldiler
Durmuş Ali Malatya'lı Hasan
Gene gözlerinde tüttü memleket

Hasan'ın elinde ayna tarak
Tarak kara dik saçlarını
Açık hava sinemasında kimler yok
Oturur şöyle keyfince kaykılarak
Bir köz düşer yakar avuçlarını
Yakar böyle daha çoook

Kursağında acı soğan ucuz şarap
Filimde ne sahneler ne sahneler
Eninde sonunda ne olacaksa olacak
Sen de kaçır kızı ne yap yap
Canını mı sıktı bu gülüşmeler
Olur mu a Malatya'lı böyle bağırmak

(Varlık, 15 Ekim, 728)

ÖTE YAŞAMA

Kurşun seslerini duymakla kalmamış, yere düşen tabancanın çıkardığı sesi de duymuştum, ama neden bilmem, tepeden tırnağa titreyerek küçük pencereye bakarken, en azından bu sesler kadar canlı, bununla birlikte, yerce de, sürece de uzak bir görüntü belirliyordu gözlerimin önünde : oraya buraya koşanların, birbirlerine tebeşirler, ayakkabılar fırlatanların gürültüsüne, tozuna toprağına batmış sınıfta, birdenbire, can bağları kopmuş gibi donakalıyordu herkes; bütün gözler bir tek şeye, herkesin kendine yönelmiş gördüğü, pırıl pırıl bir tabancaya dikiliyordu. Neden sonra, bu izlenimimi anlattığım zaman, «Tuhaf şey : o sırada ben de aynı şeyleri görüyordum,» demişti Memedali, «aynı korkuyla donmuştuk da ondan belki.»

Evet, öyle olmalıydı. Derslerinde alışkın olduğumuz havaya uyarak her zamanki oyunlarımıza daldığımız bir sırada, belki birkaç, belki bir tek kişi, onun sessizce sınıfa girdikten sonra, iskemlesine ilişecek yerde, kürsüsünün üstüne oturduğunu, sonra, «ebe çantası» dediğimiz o eni boyundan uzun, demir saplı, şişkin çantasından bir tabanca çıkardığını, tabancaya bir mermi sürerek bizlere doğru uzattığını görmüştü. Ama belki de bir tek kişinin gördüğü bu garip değişiklik, bütün beyinlere aynı anda ulaşmıştı sanki donakalmıştık hepimiz. Sonra, hiç tanımadığımız, korkunç bir ses yükselmişti :

«Kıpırdayanı yakarım!»

Bize böyle meslekten bir haydut gibi tabanca çeken öğretmenimizin aklını oynattığını, dolayısıyla tabancasmda-

ki bütün kurşunları üzerimize boşaltmasının işten bile olmadığını düşünmüştük. Ama, elindeki ayakkabıyı kimbilir kimin kafasına fırlatmak üzere havaya kaldırdığı sırada, suratına doğru uzanan tabancayı görerek olduğu yerde, yani kürsünün dibinde yığılıveren Hacı Durmuş'a ateş etmemesine bakılırsa, buyrultu dışı bir devinimi kıpırdamadan saymıyor, dolayısıyla kafası işliyor demektir. Az sonra, alabildiğine sertleşmiş mavi gözleriyle, gözlerimizi tararken, gene çok korkunç bir sesle : «Bu işin sözünü edenin anasını ağılatırım,» demesi de bir bilinçlilik belirtisiydi şüphesiz. Bunun için, Memedali, tabancanın emniyete alınarak yeniden çantaya girdiğini gördükten sonra, Hacı Durmuş'u bir iki tokatla ayıltarak yerine götürmekten çekinmemiştir. Donmuş gibi ayakta kalanlar da bu fırsattan yararlanarak yerlerine geçmişlerdir. Ama daha hiç kimsenin korkusu geçmemiştir doğrusu. Hele kürsüden atlayıp da üzerimize doğru yürüdüğünü görünce, hepimiz sapsarı kesilmişti. Ne var ki, az önceki hiç mi hiç benzemeyen bir sesle, üstelik bu sesi de, söylediğini de unutmuş gibi :

«Az önce ne dedim size?» diye sormuştu.

Hiç birimiz karşılık vermeyi göze alamamıştık elbette. Susmamızı doğal bulmuş olacak ki, «Peki,» dercesine tahtaya gitmiş, eline bir tebeşir alarak : «Ben tahtaya yazıyorum. Siz de defterlerinize yazın,» demiştir. Sonra, kara tahtada, «Kıpırdayanı yakarım!» sözlerini görmeyi beklerken, «*Le premier qui bouge, je le descends comme un chien!*» sözlerinin belirttiğini görerek yeni bir şaşkınlığa daha gömülmüştük. Ama çabuk silmişti şaşkınlığımızı : bu sözlerin az önce, sınıfa girince söylediğinin Fransızcası olduğunu belirttikten sonra, o güne kadar hiçbir öğretmenimizde görmediğimiz bir canlılık, bir coşkunculuk, bir yetenekle, aynı bildirimin bu iki ayrı belirtiminin özelliklerini açık-

larken, sanki iki koca dili anlatmıştı bize. Böylece bu korkunç olay, en az iki ay süresince, sessiz olduğu kadar da büyük bir coşkununla, zamanın ilerleyişini duymadan dinlediğimiz, alabildiğine güzel derslerin başlangıcı olmuştu. Oysa, bu olaydan bir saat önce, böyle bir şeyi düşünmek bile kahkahalarla güldürürdü bizi.

Memedali de, ben de yıllardır tanırdık kendisini. Yaz günleri, çimmeye giderken önünden geçtiğimiz küçük bir bağ evinde otururdu. Evinin yolu Gariplik'le Ötegeçe'nin bahçeleri arasından geçtiği için, sık sık karşılaşırdık. Yaz kış hep aynı kılıkta, yani elinde o ünlü ebe çantası, başında hiç görmediğimiz cinsten, bir yanına yeşil bir tüy sokulmuş, ufacık tekerlek şapkası, sırtında kürk yakalı, damalı paltosu, ayaklarında çok kalın ökçeli kunduralarıyla, hızlı hızlı gelip geçen bu ak saçlı, yuvarlak, kırmızı yüzlü, ufacık adamın ortaokulda öğretmen olduğunu da, Ebe diye adlandırıldığını da bilirdik. Ama çantasından dolayı mı Ebe derlerdi kendisine, yoksa ufacık şapkasıyla kürk yakası arasında kocaman bir topuz meydana getiren, ak kıvrıkcık saçlarıyla bir büyükanne'ye benzediği için mi, bunu bile düşünmemiştik. Bizim öğretmenimiz değildi, Ötegeçe'li de değildi, uzaktı bizden : her gece gördüğümüz yıldızlar nasıl ilgimizi çekmiyorsa, o da çekmiyordu işte. Ama, ortaokula başlayınca, bütün öğretmenler konusunda olduğu gibi, Fransızcacı konusunda da bilgi toplamaktan geri durmamıştık elbette. «Ebe'yi öğretmenden saymayın,» demişlerdi «yalnız eğlenilir onun derslerinde.» — «Nasıl, çok mu güldürür ki?» diye sormuştu Memedali. «Hayır, yalnız oturur o, kalesini bekler,» demişlerdi. «Şimdi anladım,» dercesine başını sallamıştı Memedali. Sevinçliydi; ilkokulda, alışılmış sürenin iki misline yakın bir süre oyalanmışlardan olduğu için, orada başladığı elebaşılık görevini burada da

sürdürmeye kararlıydı : görevini gönlünce yapmasına elverecek bir ders çıkıyordu işte karşısına. Böylece, bizim sınıfa ilk girişinde, Memedali'yi kürsünün üstünde, olanakların sağladığınca kusursuz bir efe kılığında, yani başında mendilden bir serpuş, belinde mendillerden bir kuşak ve cetvelden bir kamayla, aşağıdan hem elleri, hem de gırtlaklarıyla kendisine eşlik eden öğrenciler ortasında, sıkı bir harmandalıya başlamış bulmuştu Ebe. Ama oyunun durdurulmamasına kızmadığı gibi, durdurmaya da kalkmamıştı. Ne de olsa bir öğretmen olduğu, üstelik de sınıfa ilk girdiği için, gürültüyü kesip ayağa kalkanlara oturmalarını söyledikten sonra, gelip iskemleye oturmuş, Memedali'nin şimdi çalgısız olarak sürüp giden oyununu masasının üstünde kadın oynatan bir Hacığa gibi izlemeye başlamıştı. En büyük gürültü bundan sonra kopmuştu işte : kahkahalarla gülmeyen, alkış tutup bağırmayan yoktu. Gene de hiçbir değişiklik sezilmiyordu Ebe'nin yüzünde, çok doğal bir şeymiş gibi, harmandalı oyununu izliyordu. Ancak uzun dakikalardan sonra, oyun kendi kendini yinelemeye başlayınca, başka yana çevirmişti gözlerini. Kürsünün üstü boş olmadığı için kucağında tuttuğu çantasından defterini çıkarmış, ellerini birbirine vurarak gürültüyü biraz yatıştırdıktan sonra, dünyanın en doğal sesiyle, Memedali'nin numarasını, adını, soyadını okumuştı. Zorlu bir kahkaha daha kopmuştu o zaman.

Eskilerden dinlemiştik derslerinde gürültüyü kestirmek için başvurduğu biricik yol, ellerini birbirine vurmaktı, bunu da bir öğrenciyi tahtaya, daha doğrusu yanına çağırmak için yapardı. Ama buna daha ilk dersinde, tek kelime öğretmeden başlamasına, çağırdığı öğrencinin de kürsüde harmandalı oynayanın ta kendisi olmasına gülmek elde değildi. Bu rastlantı Memedali'yi başka türlü etkile-

mişti elbette : kürsüden inerek süklüm püklüm karşısına dikilmiş, titreyen bir sesle : «Buradayım,» demişti. Kahkahalar gittikçe şiddetlenirken, Ebe çantasından çıkarıp önüne koyduğu kitabı okumasını söylemişti Memedali'ye. Memedali okumamak için dayatmıştı ama öğretmenin dediği olmuştu sonunda : o okumuş, Ebe düzeltmişti, hem de uzun dakikalar boyunca, hep yeniden başlayarak. Sonra kitabı kapatıp konuşmaya başlamışlardı. Derken, zilin çalmasına yakın, Ebe gene ellerini birbirine vurmuş, karşındakine pes dedirtmiş bir güreşçiyi tanıtmak istercesine, Memedali'nin kolunu bileğinden tutup kaldırmış, «Sizlere çok akıllı bir arkadaşınızı tanıtır, kendisini yürekten kutlarım : Fransızcadan on aldı!» demişti. Sonra, coşkun alkışlarımız arasında, akıllı arkadaşımız başında serpuşu, belinde kamasıyla yerine dönerken, Ebe küçük bir kâğıt parçasına Memedali'nin notuyla numarasını yazarak katlayıp çantasına atmıştı.

Zilden sonra Memedali'nin çevresinde toplanmıştık. Ama bütün sorularımızı karşılıksız bırakmıştı Memedali. Bahçede başbaşa kaldığımız zaman, bana da hiçbir şey söylememişti. Gözleri ilerde, bahçenin üst yanındaki bayırda, kısacık bacaklarıyla kıyaslanamayacak kadar geniş adımlarla dolaşan Ebe'nin üzerindeydi. Belliydi : çok etkilenmişti. Oysa, ancak bir dersinde bulunmuş olmakla birlikte, kar, yağmur, çamur demeden, bütün ders aralarında, bu bayırda, bu düzenli adımlarla yürüdüğünü de, derslerinde, yanına çağırdığı öğrencilerle neler konuştuğunu da öğrenmiştik. Karşındakine bir kitap uzatır, «Hadi, oku bakalım,» derdi. Karşındaki kitabı Türkçe gibi okumaya başlar; o da, bıkmadan, yorulmadan, kelime kelime düzeltirdi. Sonra bu kelimelerin, bu cümlelerin Türkçe karşılıklarını sorar, karşılık alamayınca kendisi söyler, sonra birdenbire, çoktandır görmediği bir dostla karşılaşmışçasına konuşmaya baş-

lar; çevresi, düşünceleri, tasarıları konusunda, sonu gelmez sorular sorardı öğrencisine. Çoğu öğrenciler kendisini işlettirler, olmayacak karşılıklar verirlerdi ya kulak bile asmazdı buna, kolunu tutup havaya kaldırır, «İşte örnek bir arkadaşınız daha,» derdi : «Fransızcadan altı aldı. Meslek olarak da çöpçülüğü seçmiş bulunuyor. Kendisine başarılar dilerim.»

Hiç kimseye altıdan aşağı not vermediğini bildiğimiz için, bu kutlama bizi çok güldürürdü ama böylesine tok bir sesle, böylesine düzgün konuşması, gürültüyü yatıştırmaktaki güçsüzlüğüyle çelişir gibiydi. İsteseydi, kolaylıkla sustururdu belki herkesi. Arada sırada, «Susun biraz, uslu durun biraz,» dediği oluyordu ya anlamını yitirmiş bir alışkanlık gibiydi bu : hemen unutuyordu söylediğini. Tam «Susun,» dediği sırada, iki öğrenci arasında bir şakalaşma ya da bir kavga ilgisini çekiyor, gülmeden, ama kızgınlıktan da uzak bir yüzle, olanlara bakıyordu. Sohra, çantasından çıkardığı küçük defteri uzun uzun karıştırıp bir numarayla bir ad okuyor, aynı şeyler yeniden başlıyordu. Ama neden bu deftere değil de küçücük kâğıtlara yazıyordu notları? Neden hiçbir öğrencinin adını öğrenmek istemiyordu? Kimilerini hiç tahtaya çağırılmazken, kimilerini bir yılda beş, on kere çağırması nedendi? Eskiler hiçbir karşılık bulamamışlardı bu sorulara, biz de «Rastlantı,» deyip geçiyorduk.

Ne var ki, bu yıl, bizim sınıfta, Memedali'nin haftada birkaç kere tahtaya çağrılmasını da rastlantı olarak nitelemek zordu. Bu iş ne zamandır sürdüğüne, Ebe defterini uzun uzun karıştırınca, gözlerinin 420 Memedali üzerinde duracağını hepimiz sezdiğimizize göre, bu adın ötekilerle eş değerde olduğunu söyleyemezdik : yüzünün çizgileri, sesinin özellikleri Ebe'nin belleğinde bir yerlere takılmış olmalıydı. Memedali kürsüye dirseğini dayadıktan sonra, arala-

rında başlayan konuşmanın ders sonuna kadar sürmesi de bunu gösterirdi. Ebe'nin ders araları kutsal olmasa, zilden sonra da sürdürürlerdi belki söyleşiyi. Görünüşe bakılırsa, Memedali'yi en çok üzen de bu zillerdi. Ama, bir gün, gene başbaşa çalışıp konuştukları bir dersin sonunda, sanki hep böyle yaparlarmış gibi, konuşa konuşa çıktıklarını, bahçeyi geçerek bayırda, yağmurun altında, aynı düzenli, aynı geniş adımlarla, yanyana yürüdüklerini görmüştük. Bütün güzelliği denkliğinde olan bir oyun oynuyorlardı sanki. Artık konuşmuyorlardı ama, konuşsalar bile, ancak «Şıst şıst!» ya da Hey hey!» gibi, kısa, kesik oyun ünlemleri olabilirdi söyledikleri. Şaşmamak elde değildi demek uzaktan uzağa, dalgın gözlerle, Ebe'nin yürüyüşünü izlerken, bu yürüyüşü yalnız kafasıyla değil, ayaklarıyla da ezberlemişti Memedali. Öte yandan, Ebe'nin iki ders arasında yanında bir öğrenciyle dolaşması gibi, bu iki insanın tıpa tıp birbirine benzeyen yürüyüşleri de öyle şaşırtıcı bir şeydi ki, yalnız öğrenciler değil, başta müdür olmak üzere, bütün öğretmenler de bahçeye dolarak bu garip oyunu izlemeye başlamışlardı. Ürkek bir sıkıntı çökmüştü hepsinin üstüne. Ol-
sa olsa, Ebe'yi okuldan uzaklaştırmak için, bu durumdan nasıl yararlanacaklarını bilememelerinden gelen bir sıkıntı olabilirdi bu.

Öyle ya, müdürün de, öğretmenlerin de Ebe'yi hiç sevmedikleri hepimizin bildiği bir şeydi. Durumları öğretmenlerle yakınlık kurmaya elverişli kimselerin çocuklarının anlattıklarına bakılırsa, müdürümüz kaç kereler yukarıya yazı yazarak bu yardımcı, yani sonradan olma, yani hiçbir önemi, hiçbir değeri bulunmayan öğretmenin buradan alınmasını istemişti ya çabaları hiçbir sonuç vermemişti Ebe'nin geçen yıl gelen bir denetmeni bülbül gibi gâvurca konuşarak hayran bırakmasını anlata anlata bitiremiyordu es-

kiler. O da işite işite bıktığı karşılığı vermişti müdüre : «Her zaman böyle olmasa bile ne çıkar? Bunca ders boş geçse daha mı iyi?» Müdür de, öğretmenler de, bu değişmez karşılığa bakarak, Ankara'da önemli bir masanın başında, Ebe'nin ta burdan sırtını dayadığı bir güçlü kişi bulunduğunu sonucunu çıkarıyorlardı. Ama o zaman bu adam hiç kimseyle ilişki kurmadığı bu ıssız kasabadan başka bir yer seçmez miydi? O güçlü kişiden burayı istediği için burdaysa, hiç değilse bayramdan bayrama, bu güçlü kişiye bir iki satırlık bir mektup yazması, bu güçlü kişiden bir iki satırlık bir mektup alması gerekmez miydi? Gerekirse, böyle bir kişinin varlığını yoklamak da gerekirdi : buraya geldi geleli, postayla hiçbir ilişkisi olmamıştı Ebe'nin. Kasabada hiç kimseyle görüşmemesine gelince, o ünlü yürüyüşten sonra, gerilerde kalmış bir şeydi bu. Şimdi, bütün ders aralarında, okulun bahçesine çıkanlar, o kendine özgü yürüyüşüyle, Memedali'yle yan yana dolaştığını görebilirlerdi. Her ikisi için de iyi bir şeydi bu elbette. Yalnız Memedali'nin bir sırrı ya da bir dostluğu böyle uzun zaman kendine saklamasına şaşıyordum ben. Ama, biraz geç, biraz sınırlı bir biçimde de olsa, eski alışkanlığına bağlılığını bir kere daha gösterecekti Memedali, hem de beklenmedik bir biçimde.

Bir akşam, kapımızın çalındığını duyunca, hepimiz yüzümüzü buruşturmuştuk : çoktandır kurduğumuz bir düş gerçekleşmişti o akşam, bir sini baklava yapmıştık : tatlımızı kimselerle paylaşmak zorunda kalmadan, doya doya yemek düşüncesindeydik; öte yandan, nicedir kurulan düşlerden, çekilen sıkıntılardan, harcanan çabalardan sonra, kırk yılda bir birkaç dilim baklava yiyoruz diye, Tanrı'nın günü baklava yemiş gibi nazara uğramak da istemiyorduk. Bunun için, erkenden sürgülemiştik kapımızı. Ama, baklava

saklanıp ağızlar silindikten sonra, kapıyı açıp da Memedali'nin güleç yüzünü görünce, bütün bu gizleme çabalarını gereksiz bulmuştum, hiç değilse kendi bakımımından. Hele yanında Ebe'yi de görünce, baklavayı gizlememiz fazlasıyla üzümüştü beni, fazlasıyla da şaşırmıştım. «Ne var böyle bakacak be? Bir öğretmen bir öğrencisinin yaşayışını yakından görmek isteyemez mi?» demişti Memedali. Konuklara yol göstermiştim. Doğrusu ya, Ebe olduğu gibi görmüştü yaşayışımızı. Altına üç, dört minder birden konularak baş köşeye oturtulduktan sonra, saygı dolu sorularımıza elden geldiğince kısa sözlerle karşılık verip de kıyıda kalmayı yeğ tuttuğunu belli edince, duvara asılmış, yeni bir resime bakarcasına, ikide bir yüzüne bakıp gülümsemekle yetinerek kendi aramızda konuşmaya başlamıştık. Sonra sözler içinde bulunduğumuz çetin kışın üzerinde toplanmıştı. İşte o zaman değişmişti her şey : duvarda asılı resim görevini iyice benimsemişe benzeyen Ebe, sesli bir resim olmuştu birdenbire kıpırdamıyordu, dudaklarını bile oynatmıyordu ama şiddeti, kesinlikle belli olan bir yel uğultusu yayılıyordu bütün varlığından.

Bunu hemen anlayamamıştık elbette. Gözlerimiz üzerine neden sonra çevrilmiş, bir daha da ayrılmamıştı solukların doğal iniş-çıkışları dışında, en ufak bir kımıltı yoktu bedeninde; yalnız sıkıştırılmış bir hayvan gibi, gözlerini gözlerimizde dolaştırıyordu. Sonra, çevresinde gittikçe daralan bir çemberi yarmak istercesine, ama gene kıpırdamadan, korkunç bir gökgürültüsüyle gümbürdedi. Memedali'yi saymazsak, korku ve şaşkınlıkla ürpermeyen kalmadı içimizde. Bereket versin, Ebe çabuk değiştirmişti havayı birdenbire yerinden fırlayıp da bacaklarını havada düz bir çizgi meydana getirecek kadar açtıktan sonra, hazırol duruşunda önümüze dikilmesi üzerine, kahkahalarla gülmeye başlamıştık,

anam bile katılmıştı bize. Bu oyun konusunda koltuk kabartıcı ilk sözler de ondan gelmişti : çok güzel yaptığı bu oyunları herhalde çocukluğunda öğrendiğini söylemişti Ebe'ye. Sonra da hiç beklenmedik bir şey yapmış, bir iki saat önce, öfkeyle sakladığımız baklava sinisini getirip Ebe'nin önüne koymuş, «Buyur, ye,» demişti. Ama Ebe : «Bunu daha haketmedik,» diye karşılık vermiş, gene ayağa kalkmıştı. İşte o zaman, hepimiz, kapısı kapalı, iki küçük penceresi bezirlenmiş kâğıtla kaplı, damı da yeni loğlanmış odamızın içinde birbiri ardından, yağmur, dolu, kar yağdığımı tanık olmuştuk. Kar da, yağmur da, dolu da yağmıyordu elbette, ama Ebe odamıza koşarken, şapkasını kafasına bastırırken, yakasını kaldırırken, silkerken, buna inanmamak elde değildi. Kupkuru kunduralarımı kilime silip de oturduğu zaman, bir sağanaktan çıkmış gibiydi. «Çok üşüdük, buyurun baklava yiyelim, iyi gelir,» demişti sonra. Hep birlikte, büyük bir iştahla baklava yemiştik. Bu sırada, anamın eşsiz baklavası konusunda söyledikleri, yalnızca kitaplarda bulunabilecek türden sözlerdi. Giderken de böyle güzel sözler söylüyordu hep. İşin tuhafı, bütün bunlar her gün işittiğimiz sözler gibi geliyordu bize, karşılıklarımızın da aynı türden sözler olduklarını sanıyorduk.

O gece, her şeyin değiştiğini, ertesi gün, dersinde de, aynı adamı bulacağımı sanmıştım. Aynı adamdı şüphesiz, ama çok olgün görünüyordu. Dün akşam bizim eve gelen Ebe, bir çırpıda susturabilirdi herkesi, hiç değilse, bütün bu gürültüyü kendi çevresinde toplanan bir kahkaha sağanağına dönüştürebilirdi. Neden yapmıyordu bunu? Neden böylesine güçsüz bir öğretmen olarak kalıyordu? «Kim bilir?» diyordu Memedali. Anlaşılmaz bir kaygı, bir uzak korku vardı sesinde. Şimdiye kadar Ebe konusunda hiç konuşmamayı yeğ tutmuş olan dostumun şimdi sık sık ondan söz

açması da bu kaygı, bu uzak korku yüzündendi belki. Bu arada, nedenini kesinlikle anlayamadığım bir suç yüklüyordu kendi kendine iki ders arasında, birlikte dolaşmaya başladıkları günden sonra, Ebe'nin dengesini bozduğunu söylüyordu. Üzüntüsünü dağıtabilmek umuduyla, bu adamın geçmişi konusunda hiçbir bilgimiz olmadığını, dolayısıyla nasıl bir dengeyi yitirdiğini söyleyemeyeceğimizi öne sürmüştüm. Memedali derin bir iç çekişten sonra karşılık vermişti : «Ama ona inanıyorum.» Sonra, bize geldikleri akşam, Ebe'nin evinde geçen, alışılmamış bir tatsızlığı anlatmıştı : tatlı tatlı oturup konuşurken, birdenbire başını kollarının üstüne dayayıp hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı bizim Ebe. Memedali, şaşkınlık içinde, hıçkırıklarla sarsılan bu başı kaldırmaya yeltenince, beklenmedik olduğu kadar da zorlu bir tekmenin etkisiyle kendini yerde bulmuş, toparlanmasına zaman kalmadan, acı yüklü bir ses içini ürpertmişti : «Düzenimi bozdun, yerle bir ettin.» — «Ne düzeni? Ne oldu ki? Ne yaptım ki?» diye sormuştu Memedali birkaç kere. Ama Ebe doyurucu bir karşılık vermemişti. «Dostluğunla,» demişti yalnız. Şu da var ki, ne olduğunu pek kavrayamadığımız bu düzeni biraz daha bozmak pahasına da olsa, Memedali'nin dayatmasıyla, bize geldikleri o akşamın ilerlemiş saatlerinde, ayrılacakları sırada, Ebe basbayağı özür dilemişti «Bütün suç bende,» demişti ona : «Sen benim eski kendimdin, korkmuyordum. Ama çok çabuk büyüdün, çabuk büyüyorsun, yakınlara getiriyorsun beni. Gene de gel. Ama artık büyüme.» Umutsuzca başını sallıyordu Memedali, «Gel de çık işin içinden,» diye söyleniyordu, «gel de çık bakalım!»

Küçük evin kapısından girdi mi, elinde ne varsa fırlatıp atardı Ebe, sonra, birdenbire, vurulmuş gibi, odanın ortasına yıkılıverirdi, karşı duvarın orta yerinde asılı duran,

kocaman bir kadın resmine doğru sürüklenirdi buradan, duvarın dibine gelir, yüreğinin üst yanını sağ eliyle avuçlar, sağ kolunu bu dalgın bakışlı kadına doğru uzatırdı, uzanan kolun ucunda egreti bir nesne izlenimi veren, yumuk eli, üç dört kere, kısa, kesik devinimlerle inip kalkardı, sonra bütün beden gevşer, kol düşer, yumuk avuç açılırdı. Memedali gülerdi. «Gülünecek bir şey değilmiş,» diyordu şimdi : «bu kadına yüreğini sunup ölüyordu, her akşam ölüyordu.» Ama kısa sürüyordu ölümü, üstelik de, yüreksiz olarak doğrulup kalktığı zaman, her şey şaka, her şey oyun oluyordu : kentler, insanlar, duygular, meslekler, dersler. Yüreğinin ağırlığından kurtulan Ebe, anlatılmaz bir canlılık, anlatılmaz bir derinlikle anlatıyordu herşeyi. Ama bizim bildiğimiz gibi bir anlatma değildi bu neden söz açılmışsa o oluyordu Ebe. Paris oluyordu örneğin kendi sokaklarında, kendi parklarında, kendi anıtlarının önünde, bir yabancı gibi dolaşmaya başlıyordu; sonra Paris olmaktan çıkmadan, bir genç adam oluyor, gene kendisi olan bir genç kızın ardına düşüyor, Memedali'nin anlamadığı bir dille, söz üstüne söz atıyordu; ya da İspanya'da bir güreş alanı oluyordu hem alanı, hem seyircileri, hem boğayı, hem de güreşçiye canlandırırıyordu; karatahtada ikircilikli bir rakam oluyordu ya da : bir oraya, bir buraya atılıyor, bir yere tutunmaya çalışıyor, ama, tam bir yere yerleşip de varlığını kesinleyeceği sırada kendi kendini yiyerek kaşla göz arasında siliniyordu. Memedali de kahkahalarla gülüyordu bütün bunlara.

Ama, o akşamdan sonra, oyunlar gittikçe azalmıştı. Şimdi yalnız oyunlarla, öykünmelerle yetinmiyor, bunlara oldukça belirli sözler de eklediği oluyordu. Ne var ki, daha büyük bir bütüne bağlanmıyordu bu sözler. Zamana göre dikey bir yol¹ mu, yatay bir yol mu izliyordu oynayıp

söyledikleri, yoksa her şey birbirine mi karışıyordu? Söylemek kolay değildi. Bu sözlerin, bu oyunların yaşadıklarıyla doğrudan doğruya ilgili olup olmadıkları bile belli değildi. Öyleyse nasıl açıklamalıydı bu havada dönenleri? Memedali ne diyeceğini bilemiyordu. Bununla birlikte, akşamları, evine her girişinde, yüreğini kendi eliyle sökerek, sararmış bir kadın resmine sunduğuna göre, bu işin içinde de bir «kadın parmağı» aramak gerektiği düşünülebilirdi. Ne var ki, okuduğumuz kitaplara bakılırsa, böylesine güçlü bir parmağın kendi dışında kalan bütün parmakları silmesi gerekirdi. Oysa, dudakları yürek biçiminde boyanmış bu uzun kirpikli, iri gözlü, dantelâ yakalı genç kadının bulunduğu duvar, kimi oturmuş, kimi ayakta, kimi utangaç, kimi arsız, ama hepsi de anadan doğma çıplak kadınlarla kaplanmıştı. Bütün bu kadınların varlığı bir kadın parmağı savını çürütmez miydi? «Yüreğini verdikten sonra, ne bu kadın, ne de ötekiler çekiyor gözlerini. Sağ yana düşen duvardaki kent resimlerine de, onun karşısına düşen duvarı kaplayan, acayip kııkli erkeklerle, kadınlarla dolu oyun resimlerine de bakmıyor. Belki de bomboş görüyor hepsini, pencerenin bulunduğu duvar gibi bomboş görüyor,» diye söyleniyordu Memedali. Böylece, bir kere daha, dirilişlerinden sonraki davranışlarında topluyordu düşüncesini «Kendisiyle ilgili mi, değil mi bunlar? İş bunu bilmede. Son günlerde de kavgalarla bozdu durmadan kavga ediyor. Ama kendisi de var mı bu kavgalarda, bir türlü kestiremiyorum,» diyordu. Bir akşam, kadın yüzünden bir kavga çıkmıştı örneğin : karşılıklı yumruklar savrulmuş, bıçaklar çekilmiş, derken Ebe, düşmanına indirdiği zorlu bir yumruktan sonra, taş gibi yere yıkılmış, ama, o yıkıldıktan sonra, dört bir yandan korkunç bir «Yuh!» yükselmişti. «Sen söyle şimdi : kavga hangi duvardaydı?» diye soruyordu Memedali. Bir başka akşam

da dakikası dakikasına uymayan bir kadınla çekişmişti uzun uzun yalvarmalardan, bağırılmalardan, sonra gene alttan alıp gene yalvarmalardan sonra, birdenbire, şapkasını giyip çıkmış, elleri ceplerinde, gözleri yaşlı, sokaklarda dalgın dalgın dolaşmış, ama, eve döner dönmez, paltosunu bile çıkarmadan, aynanın önüne oturmuş, en azından yarım saat boyunca, şapkasının başına en güzel uyan duruşunu bulmaya çalışmıştı. Böylece, tam her şeyi anlamak üzere olduğunu sandığı bir sırada, şaşırıp kalıyordu Memedali.

«Peki, kendisine soramaz mısın? Susarsan dostluk hakkın nerde kalır?» demiştim bir gün.

«Eskiden belki olurdu, şimdi olmaz,» demişti.

«Nasıl olur? Hiçbir şey söylemiyor musun ona?»

«Evet, hemen hemen. Dostluğum hep bakıp dinlememede. Örneğin durup dururken bir savaşı çıkıyor. Bir asker vurulup düşüyor, bir düşman askeri.»

«Nasıl yani?»

«Nasıl olsun istiyorsun? Vuran da o, vurulan da! Atıyor kurşunu, sonra vurulup düşüyor. Bir iki çırpınma, bir kımıldısızlık. Hiçbir şey olmamış gibi kalkıyor sonra, yüzüne bakıyor, «Sen beni hiç yanıltmadın,» diyor. Hepsi bu. Ama ilk sıralarda, aşağı yukarı hep ben konuşuyordum.»

«Ne hakkında?»

«Ötegeçe hakkında. Aklıma eseni söyledim işte. O da dinlerdi yalnızca. Evine gittiğim ilk günden sonra, susma sırası bana geldi : şimdi en çok o konuşuyor, ama, biliyorsun, başka bir konuşma onunki.»

«Yani çok güzel bir oyun.»

«Evet, öyle, ama hiç anlaşılmıyor,» diye içini çekmişti Memedali.

Tabanca olayı çıkagelmese, daha çok içini çekerti belki. Ama, bu garip olaydan birkaç gün sonra, sonsuz bir

güven içinde, kendisi için her şeyin aydınlandığını söylüyordu. Açıklamasına gelince, Ebe'den duyduğu bir sözle açıklıyordu bunu yaşamadan yaşamak: «Evet, tek ereği buydu,» diyordu. Bu sözler ancak şaşılırdı elbette. Ne var ki, Memedali'ydi o : boş konuşmazdı : bir bir sıralıyordu kanıtlarını. Ona göre, Ebe bir zorunluk sonucu, yani istemeden gelmemişti buralara, kimbilir, hangi serüvenlerden sonra, dolaylı bir biçimde de olsa, bu serüvenlerle ilgili her şeyi, yani bütün yaşadıklarını elden geldiğince indirgemek, böylece, hiç değilse kendi bakımından, bunları gerçek olmaktan çıkarmak için gelmişti. Geçmiş günlerde de böyle olan mevsimleri, yeryüzünün sıcaklığını, soğukunu, yoksayarcasına, hep aynı kılıkta gezmesi bundandı, insanlarla bağını en aza indirmesi de, son dostluğun kendisini bunalıma gömmesi de bundandı. Üstelik de bilinçli bir biçimde, tam bir meydan okuyuşla yapıyordu bunu : bir zamanlar gönül verdiği kentlerin, oyunların, gönül verdiği kadının ve genel olarak kadınların resimleri, hep evinde, gözlerinin önündeydi, ama anmak için değil, cansızlıklarını, yani kendisine karşıtlıklarını her gün yeni baştan kesinlemek için asmıştı bunları. Buna karşılık, pencere, yani ışık, bomboş, resimsiz bir duvardaydı. Her akşam göğsünden söktüğü yürek, çoktan sökülmüş bir yürekti. Bu sararmış resimlerin tanıklık ettikleri, ölü geçmişi parça parça, bölük pörçük oynamaksa, bu geçmişi biraz daha gerçek-dışı kılmak olacaktı. Bunun için, önceleri, Memedali'yle dostluk kurmakta bir sakınca görmemişti.

Ama unuttuğu bir şey vardı geçmişi, nasıl bir biçimde olursa olsun, böyle sık sık, üstelik de bir başkasına oynamak, bu geçmişi yavaş yavaş bir saplantı durumuna getirecek, gerçekliğini de artıracaktı. Bir pamuk ipliği üzerinde, büyük bir gözüpeklikle kurulan denge böyle bozulmuş-

tu işte. Ne olursa olsun, artık eski Ebe değildi : bir oyunun, bir konuşmanın orta yerinde dalıp gidiyor, kendisinden başka hiç kimsenin duymadığı bir sesi dinliyor, neden sonra, bir uykudan uyanmış gibi doğrularak : «Her şey bir uğultu,» diye söyleniyordu. Son günlerde benim de aralarına katılmama izin vermesi, geçmişin dayanılmaz uğultusunu canlı seslerle bastırabilmek içindi herhalde. Gene de olmuyordu : yaşamadan yaşamaya değil, Memedali'nin getirdiğine, yani bir başka türlü yaşamaya yardım ediyordu varlığım, uğultu dinmiyordu. Bütün bu umutsuz çabalardan sonra, bir sabah, sınıfta öğrencilerine tabanca çekmesi de eski denge için değil, bir başka denge içindi şüphesiz : geçmişin uğultusu kesilmediğine göre, hiç değilse gerçekteki uğultuya son vermek istemişti Ebe. Bunu da hakkıyla başarmıştı gündüzleri, derslerinde, düzen ve sessizlik başlamıştı artık; işitilen biricik ses kendi sesiydi geçmişin en suçsuz, en duru sesi. Ama daha önce bu derslerin gürültüsünden rahatsız olan müdürümüz şimdi de sessizliğinden rahatsız oluyor, Ebe'ye açtığı savaşta bir türlü erişemediği başarıyı bu yoldan sağlamaya çalışıyordu.

Hepimizi tek tek odasına çağırarak bu anlaşılmaz düzenin nedenini araştırmış, en sonunda, bütün kırık notlarını düzelterek söz vererek, Hacı Durmuş'a her şeyi anlattırmış, sonra, gerçeği bilmenin üstünlüğünden yararlanarak, tanıkları çoğalttıkça çoğaltmıştı. «Her şey tamam : gerisi kendiliğinden gelir artık,» demişti öğretmenlere. Ebe'nin görevine son verildiğini bildiren belgeyi de kendi eliyle, gene bir sabah dersinde, bizim sınıfa getirmişti. Bu belgeyi okurken, Ebe'nin tepeden tırnağa sarsıldığını, birkaç kere renk değiştirdiğini görmüştük. Ama çabuk toparlanmıştı «Anlaşıldı, şimdi çık dışarı!» diye bağırıyordu müdüre. Duraladığını görünce de kendisinden çok daha genç,

çok daha iri olan bu adamı hepimizi şaşırtan bir gücle, omuzlarından tutarak kapıya kadar götürüp dışarı çıkarmış, yeniden eski yerine geldiği zaman : «Çocuklar, burdan da kovulduk işte, bu sizinle son dersim,» demesiyle hepimizin tüylerini ürperten, uzun ve korkunç bir kahkaha koparması bir olmuştu. Sonra, bu ürpertiye gidermek için olacak, hiçbir geçiş, hiçbir giriş yapmadan, Memedali'nin de, benim de çok iyi bildiğimiz oyunlara başlamıştı : gökgürültüleri, karlar, yağmurlar, kendi kendilerine çalan çalgılar. Ürperti şaşkınlık, şaşkınlık hayranlık, hayranlık sevinç olmuştu böylece, bir kahkahadır sarmıştı sınıfımızı. O gün, öbür derslerinde de, ders aralarında da aynı şeyi yapmıştı. Bahçede, çevresinde meydana getirilen, uçsuz bucaksız kahkaha halkasının içinde, duyulmadık sesler çıkarıyor, hoplayıp zıplıyordu durmadan, doğanın her türlü ağırlığını silkip atmıştı sanki, yüzünde de anlatılmaz bir sevinç vardı. Ama, tamamlamasını engellemeyi hiç kimsenin göze alamadığı derslerinin sonunda, hızla uzaklaşırken, arkasından yetiştiğimiz zaman, alabildiğine küçülmüş, ezilmiş, daha da yaşlanmış gibiydi, şaşkınlıkla bakmıştı yüzümüze : sanki bizi tanımamıştı. Sonra kekeleye kekeleye : «Bugünlerde beni aramayın : işlerim çok,» demişti. Ardından bakakalmıştık. Neden sonra, Memedali hızlı hızlı yürümeye başlamıştı : eskiden, bayırda, Ebe'yle yürüdüğü gibi, tıpkı o yürüyüşüyle. Böylece, bu ılık mayıs ikindisinde, sonra mayıs gecesinin karanlık serinliğinde, saatlerce, tek kelime konuşmadan yürümüştük. Sonra Memedali durmuş, «Ne işi olabilir ki! Hadi, gidelim biz gene,» demişti. Koşmaya başlamıştık. Ama kapısını çalıp durmamız da, bağırıp çağırmalarımız da hiçbir sonuç vermemişti : açmamıştı kapıyı.

İşte, bütün bunlardan sonra, umudumuzu kesip de giderken duymuştuk tabanca seslerini. Sonradan, başkalarıyla

birlikte, kapıyı kırıp da içeriye girdiğimiz zaman, sözünü ettiği işleri çoktan bitirmişti. Resimlerle donatılmış üç duvarın üçünün de ortasında birer kurşun izi vardı, bir kurşun da pencereye, yani en son evrenine sıkılmıştı, böylece sağlamıştı dengeyi. Kendisine gelince, ak saçları kıpkırmızı, upuzun yatıyordu yerde : sağ kolunu tam alnından vurduğu, dalgın bakışlı kadına doğru uzatmıştı, yumruğu sımsıkı kapalıydı.

«Koparmış da verememiş,» diye inledi Memedali.

(*Varlık*, 15 Temmuz, 722)

RIFAT ILGAZ

Rıfat Ilgaz (d. 1911) yıllardır şiir yazmıyordu. 1962'de bastırıldığı «Soluk Soluğa» adlı kitabı eski şiirlerinden bir derlemeydi. Bu yıl birbiri ardına şiir yayımladı.

KÖRÜZ BİZ

Ne varsa otu ot, çiçeği çiçek yapan
Tanyerinden söken umut ışığı
Sizin olsun çekik gözlü kardeşlerim
Aydınlık sizin olsun körüz biz

Bakmayın gözlerimizde yansıyan yıldızlara
Görmeyiz ateşböceklerini biz körüz
Yurt genişliğinde bir bulut kurşun ağırlığında
Nilüferler sularımızda açar mevsimsiz
Dolanır ayaklarımıza boğum boğum
Yapraklarında iri leş sinekleri uçuşa hazır

Göz göz oyulmuş gözlerimiz biz körüz
Göz çukurlarımızda radarlar fırıl fırıl döner
Körüz el yordamıyla yaşıyoruz bu yüzden
Yeni körler peydahlarız uyur uyanır
Ayak altında ezile dursun karınca sürüleri
Ezenlerle bir olmuş yaşıyoruz ne güzel
Çizme onlardan içindeki ayak bizden ne iyi
Körüz biz kör uçuşlara açmışız toprağımızı
Ha düştü ha düşecek çelik gagalardan
Mantar mantar açılan tohumlar sıcakta

Gözlerimizi bir pula satıp geçmişiz bir yana
Ölmesini bilenlere yüz çevirmemiz bundan
Körüz gözbebeklerimize mil çekilmiş mil
Acımasız bir namlu şakağımızda soğuk
Tetikteki kendi parmağımız yabancının değil

(*Türk Solu*, 27 Şubat, 15)

AYDIN MISIN

Kilim gibi dokumada mutsuzluğu
Gidip gelen karakuşlar havada
Saflar tutulmuş, top sesleri gerilerden
Tabanında, depremi kara güllerin
Duymuyor musun?
Kaldır başını kan uykulardan
Böyle yürek, böyle atardamar
Atmaz olsun!
Ses ol! Işık ol! Yumruk ol!

Karayeller başına indirmeden çatını
Sel suları bastığın toprağı dönüm dönüm
Alıp götürmeden büyük denizlere
Çabuk ol!

Tam çağı, işe başlamanın doğan günle
Bul, yüzüne tükürdüğün kitapları yeniden
Her satırında buram buram alıntı
Her sayfası günlük güneşlik
Utanma suçun hepsi senin değil
Yırt, otuzunda aldığın diplomayı
Alfabelik çocuk ol!

Yollar kesilmiş, alanlar sarılmış
Telörgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına
Korkuluk ol!

UZAK DEĞİL

Çaresizlik akşamında düşünülmüş
Bakıp bakıp kör pencereden
Bir yudum suyun bir solukluk havanın
Sudan havadan önce dost yüzünün özleminde
Alıp başımı gitmek. Atsız arabasız.
Alıp başımı düşlerin çıkmazında
Karışmak taşa toprağa. Yolculuk...

Bir sabah... Zeytin yeşili Ege kıyılarında
Nemli bakışlarında çoban köpeklerinin
Başakların ağırlığınca verimli
Savrulan harmanların bereketinde
Savrulan alinteri insan emeği
Beni yaşamla içli dışlı eden
Yaşamla güçlü yaşamla bilinçli
Yol boyu adımladığım mutluluk

Sabahın sisinde Havran yolunda
Katırtırnaklarında gülüş alev sarısı
Toprakta coşkusu tava gelmenin
Dal uçlarında duyarlık
Ulu çamlara köknarlara karşı
Yaşıyorum diyebilmek göğüs dolusu
Bu toprağın bir otuyum diyebilmek
Menekşe değil bir ardıç eğilmezliğinde
Özsuyumda üreme varolma tutkusu
Ne kişiye boyun eğme ne kula kulluk

Gene de bitkiselliğin körlüğünde değil
İlkel ısımanın ezgisinde insanca
Bir aydın başıboşluğunca sorumlu
Bilinçsiz doğa kadar ustan yana
Bilinçli bir insan duyarlığınca doğal
Salt kurallarına bağlı yerçekiminin
Öylesine özgür

Küf yeşili Anadolu'm ayaklar altında
Tüm yalanlara açık ardına kadar
Gerçeklere bir tabut kadar örtük
Bir gün Böyle yadsı böyle tutsak değil
Köy bizim yol bizim yolcu bizden
Dost yüreği sıcaklığında bir yolculuk
Uzak değil.

(*Türk Solu*, 28 Mayıs, 28),

GÖKDELEN

Yüzyıllara ışıık tutan
Bir kadın ağlamaklı kıyıda
Yanaklarında öfke
Eteklerinde kan
Çözölmüş gökkuşağı belinden

Güneşli bir coğrafyada
Çekmiş perdelerini gökdelen

Bir bayrak çırpınıyor
'Takvimsiz bir kasırgada
Asya kıyılarından esen

Kitapların yazdığından
Da önce başladı fırtına
Döküyor yıldızlarını tek tek
Çaresiz bir bayrak boşluğa

(*Türk Solu*, 26 Mart, 19)

HASAN İZZET DİNAME

SONNET

Ak vişne çiçekleri, boylu boslu Alman papatyalari
Yok etmiş kulübemizin yoksulluğunu.
Onun çirkin yüzü, eğri büğrü dört duvarı
Emmiş gibi bu çiçek, mavilik ve ışık bolluğunu.

Sanki mutluluk devlet kuşu gibi konmuş damına
Gözümüzde güzelleşti gitti bu mutsuz evceğiz.
Şair verirken camnı güzelliğin bir tutamına
Şimdi güzellik kesilmiş yer, gök, insan ve deniz.

Legorn tavuklarım bu cennette gezinip salınmakta,
Onların da başında mutluluk şarkısı çalınmakta,
Anlıyorum bunu türkü söyleyişlerinden tatlı tatlı.

Şimdi ayırt edilmez olduk villalarda yaşayanlardan,
İlkyaz, hazırlamış bize bir eşit vatan,
Şimdi zeytin ekmeğimiz cennet aşları gibi kanatlı!

(Papurüs, Temmuz, 25)

AHMED ARİF

OTUZÜÇ KURŞUN

1.

Bu dağ Mengene dağıdır
Tanyeri atanda Van'da
Bu dağ Nemrut yavrusudur
Tanyeri atanda Nemruda karşı
Bir yanın çığ tutar, Kafkas ufkudur
Bir yanın seccade Acem mülküdür
Doruklarda buzulların salkımı
Firarî güvercinler su başlarında
Ve karaca sürüsü,
Keklik takımı...

Yiğitlik inkâr gelinmez
Tek'e - tek döğüşte yenilmediler
Bin yıllardan bu yan, bura uşağı
Gel haberi nerden vererek
Turna sürüsü değil bu
Gökte yıldız burcu değil
Otuzüç kurşunlu yürek
Otuzüç kan pınarı
Akmaz,
Göl olmuş bu dağda...

2.

Yokuşun dibinden bir tavşan kalktı
Sırtı alaçakır

Karnı sütbeyaz
Garip, ikicanlı, bir dağ tavşanı
Yüreği ağzında öyle zavallı
Tövbeye getirir insanı
Tenhaydı, tenhaydı vakitler
Kusursuz, çırılçıplak bir şafaktı
Baktı otuzüçten biri
Karnında açlığın ağır boşluğu
Saç, sakal bir karış
Yakasında bit,
Baktı kolları vurulu,
Cehennem yürekli bir yiğit,
Bir garip tavşana,
Bir gerilere.
Düştü nazlı filintası aklına,
Yastığı altında küsmüş,
Düştü, Harran ovasından getirdiği tay
Perçemi mavi boncuklu,
Alnında akıtma
Üç topuğu ak,
Eşkini hovarda, kıvrak,
Doru, seglâvi kısrağı.
Nasıl uçmuşlardı Hozat önünde!
Şimdi, böyle çaresiz ve bağlı,
Böyle arkasında bir soğuk namlu
Bulunmayaydı,
Sığınabilirdi yüceltilere.
Bu dağlar, dost dağlar, kadrini bilir,
İvelallah bu eller utandırmaz adamı,
Yanan cıgaranın külünü,
Güneşlerde çatal kıvılcımlanan
İngereğin dilini,

İlk atımda uçuran
Usta elleri...
Bu gözler, bir kere bile faka basmadı
Çığ bekleyen boğazların kıyametini
Karlı, yumuşacık hıyanetini
Uçurumların,
Önceden bilen gözleri...
Çaresiz
Vurulacaktı,
Buyruk kesindi,
Gayrı gözlerini kör sürüngeleler
Yüreğini leş kuşları yesindi...

3.

Dağların kuytuluk bir boğazında
Vakitlerden bir sabah namazında
Yatarım
Kanlı, upuzun...

Vurulmuşum
Düşüm, gecelerden kara
Bir hayra yoranım çıkmaz
Canım alırlar ecelsiz
Sığdıramam kitaplara
Şifre buyurmuş bir paşa
Vurulmuşum hiç sorgusuz, yargısız

Kirvem, hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil

Domdom kurşunu
Paramparça ağızındaki...

4.

Ölüm buyruğunu uyguladılar,
Mavi dağ dumanını
Ve uyur - uyanık seher yelini
Kanlara buladılar.
Sonra oracıkta tüfek çattılar
Koynumuzu usul - usul yoklayıp
Aradılar,
Didik - didik ettiler
Kirmanşah dokuması al kuşağımı,
Tespihimi, tabakamı alıp gittiler.
Hepsi de armağandı Acemelinden...

Kirveyiz, hısımız, kanla bağlıyız
Karşıyaka köyleri, obalarıyla
Kız alıp vermişiz yüzyıllar boyu,
Komşuyuz yaka yakaya
Birbirine karışır tavuklarımız
Bilmezlikten değil,
Fıkralıktan,
Pasaporta ısınmamış içimiz
Budur katlimize sebep suçumuz,
Gayrı eşkiyaya çıkar adımız
Kaçakçıya
Soyguncuya
Hayına...

Kirvem, hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil
Domdom kurşunu
Paramparça ağzımdaki...

5.

Vurun ulan,
Vurun,
Ben kolay ölmem.
Ocakta küllenmiş közüm,
Karnımda sözüm var
Haldan bilene.
Babam gözlerini verdi Urfa önünde
Üç de kardaşını
Üç nazlı selvi,
Ömrüne doymamış üç dağ parçası.
Burçlardan, tepelerden, minarelerden
Kirve, hısım aşiret çocukları
Fransız kurşununa karşı koyanda
Bıyıkları yeni terlemiş daha
Benim küçük dayım Nazif
Yakışıklı,
Hafif
İyi süvari
Vurun kardaş demiş
Namus günüdür
Ve şaha kaldırmış atını.

Kirvem hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil
Domdom kurşunu
Paramparça ağızındaki...

(Hasretinden Prangalar Eskittim)

CEYHUN ATUF KANSU

MÂNİLER

1 — MEŞE AĞACI

Meşede, bülbül öter meşede
Gül uyanmış bir köşede
Eski sevi türküsü bu
Dallar yanmış bir köşede.

2 — İNSANCA

Her bir işim insanca
Dünyayı sevişim insanca
Güneşten gelir insan kanım
Tanrıyla alış-verişim insanca.

3 — YARALI YÂR

Yaralı yâr
Gönlümün maralı yâr
Güneşte yanmış elma
Yanağının alı yâr.

4 — GÜZ GÜZELLİĞİ

Güzellik
Bir yaprakta dokundum güze ilk
Altın ustası dövmüş
Katmış güze güzellik.

5 — GÖNÜL KAVİ

Dumana ateş ister dumana
Bir yanan var ama ne?
Soluğunu üfleme
Gönül kavıdır, yana.

6 — TÜRKÇENİN KİLİMİ

Kavun karpuz dilimidir
Halkın güzel dili midir?
Türkçe yörük obasında
Karacaoğlan kilimidir.

7 — MAVİDİR

Mavidir
Aynamda gezinir, mavidir
Sevdiğini bulana
Gökyüzü her gün mavidir.

8 — GELİN İŞİ

Ayva gelir Kalecik'ten
Güz bağları Bilecik'ten
Bir gelinin işidir bu
Adı bile incecikten.

9 — EL GİDER

Şu Sivas'a bir uzunca yol gider
Benden önce yel gider
Gül komaya eşğine
Varamadım, el gider.

10 — ANADOLU OTOBÜSÜ

İçi dolu otobüs
Sepetli çuvalı otobüs
Dört tekerin türküsüyle
Söyler bir yolu otobüs.

(*Varlık*, 15 Mayıs, 718)

1 — YIKILASI ÇİT

Kardeş olalım gel
Kim ayırmış bulalım gel
Yıkalım ilk önce o çiti
Kucaklaşalım sonra gel.

2 — YALNIZLIK YILDIZI

Evrenin yalnızı gönül
Akşam yıldızı gönül
Koca geceyi dolanırsın
Başlar tek kişinin gündüzü gönül.

3 — DOKUNMA LOKMAN HEKİM

Aman hekim, canım hekim
Sızılar bir yanıma hekim
Ateşime dokunma
Ben bilerek yandım, hekim.

4 — UZAKLARDAN BEKLENEN

Sandık, bir yerde gizli sandık
İçi narlı, dışı cevizli sandık
Ayıışı kervanında
Bekledik, gelir sandık.

5 — ESKİ BAL

Memeden çiçek ağzı memeden
Bal alınmaz emmeden
Yiğit muradın alır
Çocuk büyür memeden.

6 — GÜZ BABANIN GÜZEL İŞİ

Kasımpatı açmış pembe
Kar gelecek serpe serpe
Donmadan önce gül dalı
Gönül alıyor güz baba.

7 — ÖLÜM ARKI

Ah ne idik ne idik
Ana tarlada dane idik
Düştük bir değirmene
Ölüm arkına girdik gittik.

8 — AY KAYIKÇISI

Ay kayıkçısı çek küreği
Akşama fincan böreği
Denizinde bir boşluğun
Dalga dalga ikimizin yüreği.

9 — İNSANDIR SEVİLECEK

Kiminin keloğlan sevgilisi
Kimin var kusursuz olan sevgilisi
Kutsal kitap ne kusurlar sayar
Ama Tanrının insan sevgilisi.

10 — EYLEM

Eylem nedir eylem
Kendini doğrulamaktır eylem
Bir işe, bir seviye, bir devrime
Kendini uygulamaktır eylem.

HMED KEMAL

AKKÂĞIT

Bir akkâğıttır derdi, günü,
Sever de sever;
Yazar sever,
Karalar sever.

Akkâğıda türlü yazı yazılır,
Mahkeme ilâmları,
Ölüm fermanları,
Notalar yazılır :
Do, re, mi, fa, sol.
Savaş bildirileri,
Aşk mektupları.

Bir parça akkâğıt,
Açmış bir güldür,
Gelir bitkilerin en güzelleri arasından.
«Gülüm seni camekânda görmüşler»
«Siyah saçın sırma ile örmüşler.»
Şimdi o siyah saçlar,
Ağarmış aklaşmışlardır.
Akıp giden bir yeldir gençlik.
Şimdi, toplantı salonlarında,
Şimdi, meydanlarda,
Şimdi, parti kongrelerinde, işçi seminerlerinde,
Şimdi sendikalarda, öğrenci derneklerinde,
Kışlalarda, okullarda, kurslarda,
Şimdi, hapishanelerde,
Nice kara saçlar ağarmaktadır.

Bir akkâğıt beni alıp götüren,
 Matbaalarda yitiren,
 Fıkralarda bitiren,
 Hem tüketen,
 Hem tükenen akkâğıt!..

Şimdi yiğit delikanlılar ve akıllı kızlar,
 Aydınlığı önlerinde görerek,
 Dost elleriyle, insan yüreklerini,
 Yoğurup yoğurup eğitmektedir :

— Kardeşlerim, arkadaşlarım,
 Bu düzen bozuk,
 Bunu ancak siz düzeltebilirsiniz!.
 Siz elatmayınca nehirler akmaz,
 Denizler ve göller balık vermez,
 Yağmur yağmaz,
 Buğday bitmez tarlalarda,
 Elma dalında allanmaz,
 Göğermes üzüm omça'da.
 İnekler süt vermez, yumurtlamaz tavuklar,
 Koyunlar otlamaz kırlarda,
 Tezgâhlar kumaş dokumaz,
 Çıkmaz sefere gemiler,
 Ocaklarda durur kömür,
 Manganez, bakır, demir,
 İnmez dağdan ovaya orman kütükleri,
 Cam göbeği kıvırcık, toprak güneşi marul,
 Zehir yeşili ıspanak,
 Mor patlıcan, al domates, kadın ayşe,
 Ve ülkemizin süsü zeytin,
 Yenmez olur.
 Siz dokunmazsanız durur mavzerler,

Uzanmaz tetiklere parmaklar,
Dağ ıssız,
Ova yalınız,
Orman öksüz kalır.
Bu düzen bozuk,
Bunu siz düzelteceksiniz,
Kardeşlerim, arkadaşlarım!..

Şimdi akıllı kızlar, yiğit delikanlılar,
Böyle söyler, böyle dinlerken,
Yazar bir namert hafiyenin elleri
Yazar bir akkâğıda,
Yazar kara kara,
Yazar bu soylu düşünceleri.
Yiğit delikanlıların, akıllı kızların,
Girer başı derde,
Girer bir akkâğıtta.

Dizer yalanını bir sahtekârın
Kalem parmakları ile Kâzım'ım
Ciğerleri kurşunoksitleriyle pare pare,
Dizer bir entertipte.
Kusar her sabah namert güdümünde rotatifler
Çirkefini, yalanını yurdumun,
Binlerce tonluk bobinlerde.
Bir yalan rüzgârı dolanır artık,
Dolanır yoksul yurdumda
Akkâğıtta, akkâğıtta.

ANASI İLE KIZI

Alaca çarşaf¹lı, yaşlı kadın koca yapıya gözleri dalarak baktı. Bu ne kadar çok pencereydi böyle? Ne büyük yapıydı? Şerife'si burada okuyordu demek? Şaşırmadan nasıl okuyordu? Kafa mı yeterdi bu işlere? «Akıl küpü Şerifem,» diye söylendi. «Güzel bakışım. Biriciğim benim...»

Görmeyeli dört ay olmuştu. Habire mektup yazardı, «anneciğim ben de çok özledim amasakın buralara gelmeye kalkma. Buralar bildiğin gibi değil, seni içeri almazlar.» Nasıl durursun? Gözüme uyku girmez oldu. Her gece rüyamda, her gün düşümde. Can mı dayanır? Yüreğimin yağı eridi. Ayrılık zor derlerdi de inanmazdım. Ekmekten aştan kesildim. Duramaz oldum. Dünya gözüyle bir daha göreyim diye düştüm yola. Merzifon köylüğü nere, bura nere? Sabahtan beri otobüslerde sallana sallana içim dışıma çıktı. Hâlâ başım dönüyor. Nereye bastığımı bilmiyorum. Ama olsun, Şerifemi göreyim de geçer hepsi. Biricik kızım benim. Anan senin için nelere katlanmaz.»

Bahçe kapısının yanına oturdu. Bu ne tenhalık böyle? Kimse görünmüyor. İçerilerden bir uğultu geliyor ama neyin nesi, belli değil. Koca yapının yüzüne güneş vurmuş, her taraf pırıl pırıl. Adamın gözü kamaşıyor.

Biraz sonra hademe kılıklı birisi göründü. Elinde uzun saplı süpürge, betonun üstünü sürpürmeye başladı. Kendisine yakın kalınca ters ters baktı :

— Ne oturuyon burada anam? dedi. Cami kapısı mı bura?

Alaca çarşaf¹lı kadın cevap vermedi. Ne dediğini anla-

mamıştı. Koltuğunun altındaki bohçayı gizledi :

— Kız Öğretmen Okulu burası mı olur oğul? diye sordu.

— Burası he, ne olacak?

— Hiç. Kızım var burada okur da...

— Öyle mi? Kim?

— Şerife derler.

— Hangi Şerife? Burada on tane Şerife var?

«Vay başıma. On tane Şerife he mi? Nasıl bilirler o kadar Şerife'yi?»

— Soyadı ne, soyadı?

— Soyadı Arslan. Şey... Erarslan.

— Ha, tanıdım. Birinci sınıfta?

— Yok oğul, dokuzuncu sınıfta benim Şerifem. Geçen yıl ortaokulu gitirdi. Hemi de pekiyle. Merzifon'un hocaları hep severler Şerife'yi. Eferim verirler. Hiç sınıfta kalmadı. Köyümüzden başka okuyan yok. Bir Şerife işte...

Hademe dinlemiyor, betonu süpürüyordu.

— Orası ortaokul anam, dedi. Orada olur ama, burada zor...

Başka bir şey demedi. Habire savuruyordu uzun saplı süpürgeyi. Bir de arada tozların içine tükürüyordu.

«Ne iyi adam. Orada oturma, git başka yerde bekle demedi. Dünya ahret kardaşım olsun. Söylesem acep içeri almaz mı beni?»

İnce bir zil sesi duyuldu. Arkasından bir gürültü koptu. Kız öğrenciler önce koridora, sonra bahçeye doluşuverdiler. Türlü boyda, türlü renkte, hep aynı önlükler içinde gülüşerek, konuşarak gezinmeye başladılar. Ne kadar da çoktular böyle? Her biri bir ana kuzusu, öyle ya? Kimbilir nereseliler? Şakalaşıyorlar, gülüşüyorlar. Uzun boylular var, kısa boylu şişmanlar var...

Köylü kadın alaca çarşafına biraz daha büründü. Sindi kaldı kapının yanına. Kızlara birer birer göz gezdirmeye başladı. Şerife'si hangisiydi acaba? Dört aydır belki değişmişti. Tanınmayacak kadar büyümüştü kimbilir? Şu olmasındı, ak yüzlü ince kız? Benziyordu ama değildi. Bu tarafa doğru kuşan mıydı yoksa? O da değildi. Nerede bu? Herkes dışarı çıktı da, o niye çıkmaz.

— Bak hele kızım, dedi birisine.

Kız irkilerek baktı. Yüzünü ekşitti :

— Buyur. Bir şey mi dedin?

— Şey, kızım... Şerife Erarslan'ı tanır mısın? Ben onun anasıyım da, çağırır diyecektim.

— Şerife Erarslan kim? dedi kız yanındakine.

— Bilmem, diye omuz silkti o da.

«Bakın hele, tanımıyorlar benim Şerife'yi. Yoksa burada değil mi? Başına bir iş mi geldi yoksa?»

— Hele bir soruverin kızım, ne olur?

Kız bağırmaya başladı :

— Şerife Erarslaan! Şerife Erarslaan!

Herkes dönüp bakıyordu.

Kadın büsbütün sindi. Sorduğuna pişman oldu. Adını ortalığa ün etmişti baksanıza.

— Şerife Erarslaan! Şerife Erarslaan!

Kız iki yana bağıra bağıra içeri gitti. Sesi ta buradan duyuluyordu.

Kadın çarşafına bürünüp beklemeye başladı. Tek gözüyle kızlara bakıyordu. Bu kadar kız nasıl toplanmıştı buraya? Kolay mıydı bunları yedirmek içirmek, giydirip kuşatmak? Allah devletin gücünü arttırsın. Nereliydiler acaba? İçlerinde Merzifon'lu var mıydı? Belki vardı ama tanı-mıyordu. Değişmiş gitmişlerdi. Üstbaşları, el yüzleri hep bir örnek. Yatılı okul havası... Şerife'nin sınıf arkadaşları

hangileri acaba? Şerife niye gelmez? Yoksa hasta mı? Amanın, Allah göstermesin.

Zil çaldı. Birer ikişer gittiler, içeri doluştular. Bahçe gene tenhalaşıverdi.

«Bakın şu işe? Şerife gelmedi. Başında bir iş var. Muhakkak var. Ne etmeli?»

O sırada görüverdi, bir kız etekleri uça uça koşarak geliyordu. Şerife miydi? Saçları kısa kesilmişti, hiç benzetemedi. Ama oydu evet. Ta yanına gelince tanıyabildi. Bohçayı bırakıp ayağa kalktı. Kucaklamak için hazırlandı. Ama kızın yüzü bir soğuktu. Sinirliydi hem de. Üç adım uzakta durdu :

— Niye geldin anne? diye azarladı. Böyle gelinir mi buraya? El adama ne der?

Yaşlı kadın dondu kaldı. Çarşafını açmıştı, ne yapacağını bilemiyordu.

— Şey kızım, dedi. Özledim de duramadım...

— Bırak anne, rezil ettin beni! Hemen git buradan. Kimse görmesin. Ben seni öğleden sonra bulurum, git!

— Dur kızım, nereye gideyim? Ben seni görmeye geldim.

— Anne şimdi dersimiz var, git! Öğleden sonra ben seni bulurum. Kimseye de söyleme, «ben Şerife'nin annesiyim,» diye. Git hadi! Durma buralarda!

Geriye döndü, koşarak içeri gitti.

Yaşlı kadın bir tuhaf oldu. Bozuldu öyle. Duvarın dibine çöküverdi. Bilmeden bir hata mı işlemişti acaba? Yoksa gelmek yasak mıydı? Niye böyle yapmıştı bu kız?

İçi acıyla doldu. Ne yapacağını bilemeyiverdi. Yan yan baktı koca kapıya. Bir soğuk geldi her şey. Bohçasını alıp yürüdü Koğulmuş gibiydi. Ama Şerife'sini sağ salım görmüştü ya, «ona da şükür,» diye söylendi.

Nereye gitmeliydi şimdi? Yabancı bir yerdi. Hiç tanıdığı yoktu.

Meydanın karşısına gelen duvarın dibine oturdu, beklemeye başladı. Ufalmiş, erimiş gibiydi orada. Şerife'sini görmüştü, rüya gibi. Ama kötü bir rüya. Şerife kovmuştu kendisini. Rüya tersine çıkar derler. Demek biricik kızı kendisini özlemişti. Göreceği gelmişti. Okulda değil de dışarda arayacaktı şimdi.

Karşıdan baktı, öğrenciler tekrar çıktılar, tekrar girdiler. Hiç kıınıldamadan bekledi. Açlık, susuzluk aklına gelmiyordu.

Sonra dağıldılar. «Hah, dedi. Tamam. Şerife şimdi gelir.»

Yanından geçen kızlar kendisine bakmıyorlardı. Aralarında konuşup gülüşüyorlardı. Alımlı kızlardı hep. Hava-ları çok başkaydı.

«Benim Şerife'm de mi böyle oldu acaba? Hep burun-ları havada baksanıza. Benim gibisine ana demez bunlar.»

Durumu biraz anlar gibi oldu. Demek onun için «git» diyordu Şerife. Başkalarının görmesini istemiyordu. «Vay haspa vay...» diye söylendi.

Neden sonra Şerife göründü. Uzaktan usulca seslendi :

— Gel anne, dedi. Arkamdan gel.

— Nereye kızım, dur hele?

— Gel diyorum sen.

Hızlı hızlı yürüyordu.

«Allah Allah, delirmiş mi ne? Niye böyle yapar bu kız? Niye benden uzak durur?»

Yetişmeye çalışıyor, yetişemiyordu. Şehrin dışına çık-tılar. Yoldan saptılar. O zaman kız anasını bekledi.

— Gel, dedi. Hoş geldin.

Elini öptü. Kucakladı.

— Kız niye böyle yaptın Şerife? Nedir bu hal?

— Hele oturalım şöyle anne. Kusura bakma. Arkadaşlarım âlay ederler. İçlerinde benden başka köylü yok. Sen bilmezsin bunların durumunu. Gel...

Ağaçların altına oturdular. Şerife uzun uzun okulunu anlattı.

(*Varlık*, 1 Ağustos, 723)

AĞITSIZ

Onu yukarlarda, yapılar üstünde görürdüm en çok. Sırtında çubuklu kara mintan, ayağında yamalı şayak pantolon.. Boyun damarları kabarmış, ince yanık yüzü terli, vücudu gergin...

Ya duvar örer, ya kocaman bir kirişi yerleştirirdi. Kırmıldandıkça gök de kımıldanıyor sanırdım ardında. İçim ürpertilerle dolardı.

Yerdekililer :

«Ne dedin usta? Buyur usta!..» der gözlerini ondan ayırmazlardı.

Sonra aşağıya iner, kulağının ardında bir kalem, köşede duran ağaçları gözleriyle ölçer biçer keskin baltasıyla, «hıh.. hıh!..» diye sesler çıkararak yontar, dümdüz ederdi. Arada bir doğrulur sağ eliyle alnının terini sıyıırırdı, şıpır şıpır damlalar düşerdi yere...

Sıra çatıya geldi mi keyiflenir, etrafındakilerle şakalaşırdı

«Uzat bre İbo şu mertegi, ağaya bir türkü çağıralım.» Mertegi alır, tepeye dikerdi.

Az sonra, «Kolay gelsin usta! Hay maşallah hay! Ev değil, konak olmuş bu be!..» diyerek ev sahibinin, komşuların getirdiği bir peşkir, bir gömlek, bir çevre bayraklanırdı mertegin ucunda...

Yumuşak, türkümsü sesi duyulurdu :

«Ahmet Ağ'dan bahşiş geldüüü!.

Ustaları sevindirdi..

*Verene de berekeet, vermeyene de berekeeeet!..
İlle verene bin berekeeeet!..»*

Köyümdeki evlerin, tüten bacaların çoğu onun eseriydi...

Sundurmaya oturur çuval dolaklarını, kendi diktiği çarıklarını çıkarırdı. Kışlaçatağı'nın ya da Korualtı'nın ince toprağı yayılırdı yere. Yeni sürülmüş tarlaların, kırların kokusunu duyardım.

Güçlkle doğrulur, «Çiftçilik dev zanaatı, derdi. El işinden iyi, ama iki elle zor. Çabuk büyü de yardım et bana...»

Getirdiği çiğdemleri, kuzukulaklarını uzatır ocak başına geçirdi.

Dolakları, çarıkları sundurma direğine vurarak silkmeğe başlardım... Çiftçilik dev zanaatıydı demek? Toprağımız azdı, olanı da tırnaklariyle açmıştı. Sabahın köründe bir parça kara ekmekle pekmez şişesini alır, kazmasını omuzuna vurur giderdi..

Hayvanımız yoktu. Uğraşır didinir iki inek yetiştirir, tam koşacağı sıra yatıp biri ölürdü. Kaç kez, yerde kalmıştı boyunduruk... Keserini, desteresini çuval zembile kor yenisibaştan hadiii gurbete...

Cigarasını yakmak için ocaktan aldığı korla ışıyan yorgun yüzüne, çizgili alnına bakardım Her karışına terini kattığı Kışlaçatağı'ydı, Kartalağacı'ydı, Korualtı'ydı...

Dua ederdim içimden :

«İneklerimizi öldürme Tanrım.. Harman yerini Şükrü beyden koru.. Ona dev gücü ver. Hep yanınızda kalsın, gurbete çıkmasın gayrı...»

Kış yarısından sonra ne edeceğini şaşırdı. Onca boğuşma, onca çalışma yılı yıla eklemeye yetmiyordu. Yediği-

miz çavdar salamurası, mısır ekmeğiydi. Yaza karşı onları da bulamıyorduk...

Hemen her zaman, aç harmanını döven biz olurduk köyde.

Bir keresinde yerine buğday verilmek üzere dört teneke çavdar almıştı ağasından. Kuraklık yüzünden tam dört teneke buğday çıkarabilmişti o yıl. Tohumluk mu, yemelik mi yapsın, borcunu mu ödesindi o dört teneke buğdayla?

Koca adam gözlerini bizden kaçırıyor, ezim ezim eziliyordu.

En çok adı anılan kişiler Bakkal Recep'le, Bezzaz İskender Efendi'ydi evimizde. Harmansonu geldi mi, tüm çalışmamız onların borcuna yetmezdi çünkü..

Borçsuz olmak, kimselere boyun bükmeden yaşayabilmekti en büyük özlemi...

Hiç ama hiç anımsamıyorum güldüğünü. Tepesinden dumanlar tütüyor, kızgın sac üstünde yaşıyordu sanki. Horanda kalabalıktı. Birine alsa öbürüne yetmiyordu. Gaz, tuz, sabun, yol parası, salma... Harman veresiyesi, aç harmanı...

Bunalıyordu...

Yooo bereciksizliğinden değil. On parmağında on hüner vardı : İyi bir marangoz, iyi bir dülgerdi. Saban, boyunduruk, araba onarımı, kapı çerçeve kurtulmazdı elinden. Ta... Çorum'un Alaca ilçesinin Büyükhırka köyüne fırın yapmıştı.

Bağ budamada, ağaç yetiştirmede, aşı yapmada üstüne yoktu. Bahçemizdeki ahlat, armut, erik, dut çeşitlerine başka yerlerde rastlamadım. Muşmulayı, akasyayı, selvi kavağını, Amerikan çubuğunu (asma) o getirmişti köyümüze.. İlk fennî kovana da...

Gençliğinde bilinen yollarda zengin olma fırsatları da geçmişti eline

Seferberlikte İstanbul'da talimgâhta çalışmıştı. Top çavuşuydu. Tabur komutanı Hilmi bey, mangasındaki Hayrabolulu Salih'i çizmeleriyle tekmelemeye başlayınca dayanamamış, «Yetişmediyse suç bizimdir, n'oluyorsunuz?» diyerek yakasına yapışmış, Kudüs cephesine sürülmüştü bu yüzden.

Çölde hastalanmış, sekiz ay hastanede yatmıştı. Hastalığının ne olduğunu bilmiyordu, ama o hastalığa tutularlardan kurtulan olmamıştı. Türk doktorlar da, Alman doktorlar da şaşıp kalmıştı kurtulmasına. On bir ay hava değişimiyle köyüne gönderilmişti.

Sağlık izni bitince jandarmaya verilmiş, ortalığın hükûmetsiz kaldığı dönemde Lüleburgaz'da, Hayrabolu'da karakol komutanlığı etmişti. Yönetimin dikiş yerlerini görmüştü, kimlerin nasıl kese doldurduklarını, han hamam sahibi olduklarını biliyordu...

«İstese, diyordu akranları, buraların Karun'u olurdu o.. Fakiri fukarayı ezdirmemeye, haksızlığı, eşkiyalığı önlemeye baktı hep.. Çoğumuz hayatımızı ona borçluyuz.»

Çavdar İskender gözlerinin yaşını sile sile Rum çetecilerinin elinden kurtarılmasını anlatmaya başlıyordu.

Kentlerde koca koca yapıları gördü mü yüzü karışır, başını yana çevirir, «Yok, derdi, bunlar alın teriyle olmaz.. Çok bi kirli iş bu.. Varlıklı olmak için gaddar olmak gerek..»

Bir kez, yalnız bir kez bi hoş döndü eve hayatında. Gözleri buğulu muydu ne. Gülmekle ağlamak arası bir hal vardı yüzünde. Şılak şeker, kasaba ekmeği getirmişti bize.

Daha ne olduğunu anlamaya kalmadan samanlık duvarı dibindeki ahlat ağacının oraya çömeldi.

Hastalandı sanmış, korkmuştuk.

«Meraklanmayın, dedi anam, yok bir şey. En sevinçli

günü bugün. Azcık içki içirmiş ona arkadaşları. Kardeşiniz Hüseyin doğunca beş çocuklu olduk, yol parasından kurtulduk da...»

Babası altı yaşında gelmişti Izladı'dan. Doksan üç göçmeniydiler. Dedesi yolda ölmüştü. Rumeli hikâyeleri, Rumeli türkleriyle büyümüştü... Balkan bozgununu, Yunan işgalini yaşamıştı.. Varlığı da yokluğu da görmüştü.. Her seferinde yeniden ocak yakmışlardı. Destan gibi bir hayatı vardı...

İkinci Dünya Savaşı'nda Trakya boşaltıldı. Ayrı bir bozgundu o da.. Herkes arabasım koşup yollara düşerken o gözlerini yakan anılar öfkelerle direndi :

«Gidin be, hepiciiniz gidin!.. Koyun arabaya yorganı döşegi, siz de gidin.. Ben gitmem gayrı, ben, ben kalıyorum.. Düşman gelecekmiş, gelsin.. Alır çifteyi koruya çıkarırım.. Bir can değil mi bu?.. Öleceksem dövüşerek ölürüm.. Kimse koparamaz beni buradan...»

İşlerin bozukluğu, köylerin çekisi, insanların birbirlerini yemeye çalışmaları cahilliktendi hep. En kötü düşmandan daha kötü şeydi cahillik.. Cahil misin?..

Çocukluğunda İstanbul'a kaçmıştı okuyabilmek için. Başını katı gerçeklere çarpmış, okuyamamıştı. Yüreği yanıktı. Ezilmek istemiyorsa bir adam, kör kör geçmeğe razı değilse dünyadan, okumalıydı..

Aç kaldı, harman yerini, gözü gibi korumaya çalıştığı harman yerini en birinci düşmanına, Şükrü beye ölü fiyatına vermeye razı oldu. General Kâzım Dirik'e yalvardı. Gitmedik yol, çalmadık kapı bırakmadı; ilk kez o okuttu çocuğunu köyde.

İşe bakın ki Köy Enstitüsünde okumuştı oğlu...

Atlar tepişmiş, anlaşılmasız işler dönmüştü yukarda. Enstitüler kapandı. Ankara'da Yüksek Kısım'daydı oğlu. Kor-

kunç söylentiler sarmıştı ortalığı.. Ak-kara seçilmiyordu tozdan dumandan.. Aylardır haber yoktu. İkilere bükülüyordu. «Bir gece alınıp götürülmüş,» dediler sonunda. Şükrü bey olsun, öbürleri olsun bire bin katıyor, kışlarına kına yakmaya kalkıyorlardı sevinçlerinden..

Kimselere bir şey soramıyordu. Kalkıp Ankara'lara gitmek geliyordu içinden. Yol parasını denkleştirebilse, ya da yürüyerek gidilebilecek bir yer olsa, durmayacaktı hiç.. Varyıp o koca efendilere : «Bre utanmaz sıkılmaz mısınız siz hiç? Okul kapatmak, bissürü köy çocuğuna kara çalmak akıl işi mi? Zulüm değil de ne bu?» diyecekti.. «Yunan gâvuru yapmamıştı bize bunu be!.. Neden korkuyorsunuz köy çocuklarının okumasından bu kadar?»

Ankara'lara gidemedi, diyeceklerini diyemedi, ama düşünce düşünce ayakları suya erdi. Talimgâhta mangasındaki Salih'i tekmeleyen Hilmi beyi hatırladı.. Karakol komutanırken yakından gördüğü kese doldurucuları, yağmacıları hatırladı.. İstanbul'a kaçtığında önüne dikilen kayaları hatırladı... Ensesi kalınların kapıldığı telâşı, yuvalarına çubuk sokulmuş eşek arılarına dönmelerinin nedenini anladı...

Dışını sıktı, küçük oğlunu da okuttu. İki de öğretmen gelini oldu sonunda.

Yaz akşamları dereciğin kıyısındaki armut ağacı altına sofra kuruldu da hepimiz başına toplandık mı tüm çekilerini unutmuş gibi ısırdı gözleri...

Kitapları severdi. Boyuna bir şeyler okumamı isterdi benden. Bazı yazarları, şairleri tanırdı. Çetin Altan, İlhan Selçuk için yapmayacağı şey yoktu. Fakir'den, Talip'ten, Makal'dan haber sorardı. Montaigne'nin Denemeler'ini dinlemeye doyamazdı.

Güzel konuşurdu. Masala, ya da fıkraya başladı mı ağzına baktırırdı. Ah bir de okuyabilse, yazabilseydi!..

Şunları yazdırmıştı bir mektubunda :

«...Biz dünyadan bi şey annayamadık. Sırtımızın teri kurumadan toprağa giricez. Ama alnımız ak. Siz de öyle kalın, öyle yaşayın ki ötede kemiklerimiz sızlamasın...

«Ölsem bile öldüğümü bildirmeyin. Siz beni burada bilin, buradakiler de orada bilsinler. Öylece yaşayayım aramızda..»

*Bir kuş havalandı ağzının kenarından
Tüm yanıklığıyla susuverdi Rumeli
Soğuğu sardı yüreğimi başlayan derin gecenin
Tamamlandı gözyaşı saydamlığında
Ölüm... örneksiz nakış*

Sözünü tutacağız babacığım. Dedğin gibi kalacağız. Köydekiler seni burada bilecek, biz de orada... Aramızda yaşayacaksın.

(Varlık, 1 Nisan, 715)

SEKİZİNCİ BEBE

Atiye Bacı yorulmuştu. Başını kaldırıp güneşe baktı. Tam tepesindeydi. Çapayı toprağın ağzına çakıp, çardağa geldi. Atiye Bacı hep böyle bırakırdı çapayı. Toprağın yüzüne atmazdı.

Yirmi beş yaşına ulaşıyordu. On iki yıldan beri evliydi. Çocukların ardı-arkası kesilmiyor ve o, şu toprağın üzerinde, hep gebe dolaşıyordu... Gündüzleri toprağı yarıp, içine tohumlar salıyor, geceleri kocası, kendisini döllüyordu. Toprak hem dayanıklı, hem nazlıydı... İnsanlar bütün gün içini dışına çıkarıyor, ama o, «gık» demiyordu. Ne zaman ki ayaklar altında ezilerek horlanıyor, işte o zaman toprak, kendisini naza çekip kısırlaşıyordu. Oysa Atiye Bacı böyle miydi ya? Bir yandan toprak onu kendisine köle etmiş, bir yandan kocası ve çocukları... Her yıl saçlarının telleri eksiliyor, dişleri çürüyor, bedenine yorgunluğun çizgileri gömülüyordu. Kocası her akşam üstüne çıkıyor, doğanın gevşettiği bedenini, eziyordu altında...

Atiye Bacı çardağın ağzından etrafına bakındı... Görünürde kimsecikler yoktu... Kendisine azık getirecek kızı bile, henüz ilerdeki yolun çatısında görünmüyordu. Evdeki çocukları aklına geldi... Kızlı-oğlanlı, küçüklü-büyükklü çocuklar... Ağanın tarlasında çalışan kocasıyla, iki oğlu da bu saatte bir gölgeliğe sığınmış olmalıydılar...

Atiye Bacı çardaktan çıkıp az ötedeki dereye indi. Bir söğüt ağacının cılız, gevrek dalından bir yaprak kopardı...

Ağzına götürüp çiğnedi... Buruk bir lezzet dudaklarına yayıldı. Aklına Zenzem Teyze'nin dedikleri geldi : «Uşakların ardını almazsan, bir orduya sahip olacağsan kız...»

Atiye Bacı gebeydi... Yedi çocuk üstüne gebe olmak... Dereden pençe pençe su alıp yüzüne çarptı. Ferahlamıştı biraz. Bu sıra kulağına bir ses çalındı :

— Aney... Kız aney...

Atiye Bacı'nın kızıydı bu. Toparlanıp çardağa yöneldi. Kızcağız elindeki azık torbasını yere yaydı. Ekmek, peynir ve domates... Atiye Bacı yiyeceklere el atmadan, kızına sordu :

— Uşaklar nasıl?

— Eyi aney... Hasso'nun, Hüsso'nun, Abo'nun karnını doyurmuşam, meydana salmışam.

— Ya Fato?

— He... Uy aney... Fato heç gözüme çalınmadı...

— Yere giresin! Bösböyük olmuşan kız... Daha uşaklara sahip çıkamısan! Fato gözünden nasıl uzak kalırmış?

— Ne bilem ha aney... Zahar yatıydır...

— Suratıy bata... «Zahar yatıymış.» Di kaç... Hele bak, essahtan beşikte mi?

— Ne huylanısan ha? Bu sıcakta salma beni... Daha bedenimin lâvı sönmedi. Biraz soluklanım...

— Kız... Fato senin bacıy değil mi? Hiç meraklanmısan mı?

— Ee... Gidiyem... İşte...

Kızcağız çardağın gölgesinden istemeye istemeye çıkıp, güneşin kavurduğu çıplaklığa kendisini bıraktı. Ve ardından Atiye Bacı kızının getirdiklerini yemeye koyuldu. Lokmalar boğazında sıralandı. Kaymadı, düşmedi aşağıya. Aklı Fato'sundaydı. Aklı Hasso'sunda, Hüsso'sunda, Ayşo'sunda, Abo'sundaydı... Toprağı terkedip çocuklarına koşmak

istedi. Fakat toprak sanki elini kaldırıp «Ekmek,» diye duralatıyordu kadını... Ya çocuklarıyla bir arada olmak, her şeyini onlara vermek ya da onlardan uzak kalıp topraktan söküp alabildiğini çocuklarına ulaştırmak... Karnındaki çocuk, kadıncağızı toprağa biraz daha yapıştıracaktı. Oysa o, topraktan sökülme ve kendisini çocuklarının arasına atmak istiyordu... Şimdi, o bir çocuk yerine, kendisini toprağa biraz daha çakacak, bir perçin taşıyordu karnında...

Az sonra Atiye Bacı çardaktan çıkıp çapasına yapıştı. Toprağı alt-üst etmeye başladı. Bu arada her eğilip kalktıkça midesi ağzına geliyordu. Atiye Bacı, «Aş eriyem zahar,» diye kendi kendine konuştu. Ve durup, toprağa imrenerek baktı. Onun böyle hastalıkları yoktu. O, tohumu kapıyor, sonra üzeri örtülünce derin bir uykuya dahiyordu. Uyurken karnına dolanlar çıkıyor, toplanıp gidiyordu. Ve bütün bu olup bitenlerden onun haberi olmuyor veya olmayacak kadar ona vız geliyordu. Atiye Bacı da toprak gibi kudretli olmak istiyordu. Aslında Atiye Bacı'nın döllenmesi tıpkı toprağınki gibi oluyordu... Ama onu topraktan ayıran biricik şey, döllendikten sonra bedeninin zehirlenip sarsılmasıydı... Kadıncağız birdenbire, toprağın baş aşağı olduğunu sandı. Ayakları gökyüzüne değecekti neredeyde.. Başının içi dönüyor ve dünya başının etrafında ters-yüz oluyordu... Çöktü yere...

Atiye Bacı çardağa kendisini zor getirdi. Uzaklara baktı. Gözüne hiçbir insan şekli girmedi. Aklına yeniden Zemzem Bacı'nın sözleri geldi : «Uşakların ardını almazsan, bir orduya sahip olacağsan!»

Ve Zemzem Bacı, ona bu işin çaresini de öğretmişti. Birdenbire kararını verdi İki aylık çocuğunu, karnından söküp atacaktı.

Çardaktan çıkıp dereye indi. Söğüt ağacından bir dal kopardı. Yapraklarını yoldu. Tekrar çardağa dönüp, bir köşeye oturdu. Uçkurunu çözdü.

Zemzem Bacı'nın öğrettiklerini uyguladı... Söğüt dalını donundan geçirip, içerdeki bebenin, bedenine dörttü.

Kocasının saldığı döl, ruhlanıp kanlanmıştı. Atiye Bacı bu oluşumu bünyesinde deşti. Ve önüne su gibi kan akmaya başladı. Kadının çığlıkları toprak ananın üzerinden kayıp, uzaklarda ufalandı...

Kadın kendinden habersiz kaldı.

Dakikalar bir saatlik zamana ulaşmadan, Atiye Bacı'nın kızı, kucağında Fato'yla çardağa girdi. Anasını, yerde baygın görünce, bir süre şaşırıp kaldı. Sonra yanına gelip silkeledi

— Aney kalk... Bak siye Fato'yu getirmişem...

Atiye Bacı hafifçe kıpırdandı. Kelimeler dudakları arasında ezildi

— Tez... Babayı çağır!

Kız, çardaktan çıkıp, babasının çalıştığı tarlaya doğru koştu.

Fato, emekleye emekleye anasının yanına sokuldu. Küçük elleriyle, kadıncağızın yüzünü sıvazladı. Sonra ter içinde kalmış saçlarını çekti. Atiye Bacı gözlerini hafifçe aralayabildi. Fato'yu baş ucunda gördü. Toprağın geliştirdiği ve sertleştirdiği ellerini, Fato'suna değdirdi. Üst yanında, her şeyini verebileceği yavrusu bulunuyor, alt bölümünde de, öldürdüğü bebe kana dönüyordu...

Kocası, kucaklayıp Atiye Bacı'yı eşeğin üzerine oturttu. Sonra kızgınlığını kustu :

— Ne poğ ayakladıy ulan? Her yanıy kana kesmiş?

Kadın başını çevirip adama bakamadı. Gözleri yuvasında ağırlaşmış, bakışları hep önündeki toprağa düşüyordu :

— Kırk yılda bir hastalanmışam ha... Eşeği dehye... Apar beni tez...

Adam eşeği dehledi...

Fakat Atiye Bacı'nın bacakları iyiden iyiye ayrılmış, boşluğu bulan kan, semerin üzerine yayılmaya başlamıştı...

Sallandı. Kanı çekilen eli, yulara sahip çıkamadı. Gevşeyip kaydı. Sonra tüm bedeninde canlılık lifleri koptu... Semere boşalan kanın üzerinden doğru kaydı... Baş, birkaç günden beri çapaladığı toprağa battı...

Ve bu arada Fato, çardağın içine boşalan kardeşinin kanına, elindeki çöple çizikler çiziyordu.

(Yeditepe, Mayıs, 145)

TOKAD'A DOĞRU

Çamlıbel'den Tokad'a doğru
Tozlu yolların aktığı ırmak!
Ben seni çoktan unuttum;
Sen de unuttun mu dön geri bak.

Atların kuyruğu düğümlü,
Bir yandan yağmur yağar, ıslak;
Bir yandan hamutlar şak şak eder,
Bir yandan tekerlekler döner, dön geri bak.

Orda, derenin içinde
İki üç akçakavak.
Tekerlekler döner, başım döner,
Kavaklar yeşeriyor dön geri bak.

Orda, derenin içinde
İki üç çırılçıplak
Alçacık damı düşündükçe
Gözlerim yaşıyor, dön geri bak.

Irmaklar gibi uzaklaşır
Bir türkü kadar uzak
Tekerlekler iki çizgi bırakır,
Hamutlar şak şak eder, dön geri bak.»

Cahit Külebi ile A. Muhip Dranas arasında tanımını yapamayacağım, kolaylıkla açıklayamayacağım bir benzerlik

bulurum hep. En yakın benzerlikleri, ikisinin de durup dururken çıkışlarıdır. İkisi de kendinden öncekilerle kolay kolay bağdaştırılıp açıklanamazlar. İlk bakışta geçmişlerine hiçbir şey borçlu değillerdir sanki.

Oysa tam tersine Külebi geçmişine (öz geçmişine ve şiirin geçmişine) çok şey borçludur. Şiirinde ne varsa yoğunlukla yaşanmış bir geçmişten çıkar gelir. Halk şiirini halk şiiri yapan bütün duyguları, bütün deneyleri bir kez de kendisi yaşamıştır. Edinme, bilgisel değildir ondaki beğeni; şiirine taşıdığı yakıcı hüznün, yaşadığının, kendisini oluşturan çevre ve koşulların, doğayla bildik, yakın ilişkisinin toplamı ve sonucudur.

Bu yönüyle Külebi benzeri olmayan bir örnek niteliğini taşır Türk şiirinde : *politika yapmadan halkçı şiir yapmak!* Siyasal hiçbir slogan, hiçbir imâ yapma hevesine kapılmadan bütün ezilmişliğini de keyfini de duyurur Anadolu insanının.

«...Lâvanta kokuları gelir uzak mahallelerden
Yel estikçe sıra sıra kavaklar sallanır
Bir fakirlik, bir yalnızlık, bir gurbet
İnsan nasıl olsa katlanır.»

Bu başarısının tek nedeni sanırım halkı anlatmaya kalkışmamasıdır. O halk'tır, halktandır (halk dediğimiz neyse), halkça duygulanır. Ne var ki bu duygularını akıl almaz bir şiir sezgisiyle rafine eder, yaşadığı şartlara uygular. Âşık Kerem'in Şam şehrindeki şaşkınlığı ile Külebi'nin İstanbul şehrindeki şaşkınlığı aynı çocuksuluğu taşır :

«Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyuna onu düşünürdüm
Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyuna onu düşünürdüm
Niksar'da evimizdeyken

Küçük bir serçe kadar hürdüm.»

Bu çocuksuluk, kendi özünü, kendi öz geçmişini içinde duymanın, ona inanmanın güveniyle açıklanabilir ancak. Cahit Külebi, nerde olursa olsun Niksar'lıdır ve hep «gece-leri eşkiyalar iner» köylerine.

Külebi, (bazı özentieri dışında ki bunlar bile acı, buruk bir tad taşırlar : Sade bunlar mı Cahit Külebi / Doğup büyüdüğün Niksar'da / Kadınlar görmedin mi? / Kaybolur gider sanırdın / Tarla çapalarken güneş altında / Karanlık odalarda tütün dizerken / Yanıp sönerdi ıslak ıslak / Yeşil tütün rengine gözleri) betimleme yapmaz insanı anlatırken, insanları anlatırken. Manzara anlatırken, doğayı betimlerken, sesindeki sıcaklık insan yüklüdür. Bu sıcaklık, kendini anlatan, kendinden yakınan ya da sevinen insanın özden sıcaklığıdır; içini ısıtır okuyanın. Yukardan bakmaz, bakamaz; anlattığı, tadına vardığı, yakındığı, bütün geçmişle kendisidir çünkü.

Külebi, «Tokad'a Doğru» şiirindeki «dön geri bak» tekrarını, «Çare» şiirindeki «Bir fakirlik, bir yalnızlık, bir gurbet» dizesini halk türkülerinden bile bile almamıştır sanıyorum. Kuşkusuz biliyordu bunları, bunların varlığını, ama bile bile almamıştır. Bir : bu ezgiler onda içten içe, alttan alta yaşayan bir uyum düzeni halinde vardılar; iki : aynı duygunun sözlerini kendinden yeniden yaşayarak buldu. Bunun başka kanıtları da var şiirlerinde. Çağına göre çok yeni bir duyarlık taşıyan «İstanbul» şiirindeki tekrarlar, onun bilir bilmez, türkülerin ezgi ile tekrarlanan mısralarına kapıldığını gösterir. Bir bakıma tekrarlamadan edemez. İyi de yapar, çünkü, «İstanbul» şiirini tekrarsız okursanız çok şey kaybolur. (Anladım bu şehir başkadır / Herkes beni aldattı gitti / Kamyonlar yine kavun taşır / Ama içimde şarkı bitti) bölümündeki ilk dizenin tekrar edilmemesi he-

men düşürür şiirin tadını, havasını. O en doğru sesi, en büyük sesi, en güzel sesi bulmuştur : halkın sesini. Böylelikle ondaki ses, artık bir şiir sesi olmaktan çıkar, bin yıllık bir geçmişin, bin yıllık bir deneyin, bin yıllık bir acının, bin yıllık bir dilin ortaklaşa sesi durumuna gelir; yine de açıklanmaz bir büyü ile kendi sesi olur.

«Tokad'a Doğru» Külebi'nin, Türk edebiyatının en güzel şiirlerinden biridir bana kalırsa. Yorumlanmaz, anlatılmaz bir hüznün çok sade, sadeliğinde ürpertici bir grafiğidir. Çok eskiden yazılmış, beklemiş ve zamanı geldiğinde ortaya çıkarılmış izlenimini verir bana. Daha doğrusu yazılmış değil yaşanmış ve kendiliğinden oluşuvermiş. Üstelik müthiş bir mizansen ustalığı vardır bu şiirde. Nakarat'ın alındığı (dön geri bak) türküsü oynak, sevinçli bir türküdür. Külebi büyük bir ustalıkla bu sevinci onmaz bir hüzne dönüştürür. Belli belirsiz bir bırakmanın, bir ihanetin hem özrünü, hem acısını söyler. Burukluğu «Han Duvarları»nın burukluğuna, yapaylığına, yabancılığına benzemez. Acı acı terler : «İki üç çırılçıplak / Alçacık damı düşündükçe». Bu tekerlemeyi de yine kendi diliyle «çocukluğunda yediği nişasta»nın tadıyla söyler : «Gözlerim yaşıyor, dön geri bak.»

Külebi bir «vakıa»dır, bir açıklanmaz olaydır Türk şiirinde. Oysa gündeşi Orhan Veli kuşağı açıklanabilir; birtakım toplumsal koşullara bağlanarak, yetişme, oluşma, yaşama düzenlerine bakarak açıklanabilir. Bir sebep bulunabilir onların güzelliğine ya da eksikliğine. Yaptıkları, bir bakıma toplumsal bir değişmenin şakası, uygulama savaşı, şiire yeni bir adam getirmenin soluk soluğa telâşdır. Ya Külebi?

Külebi, durup dururken çıkar. Sıcak sıcak, gözleri ve elleri gülen. Anadolu lirizmini taşıyan bir «hurda kamyon»

Külebi, Cemal Süreya'nın deyişiyile «tarihsiz bir coğrafya-nın» şairidir. Ne var ki tarihsiz bir coğrafya «doğal»dır. Külebi en güzel şiirlerinde doğanın insanla ilişkisini tarihsiz bir gelenek olarak anlatılır.

Hiç yanılgısı yok mu Külebi'nin? Kimin yanılgısı yok ki onun olmasın. Önce «Garip» hareketine, daha sonra kendi ustalığına boyun eğdi. Kendi ustalığına boyun eğmesi çok olağandı, olumluydu üstelik. Gelgelelim bu ustalığı de-ğiştirerek (kendi bildiğince), incelterek kullandı. Çıktığı yıllardaki özgünlüğünü koruyamadı. Kuşkuya düştü o güzel sestem. Halk olmaktan çıkmayı denedi. Şehirli aydın oldu ve yitti bana kalırsa. Bir güzel tekniği, bir güzel yarım mısraları (bu mısra yarılama-yı Türkiye'de Külebi kadar iyi yapan şair yoktur, çünkü bunu kendisi bulup çıkarmıştır bir yerlerden : «Yurdumuzun herhangi iki / Kasabası arasında gezerken / Bir sararmış diken görürseniz / Bilin işte benim o diken») bir de güzel girişimi kaldı. Bütün şiirleri güzel mi, vazgeçilmez mi Külebi'nin? Elbette değil. Ama güzel şiirleri çok ya, yeter o.

«Bir nagant tabancam olsa benim

İnce bilekli yar.»

Külebi sıcak şair. Türkiye'de az vardır böylesi, durup durup okunacak. Külebi bu az olanlardan.

(*Papirüs*, Nisan, 23)

YARATICI BİR GÜÇ OLARAK BUNALIM

On mu, on beş mi, kimbilir kaç yıldır çalıştığı büro-
nun sandalyası, masası, yazı makinesi gibi bir parçası olmuş
bir memur. Duvardaki badana lekelerinin şekillerine varın-
caya kadar her şeyisini gözü kapalı bildiği bu odada ne buda-
laca emirlere, ne gereksiz ve yararsız ödevlere boyun eğme-
miş, ne akılsız sözlere, azarlamalara, beyinsiz öğütlere göğüs
germemiş ki! Görünmez zincirlerle bağlı olduğu masasından
bir adım ötede pencerenin dışında gökyüzü, alabildiğine ge-
niş, mavi. Bembeyaz bulutlar, pencerenin üst kenarına gelir
gelir kaybolur. Oysa o, hep burada kalacaktır. Bu yazı ma-
kinesiyle, bu tozlu evrak dosyalarıyla :

«Bir çalıştığım oda var üç pencereli, bir arka yol,
bir gökyüzü, göre göre önceleri sevdiğim,
sonra alıştığım, sonra ezberlediğim artık kur-
tulduğum ağır aksak gökyüzü,»

«Daha elli altı dosya var düzenleyeceğim
Gökyüzünün kalkıp dudaklarıma bir değmesi var
Oysa kapılar var duvarlar var perdeler var»

(Turgut Uyar, *Dünyanın En Güzel Arabista-
mı*, s. 13-15)

* * *

Bitirdiği fakültenin diploması ile üniversitenin kapısı-

na bırakılmış bir genç adam. Gençliği, kafa gücü, öğrendikleri, okudukları ve zorlukların üstüne gitme tutkusuyla, kalabalık horantasına hamur yoğuran erkeksi bir Anadolu kadını gibi yoğuracak yurt sorunlarını. Çalışmanın, bir şeyler yaratmanın, bir şeye yaramanın şehvet verici tadını duyacak.

Ama önce... her şeyden önce ayılması gerek bu hayallerinden. Bir çamuru geçmesi gerek. Bir kendini, bir de sevdiğini — başka hiç — bile doyuramayacak 400 lirayı, satılmışlıkları, namussuzlukları, insan pazarlarında bir pula giden insan onurunu görmesi gerek :

«Buğdayın parayla değişildiği
Paranın ekmekle değişildiği
Ekmeğin tütünle değişildiği
Tütünün acıyla değişildiği
Ve artık hiçbir şeyle değişilmediği acının
O sokaklarda.»

(Cemal Süreya, «İşte Tam Bu Saatlerde»)

Her gün bir şeyler yitirmedeyiz. Gittikçe hızını artıran bir tirende pencereden bakarken görüntünün tüm gerçekliğini, tüm renklerini yitirşi gibi, bütün doğrular, bütün güzellikler, bütün yiğitlikler yitmede çevremizde. Sevgilerin fiyatı yükselmede. Çocuklar, ilerde faiziyle birlikte ödenecek bir banka hesabı olmada ana-babaların gözünde. Bir işçi, beş işçi, beş yüz işçi bir günlük ekmeğine satmada arkadaşlarını. İnsanlar, o güzelim araçları bırakıp ellerinden, bıçak almada, tüfek almada, namlusuna mermisini sürmede, öldüreceği insanın gözlerinin içine bakarak. Şuramıza bir şey takılır sanki artık bizim olmayan bir dünyaya bakar gibi :

«Çünkü bir bir yıkılmakta açsanız radyoları
Sokaklar, köpekler, tanrının bütün eşyaları.»

«Varın, duyurun artık birlikte sesinizi
 Duyurun acınızdan yeni bir soy yaratmanın
 Doyumsuz, sonsuz, o eşsiz görkemini.
 Daha işiniz bitmedi, öykünüz sona ermedi.»

(Edip Cansever, *Tragedyalar*, s. 5, 15)

* * *

Örnekleri çoğaltmanın yararı yok. Şöyle bir baksak yanımıza yöremize ne tepetaklak yargılar göreceğiz. Ne yozlaşmalar, ne doğrulaşmış yalanlar, ne ters yüz edilmiş doğrular... Ne yabancılaşmalar.

İçine doğduğumuz dünya bu. İçinde yaşamak, çalışmak, bir şeyi başlatmak, bir şeyi sona erdirmek ve sonunda kavgamız bitmeden çekip gitmek zorunda olduğumuz dünya-mız bu. İstemimiz dışında bir gerçek. Biz istesek de, istemesek de çalışmamızı, kavgamızı, sevgimizi, yaratışımızı etkiliyor, ona damgasını vuruyor. Sevdamıza acı katıyor, coşkularımızı karartıyor, çabamızı hırslandırıyor. Bütün iyi, bütün güzel, bütün doğru şeylere giden yol, kaçınılmaz şekilde bir bunalımdan geçiyor.

Çevresine gören gözlerle bakan, gördüklerini önce algılayıp sonra özümleyen ve gerçeği değiştirmede «bilgi» olarak kullanan insan, önce bu bunalım içinde buluyor kendini. Çelişkilerin tam doygun hale gelmiş biçimlerinden başka bir şey olmayan bu bunalımlar, durgunlaşmış, yaratma gücünü yitirmiş uyumlardan daha göze batıcı oluyor. Toplumun en uyanık güçleri, bu bunalımın bilincine doğru bir biçimde varan katlardan çıkıyor.

«İnsanın dünyada bulunuşunun bir anlatımı» olan sanat ile onu yaratan sanatçının bu bunalımın ortasında yaşa-

dığını, orada yeşerdiğini düşünmek doğal bir şey olmaktadır bu durumda. Sanatçı, belli bir ülkede, belli bir dönemde dile getirdiği gerçeklik karşısında edilgen bir yansıtıcı da olmadığına göre, eserlerinin özünde yatan dünya görüşü, onun, kendi dışında bir gerçek olan bu dünyayı anlayış ve çelişkilerden etkileniş tarzından, onlara karşı takındığı tutumdan çıkmaktadır. Yani sanatçı, gerçeklik karşısında edilgen olmadığı gibi ondan bağımsız da olamamaktadır.

Yerli edebiyat ve sanat koşullarımıza dönersek, günümüz Türk sanatçısı da toplumumuzun içinde bulunduğu bunalımları bütün derinliği ile anlayabildiği ve onların *artistik* bir anlatımını verebildiği sürece kalıcı ve büyük olabilecektir. Bunun dışında yapılacak her şey, denenecek her yol, ya çağının ötesinde yaşayan bir tuzu kuru küçük burjuva aldatmacası, ya da geçmişin yaratıcı hiçbir yanı olmayan bir kopyası olmaktan ileri gidemeyecektir.

Sanatta yansıyış ve onu etkileyiş biçimlerine geçmeden önce toplumdaki bu bunalımların, geç kalmış romantikler diye adlandırabileceğimiz bir grup sanatçı ve okuyucu gözünde son yıllarda kazandığı anlama bakalım.

Bir altüst olmuş değerler dünyasında yaşadığımızı görmemezlikten gelip her şeyi, yerli koşullara ve insan gerçeğine eğilmeden büyülü formüllerle çözebileceklerini sanan bu tireni kaçırmış romantikler için «bunalım» sözcüğü lânetli bir sözcüktür. «Kaçış»ı, «yozlaşma»yı, «sorumsuzluğu» taşır içinde. Yapacak işi, çözülecek sorunu olan kişinin «bunalmaya» zamanı yoktur. Daha daha, bunalım, kapitalist batı toplumlarını körükörüne bir taklittir. Toplumumuza yabancı bir şeydir. Bunalacağımıza oturup kendi sorunlarımızın üzerine eğilelim, derler.

Zaman ve yaşam, bütün bu dayanıksız suçlamaları, bilgisiz savları her gün bir sürü olayla çürütmektedir. Toplu-

mumuzun, bütün dünya toplumlarının bir doğum sancısı içinde nasıl bunaldığını, nasıl kaynadığını görmek için uzun incelemelere, araştırmalara gitmek de gerekli değil. Günlük gazeteler sayısız olayla bunun somut örneklerini vermekte her gün.

Radyodaki bir açık oturumda, «Kadın-erkek ilişkileri, benim için, üzerinde durulacak bir şey değildir. Cinsî bunalıma ayıracak zamanı yoktur kendilerini bu yurdun sorunlarına adanmış kimselerin,» diyerek endazesiz atan bir köy öğretmenini, hemen ertesi gün çıkan gazeteler, köyde-kentte işlenmiş, cinsî temele dayalı bir cinayet demeti ile yalanlıyordu.

Yine üç beş yıl önce bir açık oturumda, «Kafka'nın bunalımı ne ilgilendirir bizi? O kendi toplumunu anlatmış. Bizim toplumumuzda sanatçı için bunalıma yer yoktur,» diyen azıcık hikâyeci, sözde toplumcu birisi nasıl güldürmüştü beni. Yerellikten, sınırlılıktan kurtulup insani düzeydeki gerçekleri dile getiren bir Kafka'yı tanımaması bağışlanabilirdi ama, ya dikâlası içinde yaşadığı yoksulluğu, saçmalığı, terslikleri görmemesine ne demeliydi bu insanın? Tanımasam kendisini, mutlu vatandaşlardan biri sanırdım.

Hiç de garip olmayan bir raslantı : Yıllarca sonra «Ant» dergisinde, «sosyalist eylemde bulunduğu için babası ve kardeşi tarafından odunla dövülen bir genç militan»ın mektubu yayımlandı. Aşağıdaki satırları o mektuptan alıyorum :

«Benim sevgili, zavallı, acımadığım babacığım. Bir zamanlar sen beş parasızdın, arkadaşlarından borç para alarak yaşar ve bizi besledin. O zamanlar oğullarına karşı sevgin daha güzeldi. Şimdi biraz zengin oldun. Zenginliğinle insanlığın da değişti. Paraya tapar oldun...

«Yükselmek isteyişin öyle zavallıydı ki. İnsanların ezilmesiyle gerçekleşebilirdi...»¹

Kafka'nın babasına yazdığı mektup gelmişti aklıma bunu görünce. «İşyerinde, toplumsal sömürü ve baskı ilişkilerinin ilk tecrübelerini geçirdiği... zorba, yabancılaşmış ve bireyin benliğini boğan bir toplumun olurlarına büyütülmüş bir imajı» gözüyle baktığı babasına şöyle yazıyordu Kafka :

«Mağaza, beni ruh hastası etti... özellikle mağazada çalışanlara karşı tutum demek istiyorum... Sen, memurlarına 'ödenmiş düşman' derdin, öyleydiler de zaten, fakat bana öyle gelirdi ki, onlar senin düşmanın olmadan önce sen onların 'ödeyen düşmanı' idin... İşte bu, mağazayı, dayanılmaz yaptı benim gözümde; bana senin karşında kendi durumumu hatırlatıyordu... Bunun içindir ki, ben de mutlaka mağazada çalışanlardan yana oluyordum.»²

Birbirinden en az elli yıl arayla ve apayrı yerel koşullar içinde yaşamış bu iki insanın düşünce ve duyuşlarındaki benzerlik — birinin içten bir üslûpla, ötekini ise daha artistik bir ustalıkla dışa vurması dışında — nasıl görmezlikten gelinebilir? Bu benzerlik, kendi dışlarında, henüz ellerine alamadıkları kaderlerine egemen olan bir güçten, yaşanan düzenin kendisinden gelmektedir çünkü. İnsanın, insanla birlikte toplumun gelişmesini, ileri atılmasını engelleyen, sıkı, çelikten çemberler içinde bunaltan bir düzen-

¹ *Ant dergisi*, sayı 61, 1968.

² R. Garaudy, «Gerçekçilik Açısından Kafka», s. 16, *Hür Yayınevi*, 1965.

dir bu. Ama kaçınılmaz biçimde kendi zıddına dönüşecektir. Çünkü işlettiği baskı, yarattığı bunalımla birlikte kendine karşı, yani bunalıma başkaldıran güçleri de yaratmaktadır. İşte bunalımın yaratıcılığı da buradan gelmektedir.

Eline kalemi alan insan rahat değildir. Bir şeylerin ağırlığını duymaktadır üzerinde. Yaşamın tadını, bir bahar gününün tazeliğini, denizin serinliğini, sevgileri, dostlukları bozan, dalında çürüyen bir yemiş durumuna getiren ilişkilerin ağırlığı bir yandan onu yaratmaya iterken öte yandan engellemeye, yolundan saptırmaya çalışmaktadır. Sanatçı, böylelikle, yaşama, varolma savaşı ile birlikte, bir de yaratma savaşı vermektedir. Onun güçlülüğü, büyüklüğü, iki cephede birden savaş vermek zorunda kalan insanın güçlülüğüdür. Yaşadığı toplumun insanı olarak kazandığı sağlam bilinç onu, yitip gitmekten, bu karmaşık makinenin bir dışlisi olmaktan kurtarmaktadır. Yaşama savaşını yitirmiş nice büyük sanatçı gösterilebilir tarihte. Ama yaratma savaşını yitirmiş de bugüne kalmış bir tane bile, asla.

Ne var ki, toplumsal bilinç, herkeste aynı güçte ve biçimde yansımamaktadır. Yirminci yüzyıl yaşamının karmaşıklığı, insanî ilişkilerin, toplumsal ilişkilerin ilk bakışta ayıramayacak iç içeliği, yaşanan çevrelerin çeşitliliği, büyük plânda ortak fakat ayrıntılarda değişen bir bilinç yaratmaktadır. Babasının dünyasının boğuculuğunu, gayriinsaniliğini kavramış, yabancılaşmayı, çağdaşı birçok yazardan daha canlı ve keskin çizgileriyle verebilmiş olan Kafka'mn, çağında ve ülkesindeki işçi hareketlerinin özel yanlarını anlayamaması, bunların geleceğini görememesi, bundandır. Fakat bu, ne onun büyük sanatçı olmasını önlemiş ne de büyük sapmalara sürüklemiştir onu. Yapılacak en doğru şey, onu kendi olanakları içinde yapabileceğinin en uç noktasına kadar gitmiş bir sanatçı olarak değerlendirmektir. Ve so-

nunda öyle oldu.

Öte yandan, bilincimizi yapan dış gerçek, tek düzeli bir ilişkiler bütünü olarak görüldüğü zaman, özellikle sanat alanında katı ve sert yargılara varıldığı da çok görülmüştür. Her şey gibi sanatın da yüzyıllar ötesinden gelen devamlı bir bütünleşme olduğu düşünülmeden koskoca bir devrin yadsındığı; buna karşılık, sınıflar arası çatışmanın yalnızca politik bir çatışma olduğu yanlış görüşünden hareketle, sanat değeri olmadığı halde bazı şeyleri herkesin anlayacağı biçimde, bağıra bağıra söyleyen sanat eserlerinin baştacı edildiği olmuştur. Bu da bir yabancılaşmadır aslında. Kökü, yine içinde yaşadığımız bunalımlarda, çelişkilerde olan bir yabancılaşma. Bunu aşmak, kendimizi aşmaktır. Bunalımlar içindeki insanın yenilmeyeceğine, yitmeyeceğine, bir çıkış yolu bulacağına inanmaktır.

Bunalım içindeki insan ondan çıkış yolunu, hiç kuşkusuz, bulur bir gün. Yamlanlar, bu bunalımı, onun yaratıcı gücünü yok sayanlar olacaktır.

(*Yeni Dergi*, Ağustos, 47)

İLHAN BERK

KARADENİZ

İşte Karadeniz üstüne bildiklerimiz :

Bir içdeniz. Bütün içdenizler gibi de yalnız bir sudur. 41-47 kuzey enlem. 27-41 doğu boylam. Kuzey yarım kürede bir çıkma. Bir dipnot. Ölü Selçuk kentlerine girer.¹ Sığ. Sıkıntılı.

Güney Bug önlerinde mavi. Saint-Georges açığında pas-kırmızısı. Durağan. Bir kolunu sessizce Akdeniz'e atmıştır. Sanki sülüs bir yazıdır. Karahisari'nin elinden çıkmıştır. Anakarya vurur. Ürkünç. Soğuk. Âsi.

+

Heredotes'den beri var (Heredotes mersin balığından sözederken Karadeniz'i anar). O zamandan «muzlim» bir denizdir. Suryanice betiklere çıkar. Dikey bir çizgi çizip. Kerç'e ve Dinyeper'e.

Yunan, Roma yazarlarının evlerinde durgun, sessiz. Bir ikon (Haçını düşürmüş). Üzgülü. Çalap işi.

Görmüş geçirmiş bir deniz, Batlamyus'da. Arap, İranlı coğrafyacıların elinden tutar. Cihan haritası'na girer İdrisi'nin Taşbasması. Dairevi.

+

Özdeğin Gizemsel Tarihi'nde yorgun,
kaba,
çirkin.

¹ Ölü Selçuk kentlerini gördünüz mü?

Bir biçimci. Çelişmesiz. Kalımlı. Dural. Ölüme sık sık şahbeyitler düşürür. Usa arkasını dönmüştür. (Us bir fren-gidir mi der?)

Büyük yaşıtı Hint Okyanusu gibi uzun boylu. Eksibeli. Eski bir Euksinli. Yemeğinde bulunmuştur Fatih'in, patrik-le. Karangat çağını över. — *Beyaz Denizle ilk temas diye mi?*

İhtiyar (Bir ihtiyarlık resmine düşer. Bir ihtiyarlık res-mi! Evhamlı. Duruk. Çağrışımsız. Ünlemler, silmeler, çık-malar. Engine arkasını çevirir. Körfezleri sever).

+

461.567 Km³. Bütün sıvılar gibi bir kaba konur. Bir kapta öbür deniz suları gibidir. Daha tuzludur. O kadar. (Bir içdeniz hüznü. Sanki eski Daçya'da yaşıyordur ve papa denizleri bölüştürüyordur. Bir gravürde. Pontus Euxinus yazılı. 27 x 15. Çinko.

Bir kalebent. Kara. Hırçın. Zincirlerini sürür.)

+

Pontus Euxinus misfirperver olmayan deniz.

+

Dünya deniz dergilerinde, o da arka sayfalarda, ilân-lar arasında geçer. Kapakta adı yoktur. Adı da Adriyatik, Azak, Akdeniz gibi güzel değildir. K'yla başlar. Hiç de gü-zel bitmez.

Okullarda resim derslerinde suluboya çalışmalarına ka-tılır. Karanlık bir deniz simgesini canlandıracaktır, bir boğa biçiminde. Soluk.

Genel Deniz ve İçsular Ekonomik Coğrafyası'nda Ka-palı. Issız. Kapalı bir deniz olmak ona dokunmuştur. Öyle

yaratılmamıştır çünkü. Ama öyle olmuştur işte.

«Başkaları Cehennemdir» mi demiştir?

+

SIVİ.

+

Bir siyah-beyaz. Yabanıl.

+

Papa XII. Pie gibi önü açık yatar. Bir eski zaman orospusudur sanki. Sarkık memeli. Huysuz. Yatalak. Beyaz çoraplar giyer. Zaten hünsa bir denizdir. Derisiyle sevişir. Soğanlar, döğülmüş biberler, adamotları kullanır. Kuvvet macunları karar, on üç kalemlik. Havanında II. Beyazıt'ın. Soyunup. (*Çok uyumuş, sıcak iklimlerde kalmıştır çünkü. Yasakları sever. Sık sık orasını yıkar. Yağlar. Dişlerini takıp. Erkeklik organları kazır duvarına. Damarlı. İnce. Uzun. Orgazmlara gitmek için — oğluyla. Yattığı yerden. Ayakları galoşlu*).

+

Bir nesne (Karadeniz adında).

1. Bir yer kaplar çünkü.
2. Bir tarihi vardır (kurşunkaleminin de bir tarihi vardır).
3. Değişir (evrim sonucu).
4. Bir denge kurmak için. Yatay olması dengeli olduğunu göstermez :
 - a) Bir bardakta duran su da yataydır,
 - b) bir şiir de yatay olabilir,
 - c) bir ölü de (tırnakları uzar, sakalı çıkar).

5. Bir sonlu. Yoğun. Saydam.

+

Bizim bir denizimiz olduğunu söyledik mi? Bizim bir denizimizdir. Akdeniz'le karşılaştırırsak onun gibi açık bir deniz değildir. Yine onun gibi şen bir deniz de değildir. Donuk. Neşesiz. Karamsar : Bir haçlı yüzü.

+

Dünya denizlerinin sıralanmasında geleceği olmayan denizler arasına girer. Siyasal bir denizdir zaten. Tecim yapılmaz (Boğazlar rejimi). Kitaplarda, haritalardadır. Bir tarihi vardır. Sanki bir zamanlar yaşamıştır. Sonra : Ey muzlim deniz! deyip girmiştir yatağına. Organları çekik. (Artık bir yalnızlığa hazırlanır. Samsun önlerine çekilir belki de. Bir asesle. Bir buruna ya da. Sinop'a?)

Bütün sesli sessiz harfleri unutup. Bir hasır hayatı.)

+

Son olarak : Bir dipsu. Dikey akıntılı. İnini sever. Bir bireyci, bir Kierkegaardcı olduğunu da söyledik mi?

Başka? Evet başka? Bir elips. (En uzun eksen 982 Km.)

Böyle bir şeydir işte Karadeniz.

(Yeni Dergi, Temmuz, 46.)

TURGUT UYAR

MÜNACAAT

birden hatırladık seninle buluşamadığımız günleri
gel ey büyük bakış yüce suskunluk gel artık beri

kentleri ve kasabaları ve köyleri çevirdik senin adına
kapıları tutmaktan artık herkesin nasır oldu elleri

olsun daha da tutarız sen varsan düşüncemizde ama gel
tutarız karaları ve denizleri ve yaşayan yürekleri

kendin karşı koydun yaptığın saraylara zindanlara tellere
yine kendin kullan artık kendi yaptığın tüfekleri

bozgun bir şubat sensin, ekmek ve kan senden, ekim sensin
nerende taşır büyütürsün nerende sonsuz gelecekleri

hatırla, kendini hatırlat, o büyük haklılığı denize giden
hatırla, karada ve denizde onardığın her yeri

hatırla, karada büyük taşları üstüste kodun, hatırla
yürüttün canalcı denizlerde cesur gemileri

«...senin hüznün bir yazgıdır, bir eski zamandır
büyüksün artık büyük dirimine beni inandır

bir değişmezlik sanırsın çoktan beri her şey oysa
bir vakitler güneyde öyle kötü kullanılmış ki...»

gecikmiş bilgeliğin yaşamış bir eski ağacı hatırlatır
ki sen emzirirsin duyguyu, sen beslersin kalemleri

sen yarattın, sendeyiz, suyumuz toprağımız kanımız senden
ey yüce bekleyiş, sanki bu kalın eller kimin elleri

artık bize soluk ver, bizi besle, kendini hatırla
ey biraz yavaş, biraz kutsal beklerken az sevinçli

seni bağışlamam çünkü ben büyük bir dirim taşıyım
çünkü ben ey derim ve severim ey demeyi bilenleri

biz bir aşk nedir biliriz seninle, biz biliriz
ey kim varsa orda o tek olanın adına çekin kürekleri

(*Papirüs*, Mart, 22)

EDİP CANSEVER

GÖKANLAM

V

Dokunsam okşasam eski eski şeyleri
Arduvazdan bir damı, revaklı ahşap evleri
Sabahsa, bir uzun boyunlu haziransa kent
Kent bir uzun boyunlu haziransa
Aşklar da kayıpdaysa ne yer ne içer şimdi.

Kaç eski çocuktum? Acısız bir vakit olsa
Yokuşlardan aşağı, köşebaşlarında durunca
Ey dalgaların devrilirken bıraktığı gül
Asaraktan seni asaraktan boynuma
Çarşılarda hem büyük hem biraz mavi durur
Ve öğle sıcığında ve sonsuz bir hafta sonunda
Bir uzun boyunlu haziransa kent
Kent bir uzun boyunlu haziransa
Sapsarı gözleriyim kuşkusuz bir vakit olsa.

GÖKANLAM

VI

Dursa ki kapılardan girince süslü bir ayna mı olur
Kullanılmamış bir bıçak mı
Dursa ki bir anda bir iki yıl birden dursa
Pas üşüşür bıçağa
Ayna gizli gizli dökülür
Ben o zaman giderim, ötelerden bir şeyim
Kıyısında bir otelden fazla bir şey bulunmayan'a.

Giderim, yemindir dudaklarımda donan su
Martılar diner, deniz yaşanır
Zıpkınını paletlerini toplar yabancı
Anlatamam bu nasıl bir gidişse
Yıllar var ki her gemi benim gittiğim yere gider en önce
Korkuya benzer bir telâştır alır yolcuları.

Mavi düz bir kâğıdın yorgunluğuyla
Kıyısında bir otelden fazla bir şey bulunmayan'a.

(*Yeni Dergi*, Haziran, 45)

GÖKANLAM

XI

Bana sessiz gelip mavi gitmenin
Yeryüzünün düz kâğıdı üstünde

Yaşlı bir uzaktayım, ondan da yaşlı
Ön ayakları duyulmayan bir yağmurun içinde

İşte ilk ellerimi yontuyorum, bileklerimi
Edirneli bir taşçıyım bir başka şaire göre.

(*Yeni Dergi*, Temmuz, 46)

CEMAL SÜREYA

SEVDA SÖZLERİ

Bir kadın canıma mercan sokuyor
Dayamış ağzıma bir memesini;
Bir tel uzayıp gidiyor saçından
Damağına muhabbetle gömülmüş dişleri.

Bir mıknatıs tutkusunda ufuk,
Acıyoncam, çocuğum, bozkır çiçeği,
Bak şehlâ parmaklarının arasında
Şaşıyor akrep eski trafiğini.

Bir kan halkasından geçiyor ısınarak
Boğazımdan dökülen sevda sözleri,
Güzel olan her şeye sinmiş o kederden
Özür mü zafer sesi mi teşekkürler mi?

Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi,
Firavun'un ekinlerini yöneten Yusuf da
Arkadan yırtılmış gömleğiyle
Kanatları dökülmüş kuşa benzerdi.

Muhammed dermiş ki hediyeler veriniz
Cinsel tarafı düşün hediyelerdeki
Beş duyunun birliğini görmek istersen
Yaklaştır şurama usulca bas hançerini.

Sonra su içtik ve uyuduk
Uzakta duru kurtlar, çakal lekeleri,

Dilsiz olandan karşılanmaz olana
Çözüldü damar damar doğanın belleği.

Gündoğusu ensekökümüz sırtımız
Açlıkla aşkın sarsılmaz köşebendi
Ve sonra günbatıdan — nasıl anlatsam
Bir küçük bir yusufçuk geldi.

İkili diyordu bir ses : ikili olsun; ikişer ikişer yanyana getirdik sevdiğimiz adları : Hasan ile Hüseyin'i; Üsküdar ile Kadıköy'ü; Marx ile Engels'i; Nâzım ile Hikmet'i; Harp ve Sulh ile Kelile ve Dimne'yi; Kızılırmak ile Yeşilirmak'ı; Oğlak ile Yengeç'i; Adilcevaz'daki usta ile Stradivaryüs'ü; baston yapar bu usta; yaptığı bastonlar uğultulu ve serindir, ardıç kokulu ve ezgilidir değme kemanlar gibi; ve çok beğenilmiştir; ben o yıllarda... Adilcevaz'ın nüfusu sekiz yüz doksan dördtür (kaymakamla birlikte); Tanrıları bile yoktur, öyle yoksuldur ki insanları; delikanlılar çakmak taşıyla tıraş olur, yüksek tütün içer ermişler; bir mıknaatıs tutkusundadır ufuk; uçurumlar tazeliğini yitirmemiştir; Ferit ile Tanyeri'yi; Yakışıklı Süphan ile gizemli Ağrı'yı; dört mevsim ile 365 günü; Karaköse'deki boynu karışık tüylü atlarla bunların sessiz binicilerini; bohçacı Adapazarı ile izlenimci Bursa'yı; 1847 ile 1916'yı; zakkumun verdiği deli bal ile batı bağlarının lepiska bilgeliğini; muhacir nehirler ile kurumuş su şehirlerini. Konuşsun diyor...

Konuşsun diyor bir ses
Konuşsun ve yağsın ve terlesin ve yansın
Konuş akkavakkızı dereden tepeden
Yağmursa da karsa da yağ içindekini
Düzmece töreler arasından

Dağların büyük uğultusuna doğru
Terle iliğindeki o en eski, o en etkin,
O en uyarıcı zambak vahşetini

Ve sen, kıyı, yan! Alart çevremizi.

Şehir
Kibar ve fahişe sıfatlarla
Kus barsaklarında tembelleştirdiğin ilkeyi!

Ve öteden gelen sarı tef sesi
İşte on bir taze başak dizdik bir sapa
Kargışla bizi!

Gözlerim. Gözlerim yanıyor.

Kışne kirazını ve göç mevsim.

(*Papirüs*, Şubat, 21)

ÜLKÜ TAMER

SERÇE

Kuşların bakışına göre değişir yeryüzü

Sert pençesiyle küfü çizen baykuş

Ağacına kendi çapında bir yangın getiren saka

Gagasından bir yıldız kaydıran kırlangıç

Kuşlara göre değişir yeryüzü

Kuşların bakışlarına göre

Kanatlarıyla dağıttıkları buluta göre

Şaşıkları uçurtmaya

Ve imrendikleri ökseye göre

Avlunun ucundaki kayısı ağacından kalktım

Pencereden havuza erik fırlatıyordu şen çocuk

Evin çatısına doğru yükseldiğimi gördü

Gagamı ve tüylerimi tanırdı ama

Galiba yeniden döneceğimi sandı

Oysa ben dönmemek üzere ayrılıyordum

Yazların, kışların, yılların avlusundan

Böceklerin, çekirdeklerin damından

Taşların evinden

Ve çocuğun kırılmaz gülüşünden

Çünkü beklediğim an gelmişti artık
Yolculuk : gökkuşağına
Dağla birleştiği noktaya gökkuşağının

Neden istiyordum bu yolculuğu, onu bilmiyorum
Hem ben yolculuk etmeyi sevmem
Uykusuzluk beni yorar
Gökyüzü tünelleri beni korkutur
Ama bir şey vardı kayısı ağacında beni iten
Ve yağmur kesilince gökkuşağı beni çekiyordu

Kasabalara göre değişir yeryüzü

Sırtında evlerin ağırlığıyla acı çeken dev
Ancak tenhada saçlarını uzatır

Bana elini uzatır
Kuşlara yardım eder
Hafiflik sunar

Kasabanın kıyısındaki çiftliği geçerken
Atmacayı usandıran horoz bana sevgiyle baktı

Koruda kalmak bir serçeyi bile dinlendirir

Koruda dinlenirken çeşitli şeyler düşünür serçe

Zümrüdüanka diye bir kuş yoktur

Ama arasıra alacakaranlıktan geçer o kuş
Göklerin salyangozudur
Geçtiği yolları yıldızla çizer

Bunu düşündüm koruda dinlenirken

Zümrüdüankayı seslendirirken tanrı
Avucunda ansızın bülbülü görmüştür

Sonra kuzgunun üstünde siyahı denemiştir

Martının üstünde beyazı

Yarasanın üstünde uykuyu

Güvercinin üstünde şiiri

Kumrunun üstünde ev kadını

Karabatağın altında sisi

Kartalın uçuşunda ıslak tepeleri
Gagaya cesaretle uyan bir bakışı denemiştir

Bunları düşündüm koruda dinlenirken
Sonra bazı soruların cevaplarını buldum

Heykelleri sığırcıklar için yapar insanlar
(Nedense bir sığırcık heykeli yapmayı unuturlar)

Duygularıyla haberleşmek için kanarya kullanırlar

Görmeden sevmedikleri kuş akbabadır

İkinci oluyordu
Gökkuşağına varmalıydım akşam olmadan
Zaten rüzgâr beni bekliyordu havada
Yükseldim
Bir tilki şaşkınlıkla beni süzdü
Nasıl sağ olabilen bir tilkiydim ona göre
Bir tilki-serçeydim koruya göre
Bir serçeydim bana kalırsa
Oyalandırmak olmazdı
Umutsuzluk beni çağırıyordu

Kelimesini bulmuştum yolculuğumun :
Umutsuzluk

Puhuların, ispinozların, sülünlerin yasını
O ikinci kanat çırparken gördüm

Yolculuğum sırasında ezberledim
Papağanların kendi dilleriyle yaktıkları ağıtı

Keklikler, çulluklar, bıldırcınlar
Beyaz bir örtü dokuyorlardı

Yıldızların çoğaldığı anda vardım gökkuşağına

Katlanmış
Bir kovukta beni bekliyordu

Serçelerin onuruna göre değişir dünya

Gagamla ucundan tuttum gökkuşağını
Bazı renk kırpıntılarını tarlaların üstüne
Çayırların, çatıların, bacaların
Bebeklerin, papatyaların üstüne serptim

Sonra usulca onu
Boydan boya açtım karanlıkta

(Yeni Dergi, Haziran, 45)

GÜLTEN AKIN

PAS

Doğduğum kente gittimdi bazı pasları silmeye
Yerinde görmeye bazı taşları, bazı oyukları, v.b.
Saçlarımı yine uzun tuttumdu bir ağırlık olsun diye
Dışarlıklı bir pabuç giydimdi
Yitmesin gelişim diye tozda toprakta

Beni kentin dışında durdular karşılamaya
Çevirip yöremi ayrılادılar
Sanmazdım konuk olayım çocukluğuma
Geri göndermenin ilk adımı olsun hiç sanmazdım
Yengelerim için karşılama

Sanmazdım çocukları asfalta ve parka başlatsınlar
Oteller hanlar yapsınlar canım viraneliklere
Pastalar vitrinler çiğdem pilâvına karşı
Sanmazdım kar yerine buzdan dondurma
Bir tek çapanoğlu kalmasın Yozgatta

Dedem ölmüş ninem ölmüş annem ölmüş
Giremedim eski evimize
Dedem ki karşı durmuştu yıllarca
Tütünün ve ağıdın yıkımına
Ninem ki karşı durmuştu yıllarca
Yokluğun ve dedemin yıkımına
Annem ki karşı durmuştu yıllarca
Onulmaz bir inceliğin yıkımına

Glteni Yozgatlı demesınler bundan böyle
Nerde lrsem oralı olayım
Doğularda yolsuz dağların değışmez dağların
Soğuk suların başında leyim.

(*Papirüs*, Şubat, 21)

İBRAHİMİN TOPLUM KALKINMASI ÇABALARI

İBRAHİM'İN NİÇİN CANI SIKILIYOR?

Canı sıkılıyordu İbrahim'in, bir türlü açamıyordu «göğsüne bir pencere» bunaltısını gidermek için. Büyük bir sıkıntıydı İbrahim'inki, gelmişti aslında İbrahim bir hazret olarak, insanlığı ve insanları kurtarmak ve yönetmek için yeryüzüne ama artık kimse aldırmiyordu İbrahim'e ve kimse değer vermiyordu onun anlam yüklü sözlerine, anlamsız kaş göz işaretlerine, bu arada sinirden tikler başgöstermişti İbrahim'in dolgun yüzünde. Kimse aldırmiyor İbrahim'e ve İbrahim de kimseye. Bir boşluk içinde yaşıyor gibiydi İbrahim, zalim. İnsanlara güvenini tüm olarak yitirdi denilemezdi bütün bu boşluk ve sıkıntı, bunaltı bir yana. İbrahim bayılıyordu insanlara ve hemen başlıyordu çene çalmaya her gördüğüyle, yolda, otobüste, trende, tramvayda, analarını, babalarını sorarak, doğum yeri ve tarihlerini alarak. Böylece insanlarla ilişkilerini geliştirmeye, iyi komşuluk içinde birlikte yaşamaya çalışıyordu İbrahim, ama her zaman iyi komşuluk ilişkileri istediği gibi yürümüyordu komşusu yüzünden. Azgın bir komşusu vardı İbrahim'in ve bu azgın komşusunun azgın çocukları. Çocuklar uyutmuyorlardı İbrahim'i gürültüleriyle seksek, kaydırmaca, birdirbir, ikidir iki, kovboyculuk, saklambaç oynayarak ve İbrahim'i «deli deli tepeli» diye kovalayarak.

İbrahim kızılıyordu kendine ve şöyle konuşuyordu yüksek sesle kendini yitire : «Ben ki insanlara yardım etmek istiyorum. İnsanlara kardeşlik ve barış dağıtmak, iyi duygular aşlamak istiyorum, onlar ise tekmelerle kovalıyorlar beni. Haksızlık bu.»

Bu yüzden bütün bütün tatsız geliyordu İbrahim'e geçirdiği güneşli, denizli, balıklı yaz günleri Boğaziçi'ndeki yalıda. Azgın komşusu da ikidebir saldırıyordu İbrahim'e «benim çocuklarımı rahat bırak,» diye. İştahı da kesilmişti artık iyice İbrahim'in, ama belli etmeden kimseye göbeğini eritmek için rejim yapmaya başladığını, bu rejimin demokratik bir rejim olmadığını önüne gelene söylüyordu utanmadan, bir de yüzü kızarmadan. Etlerin yağlarını yemiyor, salçası bol yemeklerin salçalarını bırakıyordu tabakta, karısı ise kızılıyordu buna ve bağıırıyordu, «Sıyrı tabağını iyice! Herif, herif, Karun musun sen! tabakta salça bırakacak.» Ama İbrahim, insanları kendi çabalarına isteksiz görünce kendisi de kesiliyordu istekten ve yemek yemekten, bu arada göbeklenmekten. Akşam üstleri 5 kilometre kadar yaya yürüyor ve göbek yağlarını eritmeye çalışıyordu bir kitapta okuduğu yöntemlere uyarak.

KÖY KALKINMA DERNEĞİNDE NELER OLDU?

Bütün bu sıkıntılar, başıboşluk ve topluma yararsız bir kişi olarak kalmak İbrahim'in sorumluluk duygularını da kamçılıyordu arada bir, güçlü olmasa da. Böylece bir sabah kendisini buluverdi İbrahim, Köy Kalkındırma Derneği'nin genel kurulunda, gürültülü bir toplantının ortasında. Herkes suçluyordu birbirini para yemekle, köyü kalkındıracak yerde ve Başkan bağıırıyordu : «Önce kendimizi kalkındıracağız ki, sonra köyü ve köylüyü kalkındıracağız. Biz

haddimizi biliriz.»

Başka bir üye ise avaz avaz söz yetiştirmeye çalışıyordu başkana : «Bu kadar çalıştık çabaladık. Nereye gitti bu paralar? Denetleme kurulu raporu nerede?»

«Burda.»

«Kim hazırlamış bu denetleme raporunu? Ben Manya Bakanlığından müfettiş getirtip derneğin hesaplarının denetlenmesini istivorum ve bu yolda bir önerge veriyorum.»

Gürültüler arasında başkan kendini savunuyor, bu arada üç kişilik bir hesapları inceleme komisyonu kuruluyor ve böylece iş geçirildikten sonra, «Biz.. biz..» diyordu. «Biz yıllarca büyük bir fedakârlıkla köyü kalkındırmak için elimizden geldiği kadar çalıştık. Bu milletin yüzde 80'i köylüdür. 40 bin köy vardır bugün ülkemizde. Bunları kalkındırmazsak gerçek kalkınma olmaz. Ama içimizden bazı arkadaşlar çıkararak bizi suçlandırmakta ve ellerinde belge olmadan ilerigeri konuşmaktadırlar.»

(Yuh. İn aşağı. Yeter artık. Kimmiş onlar? Sen kim-sin?) sesleri.

İBRAHİM'İN YATIŞTIRICI KONUŞMASI

Baktı ki olacak gibi değil, konuyu da, derneğin de ne olduğunu anlamadan İbrahim atıldı ortaya insanlara olan sevgisi yüzünden ve bir yatıştırıcı söylev verdi kızgın üyelere. Şunları söyledi özetle :

«Köylüden söz açıldı burada biraz önce ve ondan önce. Köylüleri çok severim ben. Köylü efendimizdir bizim. Köylü efendimizdir ve biz de kendimizin efendisi olarak birer köylüyüz aslında. Köylüler köyde yaşar. Bizim köylüler ne çarıklı erkân-ı harptir, bilmezsiniz. Köylüleri dört kolumuzu açarak yüreğimize ve bağrımıza yaslamak gerekmektedir.

tedir bugüne bugün ve yarın. Başka çıkar yol var mıdır arkadaşlar? Sorarım size. Burada küçük hesapları bir yana bırakıp büyük hesapları bankada açtırmak gerektir bir yandan ve hızla, yoksa bu işler yürümez. Köylüler Anadolu'nun kuş uçmaz kervan geçmez bölgelerinde otururlar ve onları görmek çok güçtür aslında. Kolay değildir köylülerini görmek, yanımızdan geçerken bile. Özel gözlükler, polaroid gözlükler takarsanız o zaman başka. Bunlar otobüse ya da trenlere bindiler mi ortalığı bir koku alır. Bu koku nerden gelir? Ayaklarını yıkamaz bunlar. Kışlarını da yıkamaz. Aslında hepsi müslümandırlar. Kimi zaman hama da giderler ve o zaman görürsünüz bunların cılız, beyaz, çıplak vücutlarını natır keselerken. Elleri bileklerine kadar, başları boyunlarına kadar güneşten yanmıştır iyice. Köylüler gerçekte köylerde yaşarlar ama kimi zaman başka yerlerde de yaşayabilirler.

Askerde görülür bunlar daha çok. Gece düşlerinde kadın görüp hamamcı olurlar, sonra soğuk suyla boy abdesti alırlar, zatürree olup, ölürler. Sonbaharda yaprak dökümü gibi bunlar dökülürler ve öylece ölürler. Acıklı bir durumdur bu.

Bütün bu nedenlerle köylüyü kurtarmamız gerekmektedir. Köylüyü kurtarmak, onları yüceltmek ve aydınlığa kavuşturmak baş amacımızdır. Bunlar hep anlamsız gibi geliyor insana ama böyle yapmak gerekmektedir. Yaşasın Türkiye, Yaşasın Millet, yaşasın kalkman köy.. Yaşasın kalkınan köy!»

«Yaşasın» diye bağıldılar Köy Kalkındırma Derneği'nin genel kurul ve yönetim kurulu ve denetleme kurulu üyeleri, başlarını kaldırarak İbrahim'in sözlerini dinlememiş olsalar bile. «Yaşasın» diye bağırdı bütün delegeler.

«Kim yaşasın?» diye sordu İbrahim ve hazret.

«Herkes yaşasın!» dedi salonu dolduran kalabalık.

«Utanmıyor musun sen böyle bilmediğin konularda nutuk atmaya, traşlamaya!» diye bağırdı İbrahim'in azgın komşusu o sırada salondan içeri girerek ve kapıdan geri çıkarak.

«Yaşasın köy kalkınması ve yaşasın ben!» diye bağırdı İbrahim, duymazlıktan gelerek komşusunun iri yarı gövdesini ve el kol hareketlerini. Herkes gürlledi büyük bir inançla «Yaşasın köy, orda bir köy! Uzakta bir köy!»

«İn ulan aşağı,» diye bağırdı komşusu İbrahim'e birdenbire. «İnmeyeceğim,» dedi İbrahim. «Belediyeye şikâyet edeceğim, gürültü yapıyor,» dedi İbrahim'in komşusu, alarak bir yandan İbrahim'i altına. Güç kurtardılar İbrahim'i komşusunun elinin altından Köy Kalkınma Derneği'nin yönetim ve denetleme kurulu üyeleri ile başkanı. «Bir kahve istemez misiniz?» diye sordular İbrahim'le komşusuna. «Teşekkür ederiz. Biraz önce içtik,» dedi İbrahim.

«Rica ederim. Bir tane daha için,» dedi Başkan.

«Çok rica ederim. Bizi mahcubucubcub ediyorsunuz,» dedi İbrahim kızarak kulak diplerine ve koltuk altı kıllarına kadar.

«Aman efendim,» dedi Başkan. «Buraya kadar zahmet etmişsiniz. Bir kahvemizi içmeden...»

«Allah belânızı versin,» dedi İbrahim, hazret, «Allah belânızı versin sizin de, kahvenizin de.»

Başkan bozuldu. «Anlıyorum beyefendi,» dedi. «Bu büyük darbeden sonra sinirleriniz bozulmuş olsa gerek, bir aspirin alın, üstüne ıhlamur, gece yattıktan sonra bir güzel terlersiniz.. Oldu bitti.»

«Ben artık buna dayanamam,» dedi İbrahim'in komşusu, «Gidiyorum belediyeye şikâyetle!»

«Cehennem ol,» dedi İbrahim.

Bu karışık durumda, tam da orta şekerli kahve gelmişken İbrahim'in karısı ile kızı geldi yelyepelek yelken kürek ve dümen. «Herif, sana mı kaldı köylüleri kurtarmak?» diye bağırdı karısı İbrahim'e.

«Görüyorsun ki herkes bana karşı, ben de herkese karşı. Ne yapayım bilemiyorum.»

«Baba, kendine gel,» dedi kızı. «Baba kendine gel.» «Sen aslında bilmiyorsun bu derneğin ne işler çevirdiğini. Biz biliyoruz ve herkesin kulağına çalındı bu gibi derneklerin ne işler yaptığı, kalkınmadan başka.»

«Senin nene gerek,» dedi İbrahim.

Verdi bir dilekçe İbrahim'in komşusu belediyeye, İbrahim kaçak bir kat yaptıırıyor diye, İbrahim para yedirmek zorunda kaldı birtakım kişilere, birtakım kişiler para yemek zorunda kaldı İbrahim'in komşusu yüzünden, ama İbrahim bütün bu karışıklıklar içinde, girişti arsa spekülâsyonuna ve sattı bir arsayı metresi 5.000 liradan, bir kat mülkiyetini 100 bin liradan.

İBRAHİM'İN KAPICILIĞI

Bu arada yeni kurulan bir partinin kapıcılığını aldı üstüne, çünkü bu parti çalışıyordu genellikle köy kalkınması ve köylüler için aslında. Başladı İbrahim çay kahve yapmaya, çay ocağının başında oturarak ve su taşımaya altına musluk takılmış bir büyük küpten genel başkana, genel başkan yardımcılara, parti genel sekreterine. İbrahim'in azgın komşusu da bütün bozgunlardan sonra gelerek partiye kurmak istedi partinin ilçe örgütünü.

«Kaç para veriyorlar. Bunlar paralı mı?»

«Ne demek para?» dedi İbrahim. «Biz parti olarak idealist ve inançlı bir kitle olarak birleşmiş bulunuyoruz ve

paranın lâfı mı olur?»

«Vermezlerse para, kurulmaz örgüt!» dedi komşu.

Karıştı Partinin genel başkanı her ikisinin konuşmalarına.

«Örgüt başına kaç para veriyorsunuz?» diye sordu azgın komşu genel başkana.

«Kaç kişi getirebilirsiniz partimize?» diye sordu genel başkan.

«O kolay,» dedi örgütçü bay komşu. «Siz köyleri kındıracak bir parti olarak, bizim gibi inançlı ve öteden beri inanmış kişilere daha çok önem, mönem dönem, dümen para ve mara vermelisiniz.»

«Ağzını topla,» dedi İbrahim.

«Sen git kaloriferi yak,» dedi genel başkan sert bir sesle ve yüzle İbrahim'e. İbrahim bir kalorifer ocağının yakınında bir bodrum katında yaşıyordu o sıralarda bütün uygarlık âleminde uzakta ve bir manastır hayatı içinde.

İBRAHİM BİR ATÜT'ÇÜ İLE TANIŞIYOR..

Genç ve gözlüklü bir adam yaklaştı İbrahim'e çekildiği insanlardan uzak köşeden.

«Siz İbrahim'siniz, değil mi?» diye sordu İbrahim'e.

«Evet ben İbrahim'im.»

«Ben ise ATÜT'e inanmış bir kişi olarak beni alarak köylere götürmenizi diliyorum. Sizin köylerde çok deneyiniz olduğunu öğrendim ve ancak siz yararlı olabilirsiniz bana.»

«Benden sana hayır yok,» dedi İbrahim. «Benden sana hayır yok. Artık yitirdim insanlara olan bütün sevgimi hemen hemen. Kimseye yararlı bir insan olamadım bu kadar çabalarım bir yana. Okullarda okudum, üniversitelere gittim ama her yerde yaptığımı kimseye beğendiremedim. Ne

kadar çabaladıysam kimseye beğendiremedim kendimi.»

«Ama,» dedi genç ve gözlüklü adam, İbrahim'in yakasını bırakmadan.

«Ama yapmayınız bunu bize, insanlığa ve köylülüğe. Siz ki Köy Kalkındırma Derneğinin bir üyesi olarak köylerin kalkınması konusunda büyük bir çaba göstermiş bulunuyorsunuz. Şimdi beni yalnız bırakamazsınız başlamış olduğum yolda yapayalnız. Asya Tipi Üretim Tarzı üzerindeki inancımızı geliştirmek için bana yardım etmelisiniz. Ey hazret-i İbrahim. Siz nasıl olurda kendinizi bırakıp çekilirsiniz böyle bir köşeye. bir kalorifer dairesinin yanında bulunan.»

«Hayat bu,» dedi İbrahim. «Hayat gülmedi yüzüme ve gözüme bulaştırdım. Baktım ki kimseye yararım dokunmuyor ben de çekildim buraya, burada kahve çay pişirip, kapıcılık ve hademelik yaparak geçinip gidiyorum ama ruhum yüksektir benim. Ummadığın baş taş yarar. Kapıcı deyip geçme.»

Gözlüklü genç, «Biliyorum sizin yüksek değerinizi. Yaptığınız işler yabancı dillere bile çevrildi, bir ara Nobel armağanının bile verilmesi söz konusu oldu size,» dedi ve bunları diyerek kandırdı İbrahim'i kendisiyle birlikte gitmeye bir köye incelemeler yapmak için. Karısı ve kızı çırpındılar İbrahim'in köye gitmesini önlemek için, «Yapma baba,» dedi. «Yapma baba bu yaşlı yaşında.»

«Ben o kadar yaşlı değilim,» dedi İbrahim.

KÖYDE OLAN BİTENLER

Köyde muhtarı çağırttı İbrahim önce, «İki tavuk kes bakalım,» dedi. «İyice kızart, şehirden kalkıp geldik buraya.» Tavuklar kesilip, yumurtalar haşlandıktan sonra yenildi bunlar ve uygulamaya geçti hemen, gözlüklü genç ve

ateşli

«Altan ata AT-ÜT. TA ta, tü tü rü, rü, üt. tü tat, AT ÜT, TAT, TÛT, DAT, DÛRT-DART, PÛT, KÛT, TAT, TÛT, TÛÛÛT - TÛÛÛTTT. Altan at üt, baba bana bat büt, al sana sat sût PAT KÛT!»

«Boş ver,» dedi İbrahim. «Anlamaz bunlar. Uğraşma!»

«Ama ben kalkınmaya yardımcı olmak istiyorum,» dedi üniversitede okuyup da yazlarını köyleri kalkındırmak için geçiren genç. Kalkındıracağım bu köyleri. Halk anlar. Sen halkı ne sanıyorsun. Bak göreceksin anlayacaklardır, onlar. Halkın ayağına gidince anlarlar.

Ve devam etti bağırarak

«Partt, kütür, AT - ÜTTT - DÛÛÛTT.»

Köylüler baktılar anlamsız gözlerle İbrahim'e (ne diye getirdin bu adamı bize?) demek isterler gibi.

Genç ter içinde tepiniyor ve elini ileri uzatıp yumruğunu sıkarak, «Bak buraya AT ÜTTT!» diye bağırıyordu.

Köyden ayrılmak için cipe binerken muhtar iki teneke beyaz peynir getirip arabaya koydu ve, «AT ÜT,» diyerek sıktı ellerini İbrahim ile gözlüklü gencin.

«Gördün mü,» dedi genç adam İbrahim'e dönerek, «gördün mü? Anlamaya başladılar bile.»

(Yeni Ufuklar, Şubat, 189)

KAZA

Geçenlerde büyük gazetelerimizden birinin yazarı, «İnsanlık Ölüyor mu?» başlıklı bir yazısında, halkımızın çevresinde olup biten olaylarla pek yakından ilgilenmediklerini, oysa bir insanın «İnsanım!» diyebilmesi için yalnız kendini değil, başkalarını, insan kardeşlerini de düşünmesi gerektiğini söylüyordu haklı olarak. Sayın yazara göre bu ilgisizlik olgusu, toplumumuzu kemiren, yozlaştıran yaralardan biri, belki de birincisiydi. Bu yaraya (kendi deyişiyle) neşteri basmakla yetinen, ve hastalığın gerçek tedavisini düşünürlerimize, bilim adamlarımıza bırakan sayın yazarın söylediklerine okur okumaz ben de hak verdim.

Gerçekten toplumu kemiren bu ilgisizlik hastalığını iyileştirmek için ne yapmalı? Ne bir düşünür, ne bir bilim adamı olmayan benim bu konuda bir çözüm yolu önermem saçma olur. Ben burada yalnızca, sayın yazarın görüşlerine örnek olacak başımdan geçen bir olayı anlatmakla yetineceğim. Başımdan geçenleri anlatmadan önce hemen söyleyeyim ki bir yığın gariplikler, olağanüstülükler ve saçmalıklarla dolu olan bu olay, basınımızda olağan bir kaza olarak yansımış ve bugüne değin işin iç yüzünü anlattığım kişiler (ki aralarında en büyük gazetelerimizin yazı işleri müdürleri de bulunmaktadır) beni başlarından savmışlardır. Bu ilgisizlik karşısında başıma gelen ve otuz beş insanın ölümüne sebep olan bu kazayı becerebildiğim kadarıyla, belki bir yerde yayımlanır umuduyla yazmak zorunluluğunu duydum.

Geçen temmuz ayının on ikisinde kişisel bir iş için

başkent Kamkara'ya gitmem gerekti. Benim gibi dar gelirli bir yurttaş için elbet, taşıt aracı konusunda bir seçme yapmak söz konusu değildi en ucuz taşıt aracını, otobüsü seçtim.

Otobüsün saat sekizde kalkacağı söylenmişti. Ben saat yedi buçukta, elimde bavulum, garajın önündeydim. Otobüs saat sekiz buçukta garajdan çıktı ve dokuzu bilmiyorum kaç geçe hareket etti. Hareketten hemen sonra hostesimiz (bu ufak-tefek, ince, çarpık bacaklı, hotozlu bir kızcağızdı) otobüsün önüne doğru gidip, mikrofonu eline aldı ve «Sayın yolcularımız, şirketimiz hepinize iyi yolculuklar diler. Kimsitanboulipolis Kamkara arası 460 klm. dir. Direksiyonda hattın en eski ve en tecrübeli pilotlarından Bay Kahmet ile yardımcısı Bay Kidris vardır. Ben, hostesiniz Kleyla, hepimiz adına, hepinize bir kez daha iyi yolculuklar dilerim.» Bu şirin hostes sözlerini bitirir bitirmez, eline koca bir kolonya şişesi alıp, hepimize bu kokulu sudan serpmeye başladı.

Sağımızdan solumuzdan uçar gibi taşıt araçları (otomobiller, otobüsler, kamyonlar, motosikletler) geçiyordu. Bir ölüm yarışı içindeymişcesine biz öndekileri, arkadakiler bizi geçmeye çalışıyorlar; otobüs halkının söylediği türküler, bağırışlar, çağırışlar, haykırışlar ve marşlar böylece sürüp gidiyordu bu. Ben, bu halk böyle nereye gidiyor? diye düşünürken, önümdeki, sonradan Liban'dan geldiğini öğrendiğim iki arap turisti, çıkınlarını açmışlar sabah kahvaltılarını etmeye başlamışlardı. Otobüsün radyosu,

*Ben buralarda kalamam giderim
Abhhhhh!... Giderüümmmmm*

diye bir türkü yayıyordu.

Bu kadar gürültü arasında kafamı belirli bir konu üs-

tünde (örneğin taşıt araçlarının birbirlerini geçme tutku-
ları üstünde) toplamayı başaramayacağımı anlayıp cebim-
den gazetemi çıkarıp okumaya başladım. Duvarcıların Kam-
kara merkez binalarının satıldığını, bir şoförün kamyonunun
tekerleğine işeyen arkadaşını öldürdüğünü, bir başka taşıt
aracının kaldırımında duran dört kişiyi ezdiğini (bir ölü, iki
ağır, bir hafif) okuduktan sonra, sıra ilânlara geldi. İş ara-
yanlar, ev arayanlar, araba arayanlar, ders verenler, ders alan-
lar, nüfus hüviyet cüzdanını yitirenler, yeniden çıkarılacağı
için eskisinin hükmü kalmayan pasolar, satın alma ilânları,
nişan, nikâh, düğün, doğum... derken ölüm ilânları. Eski
ev sahibimiz Kiya Savunduk'un ölüm haberini bu son ilân-
ları okuyarak almış oldum :

VEFAT

*Kivas eşrafından merhum Küseyin Savunduk ve mer-
hume Kaibe Savunduk'un oğulları, Külsün Savunduk'un eşi,
Kergun, Kercan, Kezan ve Kerdal Savunduk'un sevgili ba-
baları, Kazire Karkan ve Keyire Zubukzu'nun kardeşleri,
Kahit ve Kim Kemal Savunduk'un ağabeyleri, Kengin Sa-
vunduk'un kayınpederi, Kaşia Künsan'ın damadı, Kihsan
Künsal, Kali Kıza Künsal, Kayriye Kürkay ve Kelma Kit-
lis'in enişteleri, merhum Küzyir, Kamdi, Kemzi, Kevket
Savunduk ile Kamşe Kösmen'in amcazadeleri, Karık ve Kuz-
ne Koyukürt'ün dünürleri, Kecmi Kitlis'in bacanağı*

KİYA SAVUNDUK

*28 temmuz cuma günü Hakkın rahmetine kavuşmuş-
tur. Cenazesi 30 temmuz pazar günü öğle namazını mütea-
kip Kışli camiinden kaldırırlarak Kerköy mezarlığındaki ebe-
dî istirahatgâhına tevdi edilecektir.*

AİLESİ

Rahmetlinin ne de çok hısım akrabası varmış, dedim kendi kendime. Her altı ayda bir kirayı arttırması boşuna değilmiş demek.

Gatezemin spor haberlerini ve ölüm ilânlarını okuyup bitirdikten sonra, bu kez otobüsün yolcularını incelemeye koyuldum. İlkin şunu belirteyim ki tıka-basa doluydu otobüs. Öylesine doluydu ki, o iki dirhem bir çekirdek yerinde duramayan hostesimiz yorulmuş, ve yer olmadığı için arka koltuklardan birindeki şoför yardımcısının kucağına atmıştı kendini. Önündeki, kahvaltılarını bitirmiş ve konuşmaya dalmış Liban'dan gelen iki arap turistinin ne dediklerini anlamıyordum ama, yarım yamalak ingilizcemle arımdaki Barış gönüllüsü ya da CIA ajanı olmaları kuvvetle muhtemel iki Amerika'lının Türkiye'nin kaderi üstünde bir tartışmaya girdiklerini anlayabiliyordum.

Sağ yanımdaki pencerelerin hemen hepsi açıktı, ve pencere yanlarına genellikle kadınlar ve çocuklar oturtulmuştu. Bunlar arada bir başlarını çıkarıp, midelerindekini dışarıya bırakıyorlardı. Bu arada şoför radyoyu kapatmış, gençlik günlerimizin bir kantosunun (nerden bulduğunu bugün bile kendi kendime sorduğum) plâğını yerleştirmişti pikabına

*Sevdim bir köy kızını
Kalplere vur bir zimba
Rumba da rumba rumba...*

İşte taşıt aracımız hedefine, yâni başkent Kamkara'ya korunç bir bozkır sıcağının altında bu sesler, bu kasmalar, bu kantolarla ilerliyordu.

Denizler geçmiştik, göller, sazlıklar, bataklıklar, ağaçlıklar geçmiştik, şimdi sıra aylardır su yüzü görmemiş çatalak topraklarda, kuraklıklardaydı. Bu tekdüze sıkıcı görü-

nümü değiştiren zaman zaman uzakta beliren toprak rengi köyler, yol üstünde eşeğine binmiş kimbilir nereye giden bir köylü, ve yol kenarında avazı çıktığı kadar bağıran, ama seslerini korkunç hızımızın yuttuğu üstü başı perişan yalnayak, başıkabak çocuklardı. Az gelişmiş ülkenin az gelişmiş çocukları.

Yola çıkışımızdan aşağı yukarı dört saat kadar sonra yemek molası verildi. Otobüs daha durmadan yolcuların büyük bir çoğunluğu kapılara doğru yürüdü. Otobüsten en son ben indim. Ayağımı yere basar basmaz da, kendimi ihtiyar beli bükülmüş bir kadının karşısında buldum. Yolumu kesmiş, «Yavrucuğum nasılsın iyi misin bu ne tesadüf annen nasıl nereye gidiyorsun böyle kızkardeşin doğurdu mu oh oh oh tanrı bağışlasın kötü günler göstermesin karın ne yapıyor yolun açık olsun korusun kazadan belâdan korusun Tanrı yemeği burda mı yiyeceksin iyi edersin buranın yemekleri çok iyidir suyu çok iyidir havası çok güzeldir» gibi bir şeyler mırıldanarak bir süre konuştu. Ona yanıldığını, kendisini tanımadığımı anlatmaya çalıştımsa da başaramadım. «Düşmez kalkmaz bir Allah ahhhh düşmez kalkmaz bir Allah demişler sen benim gördüğüm günleri görmeyeceksin demek öyle tanıımıyorsun teyzeciğini boklu bezlerini ben yıkamıştım elimde doğmuş elimde büyümüştün şimdi büyüdün adam oldun evlendin ve tanıımıyorsun beni yok yok o ne biçim söz ağzından yel alsın annen nasıl kardeşlerin ne âlemde yeğenlerin sayısı arttı mı oh oh oh Allah bağışlasın görmeyeli yıllar oldu eee günler geçiyor ama dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur şükür bizi kavuşturan Allaha gördün mü böyle çıkarım karşına hiç beklemediğin bir anda Kökriye teyzenin işleri bu yaaa hadi bakalım şimdi ne yapacaksın?» Yapacağımı yaptım : eline bir teklik tutuşturup yol kenarındaki aşevine doğru kaçmaya başladım.

İçeri girdim ve en dipteki masalardan birine sığındım. Daha rahat bir soluk almamıştım ki «Kökriye teyzemi» karşımda buldum «Benim elimden böyle kurtulacağını mı sanıyorsun aldanıyorsun yazıklar olsun sana yazıklar olsun verdiğim emeklere şimdiki zamanın çocukları böyle işte bir hayır yap bin ah işit...» «Yeter artık» diye bağırdım. «Yeter artık, bıktım, yeter, tanımıyorum seni, git defol, kocakarı daha ne istiyorsun benden, işte verdim sana vereceğimi, bırak yakamı da rahat bir yemek yiyeyim.» benim bu bağrışımı üstüne herkes dönmüş bize bakıyordu. Bir garson imdadına yetişerek bu ihtiyar kadını kolundan tuttu ve sürüye sürüye dışarıya attı. Kapının önünden, bana doğru son dileğini ulaştırmazlık etmedi o «Benden daha beter ol. Vracağın yere varama.»

Yakamı, bu nerden çıktığını anlamadığım belâdan kurtaran garson yanıma gelerek, «Siz aldırmayın beyim, keyfinize bakın,» dedi ve ne yemek istediğimi sordu. «Bir yulaf çorbası, bir fasulye piyazı, bir yahni, bir de muhallebi,» dedim. Beş dakika sonra dördünü getirip masanın üstüne dizdi. Benim gibi, hiç değilse bir zamanlar yemek konusunda kılı kırk yaran bir insanın kolaylıkla yiyebileceği şeyler değildi bunlar. Çorba un kokuyordu. Piyazın soğanları öldürülmemiştir. Yahninin eti mutlak keçi eti idi. Muhallebininse, su muhallebisi mi, yoksa süt muhallebisi mi olduğunu bile anlamadım. Hepsinden birer parça alıp bıraktım. Hesabı öderken, aşevinin çıkış kapısına yakın bir yerde, bir masanın gerisinde oturan bir delikanlı, elinde mikrofon, «Jet» (bu bizim taşıt şirketimizin adıydı) yolcuları, Jet yolcuları! Uçağınız kalkmak üzeredir, Yerlerinize!» diye bağırmağa başladı. İlkten eğleniyor, ya da ben yanlış duydum sandım. Çevreme bakındım. Yolcular kalkmış otobüse doğru ilerliyorlardı. Yüzlerinde hiçbir şaşkınlık okumadım de-

likanlı anonsuna devam ederken : «Jet'in Kamkara yolcuları, uçağınız kalkmak üzeredir, yerlerinizi alın!»

Otobüse bindiğimde bütün yolcuların ve «mürettebatın» yerlerini almış olduklarını gördüm. Ben daha yerime oturmadan kapılar kapandı ve otobüsümüz yola koyuldu. 30-40 klm. lik hızımız gittikçe artmaya başladı. Bu artışla birlikte, kulağıma,

- başım dönmeye başladı kusacağım...
- hostesten kâğıt iste buraları berbat etme...
- kus kus açılırsın...
- pencerenin yanına gel...
- gözlerini kapa...
- burnunu tıka...
- uzaklara bak...
- kusmazsın kız...
- amma da sallanıyoruz ha...
- hava da bozuk...
- yok canım günlük güneşlik...
- hava boşlukları...
- buralarda hep olur bilirim...
- benim uçağa ilk binişim...
- ne garip benim de...
- her şeye rağmen çok zevkli...
- hava güzel olunca hava boşlukları olunca keyfi-

ne diyecek yoktur...

- ve hıza bakın beyim...
- sanki hiç gitmiyormuşuz gibi...
- evet yerinde sayıyormuşuz gibi bir duygu bendeki de...

— adamın parası olacak ve yalnızca uçağa binecek değil mi beyfendi...

- hakkınız var...

gibi konuşmalar gelmeye başladı. Otobüsün içinde bir gürültüdür gidiyor, her kafadan bir ses çıkıyordu. Bu arada bütün bu gürültüleri bastıran, kalın bir erkek sesi duyuldu önden :

— Hava boşluğuna girdik, kemerlerinizi takın!

Ortalık birden karıştı. Herkes kemerlerini aramaya başladı. Camdan dışarı baktım. Yolun kıyısında başlayan derin uçurumun dibinde bir vadi görülüyordu. Evleri küçük bir kibrit kutusu, koyun ya da başka hayvanları bir nokta gibi beliren bir vadi. Bu yeşil vadiyi ortadan ikiye bölen akarsuyun hangi yönde aktığı bile belli olmuyordu. Gerçekten bir uçaktaymışız gibi, diye düşündüm. (Ömrümre, özel bir görevle gönderildiğim Kan şehrine giderken ilk ve hiç şüphesiz son kez binmişim uçağa). İlgimi çeken yol boyunca trafik işaretleriyle karşılaşmamız oldu. Tırmandığımız dağın en yüksek noktasına geldiğimizde bir bulutun içinde bulduk kendimizi. Göz gözü görmüyordu. Hostese, şoförün durması gerektiğini, bu koşullar içinde yola devam etmenin tehlikeli olabileceğini söyledim. Ne demek istediğini anlamamış aval aval bakmakla yetindi.

En sonunda ben de bu halkın bir çocuğu olarak ve o an için onun felsefesini benimsemenin işime geleceğini düşünüp, belki bunu bile düşünmeden, herşey varacağı yere varır, deyip koltuğumu geriye doğru yatırıp, bir öğle üstü uykusu çekmeyi denedim. Gözlerimi kapar kapamaz otobüsün içindeki bağırışlar, motorun gittikçe artan gürültüsü bana bir ninni gibi gelmeye başladı.

Ne kadar uyudum bilmiyorum. Anlatılması güç bağırışlarla, inleyişlerle uyandım. Ne olup bittiğini anlamaya vakit bulamadan otobüsün önündeki virajı alamayıp soldaki uçurumda uçmaya başladığını gördüm. Bütün gücümle önümdeki koltuğa tutundum ve gözlerimi kapadım. Gözle-

rimi kapamadan önce, şoförün, akıl almaz bir el çabukluğu ve sorumsuzlukla, yanındaki kapıyı açıp kendisini boşluğa attığını gördüm.

Büyük bir sarsıntı ve kendimi yitirmişim. Bu kendimi yitirmekle bulmam arasındaki sürenin uzunluğunu gene bilemeyeceğim.

Ansıdığım, kendime geldiğimde, otobüsün sağ yana yatmış olduğuydu. Ön tarafından hafif bir duman çıkıyordu. İçerde hiçbir devinim, hiçbir ses yoktu. Yanımdaki baygın ya da ölü yolcuların üstüne basarak kapıya değin geldim. Kapı bu düşüşle kendiliğinden açılmıştı. Ama yerle kapı arasındaki yükseklik bir insan boyundan fazlaydı. Bedenimin dört bir yanında duyduğum sızılara karşın son gücümü toplayıp kendimi dışarı attım ve büyük bir talih sonucu iki ayağımın üstüne düşmeyi başardım. Yere düşer düşmez yardımımıza koşacak bir insanın varolup olmadığına baktım. Görünürlerde ne koyunlarını otlatan bir çoban, ne de uzakta bir köy vardı. Emekleye emekleye birkaç metre ötedeki elma ağacının gölgesine sığındım. Elimle, bir kırık çıkığım var mı diye kendimi şöyle bir yokladım. Her yanım kan içindeydi ama kırık çıkık acısına benzer bir şey duymuyordum. Yalnız midem bulanıyor, kusmak istiyordum. Ağaca doğru döndüm ve ağacın tam dibine kustum. Sonra sırt üstü dönüp «kurtarıcılarımı» beklemeye başladım.

Ne zaman geldiler, nasıl geldiler? ansımıyorum. Gözümü açtığımda başımda bir yığın adamın toplanmış olduğunu gördüm. Birisi ağaçtan kopardığı elmayı dişlerken,

— Yerinden kaldırmayalım, bir yeri kırıkça cavlağı çektiğinin resmidir, diyordu.

Bir başkası, ağzında geviş getirir gibi gevelediği elmayı yüzünü ekşiterek yere tükürürken,

— Gözünü açtı galiba. dedi.

En sonunda bir sedyeye getirip beni içine uzattılar. Bir polis üstüme eğilip, elinde bir defter bazı sorular sormaya başladı. Sorduklarından hiçbir şeyi anlamadığım için tabii bir cevap veremedim kendine. Ağzımdan çıkan sözcükler, ancak Iıııhhh!... Offfff!... Yanıyorum!... Su!... gibi basit sözcüklerdi. Sedyeyi kaldırdılar. Otobüsün yanından geçerken, bir yığın askerin, içerdeki ölü ve yaralıları dışarıya çıkarmaya uğraştıklarını gördüm.

Kaza yerinden hastaneye götürülene değin birkaç kez daha bayılmışım.

Kendime tam olarak ertesi sabah gelebildim. Başımda bir hastabakıcı ve savcı olduğunu sonradan öğrendiğim bir adam vardı. Sonradan bir de hekim geldi. Savcı, hekime benimle konuşup konuşamayacağını, sordu. Hekim, her ne kadar önemli görünen bir şeyim yoksa da, daha kazanın şokunun etkisinden kurtulmadığımı cihetle (sic) yarın ya da öbür gün konuşmalarının daha uygun olacağını söyledi. O günü hiçbir şey yemeden hastanede geçirdim. Çevremde konuşulanlardan kazadan kurtulan tek yolcunun ben olduğumu öğrendim. Ertesi sabah yanımdaki boş yatağa bir hasta getirildi. Hasta gelir gelmez transistörünü sonuna değin açtı, sonra beraberinde getirdiği gazeteleri okumaya başladı. Radyodan gelen en küçük ses kafamda çınlıyor, beynimin kafatasının içinde patlayacak duygusunu veriyordu. Ne yazık ki bunu söyleyecek, radyoyu kapatmasını değilse de kısmasını rica edebilecek durumda değildim : kaza sırasında (belki daha önce, belki daha sonra, kestiremiyorum, dilim tutulmuştu). Yorganı başıma değin çekip, kulaklarımı tıkamak istiyordum ama, nafile. Radyonun sesi yorganı, yastığı (başımı yastığın altına sokmuştum) geçip kulağımdan içeri giriyor, beynime gidiyor ve onu çok yakında patlatacak bir biçimde şişirmeye devam ediyordu. Bu işkence içindeyken üs-

tümden yorganın çekildiğini duydum. Hastabakıcı,
— İşte kocanız, dedi.

Başımı yastığın altından çıkardım. Karım iki gözü iki çeşme karşımda duruyordu. Kendisine konuşmadığımı ama başkaca bir şeyim olmadığını bazı el kol işaretleriyle anlatmaya çalıştımsa da başaramadım. O bu işaretlerime bakmaktan çok, elinde tuttuğu gazeteyi yaramaz bir çocuğu azarlar gibi yüzüme doğru sallayarak,

— Ben sana demedim ki uçağa binme, diye? Kaç kez söyledim uçağa binme diye? Parasında değilim, beni dul, çocuklarını öksüz bırakacaksın. Bizlere acımıyor musun sen? diyerek takazada bulunuyordu.

Uçağa bindiğim filân yok, diye geçirdim içimden. Ama ne yazık ki dilim ağzımın içinde tostop olmuş, kımıldamıyordu.

Yanımdaki hasta, karımın odaya girmesi dolayısıyla olacak radyoyu kapatmıştı. Onun bu gözyaşlı takazaları karşısında yeniden radyosunu açmayı akıl etti. Ben de böylece karımı dinlemektense radyoyu dinlerim, diye düşündüm. Beynimin de patlayacağı varsa, patlasın!

Bakışlarımı karımdan (ağlayan bir kadın her zaman, bir acımadan çok bir tiksinti uyandırmıştır bende) çevirdim. Radyo öğle ajansını veriyor olmalıydı. İç siyaset alanındaki gelişmelerden sonra, berberler kongresinde konuşan iç, dış ve tek el bakanlarının yaptığı konuşmalardan sözedildi. Spor haberlerine geçmeden (yanımdaki hasta toto kâğıdını çıkarmış not almaya hazırlanıyordu) bir uçak kazasının haberini verdi Kistanboulis'ten Kamkara'ya gitmekte olan bir jet uçağı Ulob üstünde bilinmeyen bir neden yüzünden düşmüş, paraşütle atlayan pilot paraşütü açılmadığı için ölmüş, yolcular arasından da ancak bir kişi kurtulabilmiş Miş. Miş. Miş... «İlgili makamlar kaza yerinde incelemede bulun-

mak üzere bir komisyon kurmuş»... Muş. Muş. Muş.

Karım kulağı radyoda, (artık ağlamayan) gözü bende,
— Demedim mi ben sana uçağa binme diye? Uçağa binme demedim mi ben sana? Kaç kez söylemedim mi? diye bildiğini okumaya, huyu gereği, devam ediyordu.

Cinler başıma üşüşmüştü. Sabrımın taşığını ve dilimin ağzımın içinde ufaldığını, eski biçimini aldığını, yani konuşacak niteliğe kavuştuğunu duyar gibi oldum. Ve kendimi toplayıp,

— Ne uçağı sayıklıyorsun be karı? Uçağa binen kim? Uçak kim, biz kim? diye bağırdım.

Sesim umduğum gibi gür çıkmadı ama, bu kadarı da yeterdi.

Karım, yandaki yatakta yatan radyolu hastaya dönüp :

— Bütün gece böyle sayıkladı mı? diye sordu.

Radyolu hasta, kendisine işaretlemekte olduğu toto kâğıdım göstererek (radyo spor haberlerini veriyordu) susmasını işaret etti.

Ben de bundan bir kat daha cesaret alarak,

— Yeter artık, diye bağırdım. Yeter! Hastane odasında bile rahat vermiyorsun insana. Niçin geldin? Ne bok yemeye geldin? (Sonra kendi kendime :) Keşke ben de öbür yolcular gibi geberip gitseydim. Ama nerde bizde o talih!

— Kendinden başkasını düşünmeyen bencil bir herifsin sen, diye cevaplandırdı karım. Ve de karı sözü dinlemeyen, uçağa binen, inatçı bir adamsın.

— Uçağa binmedim. Otobüsteydim. Otobüs uçuruma uçtu, diye inildedim umutsuzlukla.

— Sen onu benim külâhuma anlat, dedi elindeki gazeteyi açarak.

Sonra da, açtığı gazeteyi getirip burnuma soktu : Bi-

rinci sayfanın hemen hemen yarısını büyük bir fotoğraf kaplıyordu. Bu paramparça olmuş, başı toprağa gömülmüş, kanatlarından biri havada bir uçak kalıntısının fotoğrafıydı. Bunun yanında ise bana benzeyen bir adamın (benim?) fotoğrafı bulunuyordu. Yazı olaraksa

DÜŞEN UÇAĞIN ENKAZI
VE KAZANIN TEK KURTULAN YOLCUSU
KERİK KÜDGE

sözcükleri okunuyordu.

Başıma gelen bu garip olayın birinci bölümü burda sona eriyor. İkinci bölümünde, iyileşip hastaneden çıktıktan sonra derdimi anlatmak isterken karşılaştığım güçlükleri, anlayışsızlıkları ve saçmalıkları anlatmaya çalışacağım.

(Dost, Kasım-Aralık 1967, 37-38)

AÇIKTA KALAN KİLİSE

Mimar

«Yeni yol açılınca kilise ortaya çıktı,» dedi.

Yeni açılmış yola baktım; geniş bir caddeydi, asfaltlanmış, trafiğe açılmıştı, üzerinden sayısız taşıt geçiyordu; otomobiller, otobüsler, aralarına sıkışan gürültülü at arabaları, kamyonlar. Karşı kaldırımda, durakta, insanlar bekliyor, gezinenler görünüyordu. Geniş caddeye dikine güneş vuruyor, caddenin her yanını aydınlatıyor, bu renkli kalabalığı iyice belirgin ediyordu.

Kiliseye güneş vurmuyordu. Caddenin açılması yüzünden bir yanı ortaya çıkmıştı (boz renkli, restore edilmiş sadece bir yüz); ama öteki yüzleri, çevresini sınıksız saran, onu çevreleyen, yüksek yapıların arasındaydı gene. Eskiden, caddeye gitmiş olan yanı da dolduruyordu yapılar. Böylece kilise, yapıların arasında, kapısına yaklaşılmadan farkedilmeyen, sanki gizli bir tapınak olarak kalıyordu. İş hayatının gelişmesi, bu yöreye yüksek iş hanlarının sırt sırta yapılması yüzünden mi kapanmış, yoksa ardnıyetli bakışlar, asırlarca süren islâmcı bağnazlık gözönüne alınarak mı çevresi iyice kapatılmış, görünmez edilmişti? Kilisenin bir yanı, caddenin geçmesiyle ortaya çıkınca böyle düşünmüştüm; öyle ya, iyice süslü, zarif bir yapıydı bu, hoşgörür olmayan gözlerden saklı tutulmuş, böylece korunmuş olacak. Şimdiyse, caddenin açılmasıyla çıplak gibi dört bir yanındaki artık eskimiş yapılar da yıkılıp, büsbütün — öte yandaki camiler gibi — pırıl pırıl ortaya çıkarılmıyor; açıkta kalan bir yanıla da sanki çıplak duyuyor kendini. İyice gözler-

den ıraktı eskiden; gizliydi sanki, bunda da bir sakınca yoktu; hem güzel zarıflığını korumuştı böylece hiçbir saldırıya uğramadan, hem de önemli olmuştu : tabîî müminler nasıl olsa biliyorlardı yolunu, hanlarla öteki yapılar arasındaki dar sokaklardan geçip varıyorlardı kapısına; içindeyse, iyice karanlık, loş, biraz nemli ama iyice sessiz bir dinsel hava, karşılıyordu onları; böylece iyice kopuyorlardı dış dünyadan, tapmakla birlikte, onun iyice sakin iç-görünüşüne uygun bir varlık kazanıveriyorlardı. Ama işte şimdi değişti bazı şeyler; tapınağın bir yüzü cadde kıyısında, iyice ortaya çıktı artık.

Mimara

«Yapıyı iyice ortaya çıkarmayacak mısınız?» diye sordum. «Ya da, caddeye bakan bu yanı, biraz da olsa, gizlemenin yolunu bulmalı!»

«Öteki yapılar arasında iyice korundu bu tapınak,» dedi. «Cemaat da böyle istiyordu eskiden beri; bilirsiniz küçük bir azınlık onlar, ne de olsa gizliden gizliye onları korkutan, çekingen yapan bir yığın kuşku var; onun için üzerine titrerler bu yapının. Şimdi eski yüzyıllar değil tabîî; azınlık daha az korkuyor; ama gene de ortaya çıkması intenzdi bu yapının; caddenin geçmesiyle ortaya çıkacağı anlaşılınca da gene fedakârca davrandı cemaat. Hemen yapının dışının restore edilmesine başlandı, eskimişti duvarların dışı. Cadde bitene kadar da bütün dış yüzler onarıldı işte.»

«Ama, siz de görüyorsunuz mimar bey,» dedim. «Çıplak gibi kalmış yapı; bir yüzü ortaya çıkınca artık onu saklayan bir şey yok işte. Öteki yanları çevreleyen şu eski yapılar da işlevlerini yitirmiş, kalakalmışlar böylece. Şimdi onların tapınağa bu kadar sokulmuş olması usdışı bir şey, biraz gülünç adeta. Bir yoluna koymak gerek bu işi. Ya iyice ortaya çıkmalı bu yapı; ya da cadde kıyısındaki yüzü de

biraz dikkatleri çekmeyecek bir biçime sokulmalı.»

«Haklısınız,» dedi mimar. «Ben de düşünüyorum bunu. Kilisenin ortaya çıkacağı Belediye'nin Yol Plânı'nda ilân edilince, derin bir kuşku geçirdi cemaat. 'Acaba bu Yol Plânı salt tapınağa karşı mı yapıldı?' Ama bu geniş caddenin, kalabalıklaşan, açılıp saçılan, taşıtları artan, hızla Avrupa yaşamasına ulaşmak isteyen kentin, gerçek bir gereksinmesi olduğu anlaşıldı. O zaman derin kuşku hafifledi. Ama gene de ortaya çıkacaktı yapı : işte can sıkıcı sorun. Bu azınlık halk da saklı bir halktır sanki; bir avuç, kendi içine kapalı; kentin eski ahalisinden tabii; ama geçmişteki değişmelerle kıyıda kalmışlar iyice, sessizce varlıklarını korumayı düşünüyorlar; onlardan bazılarını kentin sokak aralarındaki bazı eski lokantalarda — Rejans'da örneğin — ya da yazın adalarda, kışın da, bu hanların dip odalarında rastlarsınız; ama öteki kentlilerden ayırdedip bilemezsiniz onların da bu cemaatten olduklarını. Çok konuşunca belki belli belirsiz bir yabansılık; bilinmeyen bir yere bağlı olmanın verdiği sorumluluk ya da inanç kalıntısı belirgin gibi olur; ama pek de kolayca farkedilen bir şey değildir bu. Gerçi onların da şimdi yetişen genç kızları iyice açık saçık, minetekli, çok şık; oğlanları içinde de yakışıklıları var; hattâ kulüplerde şarkı söyleyenleri; ama derin bir sezgi gücünüz varsa onların, birkaç gençlik yılı sonunda cemaatin eski üyelerinin gizli suskunluğuna varacaklarını (bazılarıyla dost olabilirsiniz), bütün bu modern dünyaya uygun olan neşelerinin arasında arada bir o geleneksel kuşkudan doğan güvenli suskun kedere dönüverdiklerini sezersiniz. İşte bu topluluğun, bu yapının da temel ruhu. Şimdi siz bu gencecik, eğlence dolu dünyada iyice rahat, doyumlu olun bakalım! Eğlenceye doğru koşar varlığını, umutla ürperir en şık, en güzel, en sağlıklı genç kızın ardına takılır; ama ara-

dabir dalgalanan o boyuneğmiş görünmez keder; rüzgârda uçuşan bir duygudur o, şimdi sizin yakaları uçuşan bu renkli gömleğiniz gibi, ya da paçaları, rüzgârda kıvrılan pantolonunuz gibi. Eh! çok konuştum artık; düşüncelerinize teşekkürler. Şu kaldırımdan kiliseye kadar kısa bir uzaklık var ya, işte orayı demir parmaklıkla çevirip park yapmak istiyorum. Daracık bir park. Belki oraya dikilecek birkaç ağaç, tapınağın açıkta kalan yüzünü dalgın gözlerden saklar.»

Mimarla konuşarak, kilisenin, dar sokağa açılan kapısı önüne gelmiştik. Kiliseye giren solgun yüzlü bir genç kızı göstererek mimar

«İşte cemaatin en güzel kızlarından biri,» dedi.

Kızın yüzüne daha dikkatli bakmamış olduğuma üzül-düm. Ama arkadan gördüm onu; çok düzgün bir gövdesi, beyaz, dolgun bacakları girişin alacakaranlığındaydı.

«Bir süredir kederli. Sevgilisi öldü. Yeniden neşeli bir hayata başlayamadı daha.»

Kızın ardından baktım, onu bazı dans kulüplerinde gördüğümü anlıyor gibiydim; şimdi kısacık öyküsüyle tanımış olmak bile kişinin içine tanımlanamaz bir sıcaklık veriyordu.

Tapınağın yan sokaktaki kapısı açıktı, önünde siyah giysiler içinde, uzun koltuk değneği taşıyan bir adamla, alçacık merdivene büzüşmüş başı yara sargılarıyla sarılı biri duruyorlardı. Ufak bir avludan sonra asıl yapı; ama bugün bayağı bir kalabalıkla dolu : âyin var. Günlük kokuları iyice yayılmış; karşıda minberde yüksek yakalı, kırmızı-sarı giysileri içinde rahibin arkası dönük; koro ilâhiler okuyor; görünmüyor onlar.

Hemen dikleşen, iyice yüksek kubbeli bir yapı bu; yukarda, iki yanda ince uzun pencereleri çok az; duvarlar süs-

süz, iyice sade bir yapı.

Bütün sıralar dolu, çoğu orta yaşlı müminler; kimi oturarak, kimi ayakta dinliyorlar ilâhilerini. Girip çıkanlarıyla kadınlı erkekli bir topluluk.

Yanımdan biraz uzaklaşan mimar — belki de başka bir dinden olduğum için tapınağın içinde yalnız bırakıyordu beni — mutlu bakışlarıyla seyrediyordu kalabalığı. Sonra bana doğru döndü, ben de yürüdüm kapıya doğru, gene biraraya geldik.

«Ama,» dedi. «Kiliseye gelen cemaat arttı, yapı ortaya çıkmalı. Böyle bir yararı oldu işte.»

Şarkılar kesildi; kırmızı saçlarına, kenarlıksız beyaz gözlüğüne yaraşan o kırmızılı-sarılı cübbesiyle başrahip, hemen yerleştirilen üzeri kumaş örtülü kürsüsünün ardına geldi, konuşmaya başladı. Kapı önüne çıkarken, uzaklaşan sesini duyuyordum :

«İşte bu ellerinizden kaçan dünya...»

Avludan geçip dışarıya çıktım. Yıllardır bu kentte gördüğüm öteki gizli tapınakları düşündüm. Duydum bir yerlerden, bu kilisenin ardında, ufak avlusuyla, küçücük, görünmeyen bir kilise daha var; sonra yüksekkaldırımda yapıların arasına gizlenmiş sinagog. Merdivenlerle varılıyor, çoğu zaman kilitli demir kapısına, sonra küçük yapıya, demir kapı geçildikten sonra gene merdivenlerle çıkılıyor. İki yanda iki başlığı var yapının, yüzünde de ortadaki büyük olmak üzere üç tane camlara takılan çerçevelerle biçimlenmiş sekiz köşeli yıldız. Başka tapınaklar da var tabii : yukarıdaki caddede, daracık bir sokakla girilen, küçük, eski tarz, süssüz yapı; bir de yol üzerine demir kapıları düşen ortalama altmış basamakla derinlere inilen, büyük kilise. Bir de eski Ceneviz'den kalan, sular içinde yüzen tapınak, kapalı bir sarnıcın içinde. Hepsi gizlerini bu anlaşılamayan dün-

yaya açmak istiyorlar görünüşleriyle.

Hangi gizlerini? Yıllarca kapılarından geçtiğim, kentin sokak aralarına sıkışmış küçük ortodoks, musevi, protestan, gregoryen, çok daha başka mezheplerin tapınaklarını birer birer tanırım. Kapıları önüne, camilerde olduğu gibi yukarıdan aşağıya büyük deri bir perde gerilmişlerini de. Üzerine deriden, madenden, ya da camı bir maddeden atı üstünde bir canavarı mızraklayan Saint-George tasviri işlenmiştir çok defa. Tatavla biçiminde olanlarını da gördüm, daha basit, alçakgönüllü yapıları da. Kapıdan girince yarı karanlık içlerinde başlayan sessizlik, o bomboş insan içinin sessizliğinden başka bir şey değildi. Peki ya tasvirler; mumlar, bütün o süslü ayrıntılar : onlar da bu bomboş insan içlerini süslemek için yapılmamışlar mıydı?

Çok tedirgin olduğum dönemlerde, kentin bir ermişi bana, «Kiliselere git,» demişti. İşte şimdi, gene nemli, karanlık bir tapınak girişine ulaşabilmek istiyorum. İçinde — iyice biliyorum — sıralarından görünmeyen orgundan Bach'ın müziği çalıyor şimdi Aynalıçeşme'deki protestan kilisesinde. Bense her şeyi yadsımış, sırtında bir deri ceket, ayağında dar bir pantolon olan bir münkirden başka neyim ki? Büyük bir batı kentinde, hemen her gün kerhanenin dibine değin sürüklenen, saatlerini oradaki kahvelerde geçiren, bilinç altında frengi mikrobunu kapma isteği yatan dostlarım oldu. Ben de pek farklı yaşamadım onlardan. Gövdemin özgürlüğü, yani günah, yani kötülükle pislik çekti kendine beni.

Şimdi artık, ortaya çıktığı için gizleri de çözülecek, ya-
lınlaşacak, günlük yaşamın içine karışıp yitecek «Saklı Ki-
lise»ye de bir daha gitmek istemeyeceğim. Kendime, daha küçük, daha alçakgönüllü bir yapı arayacağım.

Taksim alanında, kiliseden uzak, güneş altında aydın-

lıkla yanan kaldırımında, kısacık etekli, saçları uzun, çok iyi makyaj yapmış genç kız topluluklarına rastladım. İyice canlı, tombulca bacakları çıplak, diriydiler. Rüzgâr eteklerini savuruyordu. Sonra, ağaçlar altında yürüyerek Kurtuluş'un oralarındaki açık havaya ve uzaktan görünen doğaya doğru uzandım. Biraz açıklığa varınca yerden kesildi ayaklarım. Şimdi uçup duruyorum havalarda.

(*Papirüs*, Kasım, 29)

İSMET ÖZEL

SEVGİLİM HAYAT

Yüzüme bak
ve yüzümü hırpala
yüzümü değiştir, dağlı bir anlatım bırak
sen
her hafta oğlunu leğende yıkayan hayat
yaban, diri memelerinden ısırarak
dudaklarındaki tuzu dudaklarıma almak için
çok oldu tepelere vurdum kendimi
bulutlara karıştım ve karanlık kahvelerde
tırışı uzamış adamlardan
huylarını öğrendim senin.
Mahmur bir tohumdun delikanlı bağrıma.
Ve hatırlıyorum lokavt vardı
bezgin fabrika düdüklerinin
dizlerine yatırılmış olan sabah
senin kalbini kakışlardı.
Tomarla muştuyu omuzlayarak genç adamlar
polisin sevmediği genç adamlar sokaklarda
patronları kudurtan gazteler satarlardı.
Ey şehre başaklar :
militan ruhlar ekleyen hayat
gün turuncu bir hayalet gibi yükseliyorken
izmarit toplayan çocukların üstüne
çekleri imzalanıyorken devlet katlarında faşizmin
bacımı koyvermiyorken şizofreni,
yüzüme bak
ve rahmini bana doğru tekrarlar
ben öyle bilirim ki yaşamak

berrak bir gökte çocuklar aşkına savaşmaktır
çünkü biz savaşmasak
anamın giydiği pazen
sofrada böldüğümüz somun
yani ıscacık benekleri çocukluğumun
cılık yaralar halinde
yayırlılar toprağa
etlerimiz kokar
gökyüzünü kokutur
çünkü biz savaşmasak
Uzak Asya'dan çekik gözlerimiz
Küba'dan kıvırcık sakallarımızla
savaşmasak
güm güm vurur mu kömürün kalbi Kozlu'da
Ke San'da ümüğüne basılır mı vahşetin
ve sen boynunu öperken beni sarhoş
bir okyanusla titreten hayat
sevgilim olur musun.
Ben savaşarak senin
bulanık saçlarından tutup
kibirli güzelliğini çıkarıyorum ortaya
dünya
kirletilmez bir inatla dönüyor
altımıza yıldızlar seriliyor
yüzüm suya davranıyor koşarak
ve inzâl.

EGEMEN BERKÖZ

BERİVANLA

Direniyorum sana
ey gece! büyük ozan!
direniyorum işte
yumruklayarak göğsümü
nasırsız ellerimle.

Durdurur esmer kelimelerle günü.
Gökyüzü. Çil çil. Günü.
Kuşlardır yağmur yağıdır
şiir yazardır sürveyan
muhabbet bozkırı. Kuşlardır
cümbüşün özünü bilip
hikâyet eden. Gövdem
sızılar inceden. Panayırdır
Hz. Ali tasvirleri satarım
cam üstüne Atatürk resimleri
âşık meselleri içi yananlar için
çocuksuzlara döl iksirleri.
Mutluluk ve ağı.
Panayırdır dünyadır
yeşillerin fırlak olduğu
dağların isyankâr
ve ayın heyecanlı.
(Kara giysilerle gezeceğim artık.)
Yorgunum. Sesimi
geri çeviririm göğe
yeniyetme kız yüzleri defterime
çizerim. Dönerim

uzağa uzağa çocukluğuma, büyür
biçimlenir ağulanır

us,

incesarı yalazlar yüzler, mayın
körpe bir canacısı şuramda
enam boncuk dua mavi kurşun

su,

dökülür, çılgılık!

Kavruk ergenliğim. Dünyadır

kamburdur ruhum

ey gece! büyük ozan!

sana sığınmıştır.

Yüzüm şarap artığı

çok hüznü bir şehir

demek ki şehir

bir vaktin eskimesidir

Haliç kokusudur. Kandır,

Ayı oynatanlar kurşun dökenler

falcılar kızlklar kalaycılardır.

Çılganmış kan boşalmıştır

damarlardan : ağı!

bozkırlı kavmim!

Muhammet der ki

Ey günahsız insanlar

imbikten geçirin ruhunuzu.

Ben derim ki :

De Chiricodan bir revak

De Chiricoya bir cümbüş taksimi.

(Ölüm ufukta bir çizgi)

ama ağır bir hüzn gibi,

şarap lekeleri fanılamda.
Bir türkü gelir aklıma.

Elâzığda taş avlu
üç ev iki çeşme bir avlu
sevdiğim kış mevsimi
kapısında faytonlar dururdu.

Bozkırlı! Durdur
esmer kelimelerle günü.
Uykusuz kalmaları seç.
Yaslıkara şehre bak, Boğaza
sulara ilenen ikiye bölerek şehri
yaslı kayıkçılara kara kayıkçılara
yeniden yarattığını sez kendini
çocukluğunun yanmış evlerinden
böğürtlen cümbüşlerinden kopararak
yeniden yaptığını, git
uzağa uzağa bugüne
iste ki gökyüzü olsun kalbin
çıglansın kanın, korkusuz
ve yüzün sarap artığı
ve beyninde vınlamalar
(çok hüzünlü bir müzik
yırtıcı ve uysal bir müzik, bitmez
bakırsı, bu gece
ay yok, ışıklar
geçiyor, karanlık
duruyor, gün ve ölüm,
makinalar dişliler dişliler)
karanlıkta odada seste
kör ağı. Unut

bilgece sözleri
 kavruk dölyataklarını
 gece vurgunu çiçek vurgunu
 ergenliğim. Kavruk. Geçir
 yılları sarısabırından
 yaslıkara şehre bak :
 kör bozkır! kör şehir!
 ah, mutluluktan yana değildir.
 (Artık kara giysilerle gez.)

Kör bozkır! kör şehir!
 azar esmer kelimelerle
 karlı ikindilere dağıtır beni
 yaram. Berivan.
 Gözgöze. Şiirlerle. Bir mektup
 yırtılmış. Bir yılgın
 bu dünyadan. Batıda
 dumanlar renkler ve ölüm :
 çünkü akşam
 ve Anadolu yakası, uzakta
 sabrıma ahşap evler bırakan,
 gizli böcek sesleri
 akarsular koşar ve çosuklar,
 Üsküdar. Arkamda
 bir cami denizi
 kendikendine gibi. Eğilir
 bozsarı yüzüne yüzüm
 — Dünya?
 — İnanan ağaçlar görüyorum
 şiir yazan kuşlar.
 — Deniz?
 — Kalabalık Kürt beyleri.

— Felek?

— Bizim Allahımız.

(Beni anlayabilmek için
kalbim olmalısın.)

Hazandan hazine
ne güzel geçtin sevgilim.

Kapanır mı direnmeyle
yaram. Berivan.
Kuşlarsın yağmur yağarsın
halı işlersin Berivan
Kekikler keklikler dağlar
akarsular koşar ve çocuklar
(pembe yanaklı çocuk özlemleri)
bozgun. Kuşlar mısın
akşamın özünü bilip
hikâyet eden. Kuşlar mısın
çocuğun olmadan anne
ben seni sevmeden pencerede
hep dostum olan
ve sevgilim hiç
sana biraz su!
(İşte deniz!)
Gövdem sızılar inceden. Panayırdır
ölüm ufukta bir çizgi
ama ağır bir hüznün gibi
kalbimden geçer sesi
üç ev iki çeşme bir avlu.
Gözgöze. Şiirleri. Bir mektup
yırtılmış. Bir yığın
bu dünyadan. Bozgunsam

kambursa ruhum
ey gecem! Berivan!
sana sığınmışsam :
mutluluk ve ağı.
(Kara giysilerle gezeceğim artık.)

Hazandan hazine
ne güzel geçtin sevgilim.

(*Yordam*, Bahar, 18)

CAHİT ZARİFOĞLU

ÇAĞIN KARNINDA BİR ZAMAN

Ve şimdi

Anlat bana ey can tatlısı kız ki

/çünkü ben ödevliyim yinelemeye/

Eskiçağ ozanlarının ağız toplantısını

Anlat bana gönüllerindeki bağbozumunu

Hep şarkı sancıyan dizelerini

Kocamış dumanı ve is yüklü tavan direklerinin

arasından destanlara sarkan yılanı

kapıdaki baharı yaprak selini sarı kanaryayı

ölümsüzlüğün kar yığınınını — granit yığınınını — su yığınınını

anlat durmadan

Oğlu teke tek öldüren babanın

Oğula mızrağın ucuyla

Gürzün kılıcın kıyımıyla ad koyan babanın

Anlat bize içinde koşan atların

Hangi koşudan kaçtıklarını

yani ilkel

ve kültürle deşilmiş olmanın

Anlat durmadan anlat oğulun

Gençliğin

Yarısı akan yarısı mezara konan kanın

Genç ve geniş bir yaradan

Hem babanın elinden mızrakla

ve baltayla açılmış yaradan

Şefkat ve müthiş bir dikkatle

ve müthiş bir hayranlıkla

şövalyelik adına açılmış yaradan
/huysuz kan sonuna dek akar düşünürüz/
Anlat ki en can tatlısı kız
babanın cesedi bir türlü toprağa atamadığını
yine de kanın sonuna dek akmadığını
Anlat
Babanın can elmasıyla kesilen oğlu
aydınlığa sun
toprağa sözü olan kanın
neden sonuna dek akmadığını

Karşılık verir
Can tatlısı kızlar korusu

— OĞUL MIZRAK KESKİN GENÇ
oğul genç mızrak keskin
BABA DİNÇ YAŞLI MIZRAK AKILSIZ
Oğul Baba
Mızrak Baba
ÖLÜM Baba
Ölüm Oğul Mızrak
Ölüm Baba Mızrak
OĞUL MIZRAK BABA ÖLÜM

KanŞAŞIRDIkanŞAŞIRDI

Genç cesedin
Ölüm gölünün başında
Diz çökmüş olan baba
Hınç ayırdı
Hayret ve üzgünlük şerbeti
Ve abes ayırdı

çok yıl sonraki tanrıtanımaz savaşlara
Ve yenilip ve yenip dönerken ordu
Neyi algılasa çiftleşip çoğalmaktan

Babanın yüreği ordu yüreği
/zırhını kırdı/
Narası göğe vurdu
daha gür bir ses duyuldu
Belki bir melek gülümsedi
Çünkü sıyrıldı gergefi dizinden
Belki ayağının dibine vuran sestem

Ey baba
Kılıcını toprağa gizle
Gizledi
Kendini kınamak için çıkardı gereklikçe
Yüzünü sarartıp karartmak için
Ve düşüncenin kavurması geldikçe

Çünkü bir serçenin diliyle gelmiyordu düşünce
beyaz güvercinin
bir ilkbahar gencinin güz güneşinin
taşı heykelleştiren eğilimin
su taşıyan kedi seven uykunun altına geçen döşeğin
erkeği kadında coşturan geleneğin
kızlıkta açan çiçeklerin
sevişen fillerin
Uyuyan çocuk ellerinin
karaya vuran geminin
yemeği hazır eden annenin
...yalvaran dilin diliyle
Gelmiyordu düşünce

Geliyordu düşünce
Ateş kuşunun gagasında

Çünkü soyluluğun ağırlaştı baba
Birdin ordu oldun
Zamanın bir gerisine bir ilerisine
Son dünya savaşının eşiğine serildin
Çocuğu vururken çekilen işkencenin
Beşiğine

Baba Çocuk
Azap Sancak

Baba genişledi nalbantı bildi
Toprağın içinde oğulun ölümü
Arttıkça ve gezdikçe denizlerin dibini
Çünkü ölüm artık canlı oldu
Nasıl kuduran boğa canlıysa
ve bir şeye koşarsa

Baba açığa çıkan kandan yedi
gezdi yeryüzünü
hayvan alım satım yerlerini
Anneyi/annenin ayak diplerini
karmcanın ölmez gelenekçiliğini
Hayvanları şartlayıp
Şatoları kefenleyip
Ahırları koyunları
Gördü baba gezdi baba
Oğulun taş benzerlerini
Nasıl ki oğulun ölümü
/eli babanın derisinde/

bir gerisinde bir ilerisinde
Arttıkça ve gezdikçe suların dibini

baba devşirdi bir ana
ki yüreğinin altında
bir et kordonla tutan
oğulu delmeyecek olan babayı

(Türk Dili, Eylül, 204)

ÖZDEMİR İNCE

ELMANIN TARİHİ

Elmanın hızını düşün

Tomurcuklarını gördün bir sabah
tomurcukları düşün
saniyede 300.000 kilometre yol alan hızda
sayısız güneşlere bölünüyordu
sayısız su kabarcıklarına

Çiçeklerini gördün bir sabah
çiçekleri düşün
güneşin inatçı gücünü
erguvan tülünü ilkyazın
tutsak insanları ölü çocukları
hedefe giden merminin hüznünü
köyleri kentleri kasabaları düşün
çiçekleri düşün
hepsinin düşleri bir
ama hepsinin düşleri ayrı

Yeşil tüylerini gördün ilk patlamada
yeşil tüyleri düşün
bir şey olmayacakmış gibi duran tüyler
dengeli bir coşkuyla bekleyip kafa tutarak
yelin bağına gümüş kakmalar döken
yeşil tüyler

onları düşün
İlkyazdaki durumu bu elmanın

yeşil kırmızıya dönüşecek
kırmızı tada dönüşecek
ve sonra doludizgin bir koku
ve sonra elmanın doruk noktası :
yumruktan küçük ve yuvarlak
kabuğu parlak ve sert
kırmızıdan yeşile kadar türlü renkte
kokusu hoş
tadı tatlı ve mayhoş
dokusu gevrek ufak çekirdekli —
Gülgiller'den Elma.

Elmanın hızını düşün

Elini uzatsan elindedir
yere düşerse çürür ayrışır
ve çekirdekleri yayılır toprağa
toprağın dölyatağma.

Elma çürür ama öcünü içinde taşır
bir filiz olmanın bir ağaç olmanın öcünü

Döllenmenin hızını düşün yeşermenin hızını
yeşilin kırmızının mayhoş tadın ve kokunun
dalından düşmenin ve çürümenin hızını
Saniyede 300.000 kilometre yol alan hız
benim dışımda benden ayrı bana karşı
parmak uçlarımı karıncalandıran uygar sıcaklık
sevgilimin yeşil saçları gibi yığılan
ölümün sakladığı dirim
ertelenen dirim
benim yaşama tarzım

222 / Özdemir İnce

bu benim direnmem
bu benim...
değişmem delidumanlığım zorbalığım
ölümsüz ve benden bağımsız başka bir şey değil
bu seni saran beni sarsan bir bengi salgı

Elmanın hızını düşün sevgilim
seni beklemenin hızını düşün

(*Papirüs*, Ekim, 28)

REFİK DURBAŞ

FERHAD

Evlerin kardeşiyim ben. Rüzgârı sesle
gece çözülsün yalnızlığımdan
alıştım artık yokluğa yoksulluğa
efkârdır bu : eser sultan yaylâsından
ve ben eserim akşamla şehrin bağrında.
Zenginlik üreticileri halkı soyarken
yoksulluk kâtipleri halkı soyarken
vitrinler ve ucuz işporta halkı soyarken
sen esersin sabahla ey yalnızlık.

Yine de ihanetinde avunurum senin.

Yüreğim yanarken senin aşk kandilinde
alır giderim sevgiyi dudaklarından
hasrettir bu : kanımla öderim bedelirtî
mektubunu yazmam. Resmine bakarım
alışmışımdır yokluğa yoksulluğa
sesimle şehri kucakladığım bir akşamdır
— Sevgilim bana bir çay söyle.

Sen esersin ey yalnızlık
kemiksiz ellerin, sürgün gözleriyle
ceketin, gömleğin ve tarihî tezgâhınla
tahılın ve suyun kölesi bedenimde
kandır bu akar sevda pınarından
sararım şiirimle onun çıplaklığını
ve şehrin kaburgalarını.

Karanlık savurur küllerimi
manşet satar aydınlığa boğarım şehri
sokaklarım esirdir su satıcılarına
sabahlarım nakliyecilerin elinde rehin

acıdır bu : yağar kışın dağlarından

anlatırım bir gün hüznü, ihaneti ve seni
bir renksiz yağmurun camdan yüzüne.

(*Papirüs*, Ocak, 20)

SÜREYYA BERFE

Suya Giden Türkmen Kadınına
TÜRKÜ

Suya mı gidiyorsun
Dağların kanından almaya
Buzlar çamurlar arasından
Sığırcıklar senden kaçmıyor
Köpekler ürümüyor sana
Geçmiş yıllara benzeyen yollar üstünden
Suya mı gidiyorsun

Helkeler çok eski birşey söylüyor
Bir dura bir kalka
Ellerin dondu mutlaka
Parmakların nice soğukları düşündü
Ama okuldaki çocuğun
Evdeki beben
Kızın gelinin suyla büyüyecek
Ve toprakla
Helkeler Kuzugüden Aşiretini
Dağların damarını kesenleri anlatıyor
Bir dura bir kalka

Sen kendi özünü anlatıyorsun bana
Kaç göz olmuş yüreğin
Ellerin erkek eli
Kuru meyvalar gibi düşmüş memelerin

Gövdem düşüncem seninle gidiyor
Ocağın ve yufkanın kadını

Gidiyorum fistonunla
Yel oldum gidiyorum
Başak demeti gibi saçlarınla
Suyunu kardan alan gözlerinle

Yürüdükçe yüzün açılır
Güzün bulanık
Kışın al yüzün
Işıtır yüzümü bakışlarınla

Güneş olur yağar
Kemiklerimi ısıtır
Bir ezikliği gösterir bana
Adımların göçebe adımı
Renk verirsin ses verirsin yaylalara
Kuzular sen olduğun için emerler analarını
Madımlar senin için yeşerir
Gülüşün dağlar koyağında saklı
Suya mı gidiyorsun
Acının ve gözyaşının kadını

(*Papiriis*, Ağustos, 26)

TURGAY GÖNENÇ

DUFY

Kara ne anımsatır sana
Boğa ne anımsatır
Karaya kazınmış bir ışıdır boğa
Soluyan eskil bir duvardır

Gök ne anımsatır sana
Alan ne anımsatır
Göğün tutsağıdır alan
Yeşile tutkun bir kandır —

Çadır ne anımsatır sana
Bez ne anımsatır
Sevişken bir göçebedir rüzgârla çadır
Ve ansızın çırılçıplak bırakır

DÜŞÜŞ

Aydın bir göge düşüyoruz düştükçe
Düşmemiz getiriyor bizi gökle yüzyüze

(*Papirüs*, Kasım, 29)

ORTADİREK

Bugüne kadar okuduğum en mükemmel Türk romanıdır *Ortadirek*. Hiçbir romamımızda, belirli şartlar içinde yaşayan, belirli bir tarihsel ve sosyal zamanın «Türk insanı»nın böylesine somut, böylesine derinliğine; tabiatın böylesine zengin, canlı, kıpır kıpır verildiğini hatırlamıyorum. Değişik olaylar ve kişiler karşısındaki tepkileriyle ve ana-oğul, gelin-kaynana, karı-koca ilişkileri içinde durmadan netleşen, ayrıntılarla beslenip ete kemiğe bürünerek ortaya çıkan üç insan (Meryemce, Ali ve Elif), bütün karmaşıklıklarıyla, bütün canlılıklarıyla, bütün sahlilikleriyle, ilkel tarımsal üretim düzeyindeki Türk köylüsünü unutulmayacak bir biçimde somutlaştırmaktadırlar.

Yaşar Kemal'in büyük başarısı burada, bence : Hem roman okurlarını, hem de toplum ve insan gerçekliğimizi araştırmak isteyen toplumbilimcileri doyurabilmesinde. *Ortadirek*'in yabancı ülkelerde gördüğü rağbeti de burada aramak gerek. Yaşar Kemal, anlattığı çevrenin ekonomik ve sosyal yapısını bütün ayrıntılarıyla incelemiş, belli, avucunun içi gibi biliyor; ama bu geniş bilgisinin romana girmemesi gereken büyük kısmını yazmamak ustalığını göstermiş. 459 sayfalık roman boyunca, romandaki kişilere romancının bir «yama» yaptığını göremezsiniz; bilgisini, bu zulların suyun içinde kalan, ilk bakışta görünmeyen büyük kısmı gibi, görmez, sezersiniz. Bunun içindir ki kişilerinde, çoğu «köy romanları»nda gördüğümüz yalınkatlık yoktur. Birtakım romanlarda önceden tasarlanan kaba şemaların yalınlaştırdığı, akla kara haline getirdiği kişiler, *Ortadirek*'de,

bütün ikelliklerine, cahilliklerine rağmen, insan olmanın karmaşıklığı içindedirler : Öfkeleriyle, sevinçleriyle, umutlarıyla, umutsuzluklarıyla, düşleriyle, hataları ve sevaplarıyla. Yaşar Kemal'in bu üstün başarısını, öyle sanıyorum, Ön-söz'ünün son cümlesi açıklıyor : «Bu üçlü benim yaşantım ve tanıklığımdır.»

Romancılarımız, toplumsal gerçekliğe, genellikle, iki yöntemle yaklaşıyorlar : Ya Yaşar Kemal gibi yaşantısından ve tanıklığından, yani insanlardan yola çıkarak, ya da kimi romancılarımız gibi tarihsel araştırmaları, birtakım eserleri inceleyerek. Kitaplardan yola çıkmanın da bir yararı var elbette Sağlam verilere dayanmak, yorum yanlışlarından kaçınmak, vb. Ama bu yarar, genellikle, bir zararı da sürüklüyor kendisiyle birlikte. Bakıyorsunuz, edebiyatın kendine özgü ifade aracı olan imajın (geniş anlamda «imaj») yerini toplumsal bilimlerin ifade aracı olan kavramlar alıvermiş; imaj alıp başını gitmiş romandan, imajlarla birlikte insanlar da. (Son zamanlarda memleketimizde böyle eserlere «Roman değil» denmiyor da «Türk romanı» deniyor. Ve romandaki «insansızlık», romancının işinin üstesinden gelemeyişiyle açıklanmıyor da, «Bizde batıdaki gibi bireyler yoktu ki!» denerek toplumsal şartlarla açıklanıyor! Zavallı «toplumsal şartlar»; çekmedikleri kalmadı «toplumcu»larımızın ellerinden!)

İnsanlardan yola çıkan romancı, «yaşantısını ve tanıklığını» sağlam bir dünya görüşü ve usta işi bir roman tekniğiyle birleştirebilirse ortaya mutlu bir bileşim çıkıyor. *Ortadirek* gibi.

* * *

«Torosların arka yanındaki» bir köyün insanlarının, pamuk tarlalarında ırgatlık yapmak için, Çukurova'ya doğru

yola koyuluşlarını, tabiatla dövüşe dövüşe Çukurova'ya varışlarını anlatır *Ortadirek*. Destansı bir hava içinde. Bu havaya uygun bir Türkçe ile. Aklınıza uzaktan uzağa eski bir büyük destanı getirerek. Ve Meryemce'nin bir zafer narasını hatırlatan sözleriyle biter «İndik ya! Geldik ya!»

Meryemce, yol boyunca, bir uğur böceğini ak başörtüsünün içinde taşımıştır. Çukurova'ya inince açar başörtüsünü bakar ki uğur böceği ölmüş. Kurumuş. Alır kurumuş böceği bir çiçeğin üstüne koyar, «Kadersizim, kimsesizim burada uyu!» der. Dışardan bakınca, bütün Meryemcelerin, Alilerin, Eliflerin durumu da uğur böceğinin durumu gibidir : «Kadersizim, kimsesizim...» Geldikleri tarlada toplanacak pamuk kozası yoktur, ellerine para geçmeyecektir, Adil Efendiye borçlarını ödeyemeyeceklerdir, açlık korkusu peşlerini bırakmayacaktır. Ne var ki Çukurova'ya inmek başlıbaşına bir amaç oluvermiştir sanki. Hem de nasıl? Kızgın güneşte, yağmurlar altında, sırtta yorgan, sırtta kurşun gibi ağır yükler ve sırtta inatçı mı inatçı bir ana ile dik yokuşları, sarp kayalıklı yolları yürüyerek... Bu bitmez tükenmez yol da bir roman kişisi gibidir, daha doğrusu filmlerdeki «kötü adam» (*bad man*) gibidir : «Yokuş yukarı baktı. Bir belâlı yokuştı. Dik, kaygan, küçük küçük taşlıydı. Yokuşa baktıkça içi kararıyor, umudu kesiliyor, dizlerinin bağı çözülüyordu. (s. 276). Meryemce dayanamaz : «'Ocağı sönesice, gâvurun malı da, domuzun doğurduğu,' diye küfretti yokuşa.» (s. 277). Bu yürüyüş günlerce, günlerce, günlerce sürer. Hep öyle : Kızgın güneşte, yağmurlar altında, dik yokuşları, kayalık yolları yayan yürüyerek. Bu küçük «Uzun Yürüyüşü» bitirmek birden yetesiye bir zafer gibi görünür. Meryemce'nin sözlerini farkında olmadan tekrarlamaya başlarsınız : «İndik ya! Geldik ya!» Pamuk olmasa da, Adil Efendinin borçları ödenmese de, açlık teh-

likesi Çukurova sıcağı gibi öldürücü olsa da «İndik ya! Geldik ya!». Meryemce'nin bu sözleri Meryemcelerin, Ali-lerin, Eliflerin kurumuş uğur böceklerine benzemediklerini anlatmaya yeter : Tabiatı yenen insanoğlu yıkılır görüldüğü yerde yeniden ayağa kalkmış ve yücelmiştir.

Torosların arkasındaki bu köyün gelirinin çoğu pamuk tarlalarında ırgatlıktan gelir. Güz kokuları gelmeye başlar ve «döngeler» Tekeç dağına doğru göğe ağarken, bütün köy, köyde bir tek canlı kalmamasıya, üç gün içinde hazırlanıp pamuk tarlalarında ırgatlık yapmak üzere Çukurova'ya doğru yoliara dökülür. Köyde topu topu dört tane at vardır. Bunun için çocuklar da, kadınlar da, yaşlılar da erkekler gibi günlerce yürümek zorundadırlar. Çukurova'da ancak bir, bir buçuk ay çalışılır. Köylüler, iş bitince, geldikleri gibi, gene toplu olarak köye dönerler. Alışverişlerini kasabadaki Adil Efendiden yaparlar. Adil Efendi, her ailenin kaç kişi olduğunu, kaçının çalıştığını sorup öğrendikten sonra, «İnsan başına bir şeyler verir. Sarı deftere yazar. Bilir ki millet Çukurova'dan dönünce, bir ölüm kalım olmamışsa, bir tanesi köyden, topluluktan tezikip başını alıp gitmemişse sarı defterde yazılılar eksiksiz avucunun içindedir.» (s. 29).

Köyün muhtarı, başka köylülerin çalışmak istemediği verimsiz tarlaların sahipleriyle anlaşır, ırgat bulmakta güçlük çeken bu tarla sahiplerinden rüşvet alarak köylülerini bu verimsiz, ağaçsız, susuz tarlalara sokar. Başka tarlalarda çalışanlar bir günde adam başına yüz kilo toplarlarken bunlar yirmi beş kiloyu zor tuttururlar. Bunun için Adil Efendinin alacakları bir türlü bitmek bilmez.

Muhtarın rüşvet alarak köylüyü verimsiz tarlalara götürdüğünü bilenler (Taşbaşoğlu, Ali, Öksüz Duran, vb.) durumu köylülere anlatırlar. Köylüler, Muhtarla ortaklaşa

çalışan Delice Bekir'in bulduğu tarlaya gitmemeye karar verirler. Ve bunu Muhtara söylerler. Arkasını Demokrat Partiye dayayan Muhtar çeşitli tehditlerle, bu arada, «Canımı sıkarsanız, size Çukurda hiçbir pamuk tarlası verdimem,» diyerek köylüleri korkutur. Köylüler, günlük çıkarlarıyla, açlık tokluk meseleleriyle bu kadar doğrudan ilgili bir durumda bile çıkarlarına uyan yolu tutamazlar, Muhtarın ardından gitmek zorunda kalırlar. Muhtarın ardına takılmamak için en büyük yemini ettikleri halde, «avrat boşadıkları» halde. Çukurova'ya yaklaşıncı, köylülerin en açık görüşlüsü Taşbaşoğlu, kendinden yana olanlarla topluluktan ayrılmak ve verimli bir tarla aramak ister. Birçok köylü, ilkin, onunla birlik olur. Ama Muhtar bir gece ev ev dolarak gene köylüleri kandırır, peşinden sürükler. Ve Taşbaşoğlu'nu da köylülerle birlikte gelmek zorunda bırakır.

Yaşar Kemal'in bir romancı olarak yaptığı bu gözlem son derecede önemlidir. Türk köylüsü çıkmaz sokağa benzer şartlar içinde yaşamaktadır; bunun için elle tutulur, gözle görülür çıkarlarına rağmen, bu çıkarlara sırt çevirmek zorunda kalmakta, apaçık çıkarının değil, bu çıkarı baltalayan Muhtarının ardından gitmektedir. Muhtar, gücünün kaynağını çok iyi bilmektedir «Allah'ın yeryüzündeki vekili Hükümetimiz, Demirgıratımız. Hükümetin, Demirgırat'ın kasabadaki vekili Kaymakamla Gödece Tevfik Efendi. Kaymakamla Gödece Tevfik Efendinin köydeki vekili Muhtar.» (s. 389). Aşılmaz yolları aşan, yani tabiatı yenen Türk köylüsü, insanoğlunun kurduğu düzen karşısında (Sosyal düzen) naçar kalmaktadır. Kafasını bu düzene her çarpışta, şimdilik, kendi kurduğu düşler, umutlar dünyasına, uğur böcekleri dünyasına sığınmaktadır. Bu düzenin değiştirilebileceği konusunda ve umudu, ne düşüncesi vardır. Bu gözlemlerin, demokrasi ve sosyalizm savaşı yapanları uzun uzun

düşündürmesi gerekir.

* * *

Yaşar Kemal ikinci derecede roman kişilerinden bazı-
larını, özellikle Koca Halil'i, oldukça işlemişse de asıl Mer-
yemce, Ali ve Elif'i derinliğine verir *Ortadirek*'de.

Ali'nin geçmişi (Meryemce'ninki de) kısa «geriye dö-
nüşler»le veriliyor. Yaşar Kemal, böylece, Ali'nin hem o
andaki psikolojik durumunu açıklamış oluyor (Meselâ ha-
yal kurmak, bir umuda bel bağlamak ihtiyacı), hem de geç-
mişini açıklayarak kişiliğini bir bütünlüğe kavuşturmuş olu-
yor. Yağmurla ilgili bir anı Ali'ye şunları söyler: «Top-
raklı pamuk ağır çeker. O yıl, her yılının iki misli para
kazandık.» (s. 203). Bunu ancak Ali söyleyebilir. Bu
kadardır Ali'nin hatırlayabildiği şeyler, hayali ve umudu!
Bu sözlerin arkasında, Yaşar Kemal'in Alilerin ekonomik ve
sosyal durumları hakkındaki geniş bilgisi yatar; ama o, bu
kadarını söylemekle yetinir, yetinmesi gerektiğini bilir.

Çukurova yolu bitmez tükenmez bir yoldur. Bir de bu
yol boyunca Meryemce'nin aksilikleri ve inatçılıkları var-
dır; Ali'nin dönüp dönüp anasını aramaları vardır. İlk
okuru da yoran bu yol, bu gidip gidip geri dönmeler, Mer-
yemce'nin bu aksilikleri, gerçekte, Meryemce'nin, Ali'nin,
Elif'in kişiliklerini bütün derinliğiyle vermek için şaşılacak
bir ustalıkla kullanılmıştır. Ali'nin anasına olan sonsuz say-
gısı, onun huysuzlukları karşısındaki sonsuz sabrı, sonun-
da açlık ve Adil Efendi korkusunun ağır basması: «Ulaş-
mazsam, onlar gideli çok oldu, ulaşamazsam çoluk çocuğum
aç çıplak kalır. Borcumu da ödeyemem, Adil Efendi de ağ-
zıma sıçar.» Adil Efendi, zaten hep bir kara bulut gibi köy-
lünün üzerindedir. Meryemce bile beddua ederken, «Adil
Efendi de onu boğazlasın,» (s. 150) der. Açlık korkusu,

sonunda Ali'yi çileden çıkarır, anasına isyan eder. Sonra pişmanlık. Kendini bağışlatmak için yalvarmalar. Sonra yeniden öfkelenmeler. Tıpkı Ali gibi Meryemce'nin öfkelenmeleri. Oğluna öfkesinden, «İnşallah o aklına gelen, gelinin başına gelir de, ben de varır, köyün ortasında zil takar da oynarım,» (s. 141) bile der. Sonra sakinleşir, «Ağaç gelinimi öldürdüyse, eeey Uzunca Ali!» (s. 143) diye kaygılanır. Ali, anasını sırtında taşır günlerce, düşünür kendi kendine, «Bir oğul daha ne türlü bakar ki anasına?» (s. 156) der. Ya Meryemce? «Sen askerdeyken harp olacak dediler de aylar ayı, geceler gecesi uyumadım da saçlarımı yoldum.» (s. 235-236).

Ali'nin ve Meryemce'nin öfkeleri, kaygıları, korkuları, içinde yaşadıkları şartlarla öylesine haşrüneşir olmuştur ki alabildiğine bir gerçeklik duygusu uyandırır; bunun için roman bittikten sonra da sizde yaşamaya devam ederler. Hem de kendileriyle birlikte yığınla sorunu sürükleyip getirerek.

Yaşar Kemal'in Ali ile Meryemce kadar üzerinde durmadığı bir Elif bile, kocasının haline bakıp bakıp, «Sen de eller gibi, bire Alim, sırtını ağaca verip bir cığara içemedin. Şöyle, elin adamları gibi.» (s. 162) diye düşünmesiyle bir dirilik kazanır. Ya da şöyle «Gözlerinden uyku akıyordu. Sabaha kadar uyumamış, merakla, korkuyla onları beklemişti. Meryemce, çocuklar, kocası uyuyorlardı. Şimdi kendi de uyusa olmazdı. Aşağıdaki yoldan bir geçen olur, öteberiyi, kabı kacağı çalar götürürdü.» (s. 150).

Yaşar Kemal, köylülerin sefaletini büyük bir serinkanlılıkla anlatır; daha doğrusu, sefaletten söz etmeden bu sefaleti somut olarak verir. Ali'nin ailesi yol boyunca hep aynı şeyleri yer : Bulgur çorbası, bulgur pilâvı; bulgur çorbası, bulgur pilâvı. Canları başka hiçbir şey çekmez mi?

Çeker. Ali, istese istese bir baş soğan ister : «Ah avrat, şu aşın yanında bir de soğan olmalı ki... Bir baş.» (s. 158). Sefaletle öylesine alışmışlardır ki en küçük bir refah işareti ürkütür onları, tedirgin eder. Ali, kendi fukara sofrasına davet ettiği, soğanının yarısını bile ikram ettiği yabancının kösteğini ve tabakasını görünce isteyeceğini isteyemez ondan. Yaşar Kemal, sefaleti abartmak bir yana, belki de o hayatın içinden gelmenin etkisiyle, kimi zaman romancı gözüyle değil Ali'nin gözüyle bakıyor Bitmez tükenmez bulgur pilâvlarından birini anlatırken, «Yağ tavada cızırdayınca pilâvın üstüne aktardı. *Ortalık mis gibi koktu,*» (s. 448) der.

Ali'nin anasına davranışı, «Bir yerde yemek yerken, düşman bile olsa, babayın kanlısı bile olsa yemeğe buyur etmeden olmazdı,» (s. 448) diye düşünmesi, askerlik anılarını abartarak anlatması, canlı olan her şeye duyduğu gerçek saygı (Oğlu Hasan kibriti çakıp periler evini tutuşturacağı sırada, «Ulan Silktin mi onu? Onun içi böcek dolu. Yuva o. At onu,» (s. 192) diye bağırır.) bizim insanlarımızı özgü niteliklerdir. Ama aynı Ali, yağmur yağınca, çocuk çocuk düşünmez olur, geçim derdi can derdinden önce gelir, araç amaç oluverir gözünde : tek düşüncesi vardır artık «Tüm pamuklar yerde. Bir de ağır çeker ki.» (s. 435). Yolda, otların köküne bakarak, Koca Halil'in köylüleri erken yola çıkardığına inanmaya çalışarak nasıl kendini aldatmak, direnme gücü verecek bir umuda sarılmak istemişse şimdi de yağmura, bu yeni umuda sarılmaktadır. Naçar kaldıkça bir umut icat etmek ve ona bel bağlamak : Yaşar Kemal bunu ustaca çoğaltıyor.

Yaşar Kemal, tabiatı sanki iki ayrı insan gibi görür; Nâzım Hikmet'in büyük gözlemini buluruz onda : «Bu cehennem, bu cennet bizim.» Uzayıp giden yollara, dik yo-

kuşlara, ayakları parçalayan kayalıklara köylülerin gözüyle bakar. Ama Ali'nin, Meryemce'nin, Elif'in savaştığı tabiatın, Ali'lerin, Meryemce'lerin, Elif'lerin çoğu zaman farkına varmadıkları bir de güzel yanı vardır ki bunu Yaşar Kemal gibi anlatabilen bir başka romancımız yoktur : «Güzelleri neredeyse esmeye başlayacak. Boz toprağı soğuk, ürpertici bir yel yaladı yalayacak. Kuşlar boyunlarını kanatlarının arasına çekmiş kuytuluklarda büzülmüş duruyorlar. Üşümüş kuşlar. Keklik sesleri gelmez oldu. Kınalı ayaklarının izi yok artık çalı diplerinde.» (s. 11). «Sıcaktır Çukurun toprağı. Yumuşacık, pamuk gibidir. Kimbilir nasıl böyle un gibi yapmışlardır bu toprağı? Kara, ısıtılıdır. Yürürken ayak bileklerine kadar toprağı gömölürsün. Seher vakti düş gibi buğulanır. Işık günden değil, topraktan çıkar gibidir. Çukurun bu hali dağlarda yoktur.» (s. 208). Romanın en güzel parçalarından biri nar bahçesini ve yılanların sevişmesini anlattığı bölümdür (s. 407 ve sonrası). Kısaca, Yaşar Kemal'de tabiat, dışardan bakılan bir madde değildir, yaşantısının bir parçasıdır.

Ortadirek, insanlarıyla, tabiatıyla bizim olan, bizden olan bir roman. Kimi yurttaşlarımızın «tembel» dediği köylülerin «çalışmak» için tabiatla destan kahramanları gibi nasıl boğuştuklarını, hiçbir duygusallığa yer vermeden, düpedüz anlatan bir roman. Meryemce'nin zafer narası elbette ancak, «İndik ya! Geldik ya!» olabilirdi. Ondan ötesi?.. *Ortadirek*, her okuru «ondan ötesi»ni düşünmeye çağırın, zorlayan, yargılayan bir roman.

TÜRK ROMANINDA TİP

Roman, Dünya edebiyatına burjuva sınıfının getirdiği bir türdür. Bütün sanatların bir anlamda sınıflarüstü oldukları söylenebilir; gene de, sanatsal türleri yaratan toplumsal oluşumlar, damgalarını iyice vururlar o türlere.

Burjuvazi dünyaya bireyciliği, öznelciliği, insan tekinin yüceliği görüşünü getirdi. Toplumun altyapısını da, üst-yapısını da buna göre değiştirdi. Örneğin, klâsik dünya felsefesi evrensellerden, genellemelerden başlıyor, mantıkta da, özelliğinin sonucu olarak, tümdengelim (dedüksiyon) kullanılıyordu. İlk büyük burjuva düşünürlerinden Bacon'ın öncülüğünü yaptığı ve modern bilimin temel ilkesi olan tümevarım (endüksiyon), burjuva bireyciliğinin, felsefe ve mantığa yansımından başka bir şey değildir.

Romanla burjuvazi arasındaki bağlantıları, Ian Watt'ın değerli çalışmasına dayanarak kısaca sıralamak istiyorum asıl konuma geçmeden önce.

1. Descartes'ın büyük yeniliği, kendi gözlemiyle kanıtlamadığı hiçbir şeye inanmamasıdır. Bu açıdan, «doğru»nun aranması, geleneksel düşünce tarzlarından kopmuş, bireysel bir sorundur.

Eski edebiyat türleri de «doğru»luklarını, geleneksel kalıplara uygunluklarıyla kanıtlamak çabasıındaydılar. Oysa roman, «her zaman benzersiz, dolayısıyla yeni» olan bireysel yaşantıyı vermeye çalışır. En büyük değeri, «özgün» (orijinal) olmasıdır.

2. Eski edebî türlerde, edebî göreneklerin belirlediği bir atmosferde, genel insan tiplerinin hikâyeleri anlatılırdı.

Burjuva romanında ise belirli bir konuma yerleşmiş belirli insan tekleri gerekliydi.

3. Önceleri, anlatı türünde kişiler, ya mitolojik ya da alegorik olurlardı. Bu iki çeşit tip de zorunlukla genel ve evrenseldi. Oysa roman için belirli bireyler gerekliydi. Bunun da ilk koşulu, kişilerin gerçek hayattaki insanlar gibi adları olmasıydı.

4. Burjuva filozofu Locke'a göre kişisel kimlik, zaman içinde süren bilinçliliğin kimliği idi. Birey, geçmiş, yaşantısı yoluyla kendi süren kimliğiyle temas ederdi. Roman da, insan kişiliğini, geçmişteki ve şimdiki bilinçliliği yoluyla yorumlar. Eski edebiyat zamandışı evrenselliklerle uğraşırken, burjuva roman, zamanı da bireyselleştirdi. Mitolojik veya dinî zamanı bırakıp, tarihî ve maddeci zamana doğru bir adım attı.

5. Uzak da zaman kadar önemliydi. Örneğin Boccaccio veya Homeros'da kişilerin dolaştığı yerler «stilize» edilmiştir. Arasına — gerektiği zaman — yerle ilgili ayrıntılar görürüz ama, çoğu zaman belirsizdir kahramanların nereye bastıkları. Romanın tanımlayıcı özelliklerinden biri ise, uzakı ince ayrıntılarına kadar vermesidir.

6. Roman, üslûp bakımından da bağları kopardı eski edebiyatla. Amacı, güzel, şiirsel üslûp değil, gerçek yaşantıyı vermeye yatkın, esnek, güzelden önce gerçekçi bir düzyazıydı. Romanın kullandığı dil, bütün öbür edebî türlerdekinden daha göstereci (referential). Bu yüzden roman, çevirisi en kolay yapılabilen türdür ve gene bu yüzden bazı büyük romancıların — Dostoyevski gibi — üslûbu bayağı kötü olabilir.

Ian Watt'dan özetleyerek aktardığım bu bilgilerden de anlaşılıyor ki roman, öncelikle somut, özel insan tekinin bireysel yaşantısını, bireysel zamanı ve konumu içinde veren

bir edebiyat türü olarak ortaya çıkmıştır. Bundan başka pek çok şeyi de amaçlayabilir romancı. Hayat görüşünü, felsefesini sunabilir, toplumu eleştirebilir, yeni bir dünyanın peygamberliğini yapabilir. Ama bütün bu amaçları gerçekleştirmek için ilkin romanındaki insanları yaşatmalıdır. İnsanları yaşamayan bir roman, başarısız bir romandır. Ne inançlarının yüceliği, ne felsefesinin doğruluğu, ne üslûbunun güzelliği, hiçbir şey kurtaramaz insanlarına soluk aldırmayan romanı. Bu saydığım şeyleri de arayabiliriz; içinde onları bulamadığımız için herhangi bir romanı kınayabiliriz. Gene de, kişilerin yaşarlığından sonra gelir bu kaygılar.

Şiir şeye deneme gibi edebiyat türlerinin konuları herhangi bir şey olabilir. Sanatlardan resim ve heykel için de durum böyledir. Musikinin hemen hemen hiç konusu olmadığını söyleyebiliriz. Oysa roman (tiyatro gibi) konu olarak insanı almalıdır. Birtakım kişilerin üzerinde durup onların bireyselliklerini verme yolunu seçmeyen, olay örgüsüne öncelik tanıyan romanlar da vardır elbette. Ama bu çeşit romanların da değeri, son çözümlemede, kişilerin olayı taşıyabilme gücüne bağlıdır.

Roman türü İngiltere’de doğmuş, Fransa’da ise uzun süre gelişmemiştir. Orada da büyük ustaları olan önemli bir sanat türü olması için burjuva devriminin tamamlanması gerekmişti. Türkiye için de böyle bir durum söz konusudur. Tanzimat’la birlikte Türkiye burjuva düzenine bilinçli şekilde yönelinceye kadar roman yazılamadı. Bu düzene yöneldikten sonra da kolay olmadı roman yazılması, çünkü birçok koşullar henüz hazır değildi. Türkiye’de batılılaşma akımının kendine özgü yapısı dolayısıyla, roman, belirli bir okur kitlesinin beğenisine ve gereksinmelerine cevap vermek üzere değil, Batı’da yazıldığı için yazıldı.

Yazar için büyük zorlukları vardı bu işin. Yepyeni bir

türde yazmak zaten yeterince güç bir işti. Ayrıca, Türk edebiyatında herhangi bir gerçekçi gelenek olmamıştı. Örneğin, ilk Avrupa romancıları eserlerinde insan yaratırken, büyük bir tiyatro geleneğinin «insan yaratma» sanatından yararlanabiliyorlardı. Oysa bizde romanı yeni tür diye yazanlar için tiyatro da eşit derecede yeni bir türdü. Batı'da, asıl romana gelinceye kadar, romanstan başlayarak, yaygın bir anlatı edebiyatı gelişmişti. Pikaresk tarzı, tam roman sayılmasa da, gerçekçi bir gelenek olarak ilk romancılara faydalıydı. Bizde ise, Batı'yla karşılaştırılabilecek kadar zengin bir gerçekçi anlatı edebiyatı oluşmamıştı.

Böylece, gerek gerçekçi anlatım, gerekse insan yaratma bakımından yararlanacağı yerli kaynaklar olmayan Türk romancısı, Batı'dan edindiği bilgiyi, olabildiği kadar, Türkiye'ye uygulamaya başladı. Ama edebiyat tarihi bilgisi çok yetersiz, çok yüzeyde olduğu için tam anlayamadı, değerlendiremedi yaptığı işi.

Öyle bir durumdaydı ki Türk romancısı, roman yazabilmek için insan yaratmalı, ama insan yaratmak için de önce o insanı tanımalıydı. Ve bunun için yararlanabileceği hiçbir yerli kaynak yoktu. Dolayısıyla ilk Türk romanlarındaki kişiler inandırıcılıktan hayli uzaktır. Zaten o kişilerin çevresinde gerçekçi, inandırıcı bir bağlam da kurulamamıştır. Örneğin Namık Kemal'in *İntibah*'ında gördüğümüz Ali bey psikolojik veya toplumsal, hiçbir açıdan gerçek olmadığı gibi, içinde yaşadığı toplum da, sözgelişi Evliya Çelebi'de yer yer gördüğümüz dipdiri toplumun yanında, son derece yapay ve zorlamadır.

Öncülüğün kaderidir bu. Kusuru yalnız Namık Kemal'lerde değil, genel ortamda da aramalıyız. Nitekim Halit Ziya gibi iyice incelmış, ustalaşmış bir romancıda bile, «İşte bir Türk» diyebileceğimiz kişilere az raslıyoruz. Romancı,

romanı öğrenmek için Fransız edebiyatına dönmek zorunda kalınca, yarattığı insanlara da o yabancı edebiyatın özelliklerinden pek çok şey sınıyor.

Sonraki kuşakların yazarları, romanda Türk tiplerini yaratmakta daha başarılı olabilmişlerdir. Örneğin Hüseyin Rahmi belli bir toplumsal çevrede ilgisini deriştirerek (temerküz ettirerek), yerlileşme yolunda bir başarıya ulaşabilmiş, ondan çok daha sanatsal (artistik) olan A. Şinasi Hisar da Türk toplumunda bir başka çevrenin insanlarını ustaca yansıtmıştır.

İnandırıcı, yerli, gerçek kişilerin romanını yazma çabası böylece, bir «tip yaratma» çabasına dönüşmüştür. Bu dönüşüme yol açan başlıca etmenlerin (faktör) az önce sözünü ettiğim güçlükler olduğuna inanıyorum yani, kişi yaratırken, kişinin kim olduğunu bilme sorunu. Romanda prototip olacak kimsenin, toplumun birçok özelliklerini kişiliğinde taşıması gerekir. Bunu düşünen romancılarımız, roman kişisinde bireysel, kişisel olan özellikleri değil, genel, toplumsal olan özellikleri aramışlardır. Yani «karakter» değil, «tip» yaratmışlardır. A. Şinasi Hisar'ın protagonistleri, Gürpınar'ın bütün insanları, Yakup Kadri'nin Seniha'sı, Naim Efendi'si, hepsi birer toplumsal tiptir.

Bu sözlerimde ne bir övgü, ne de bir yergi var. Zaten övmek ya da yermek için «tip» ve «karakter» kavramlarını iyice incelemek gerekiyor ki, buna bir başka yazımda girişmek istiyorum. Şimdilik şunu söyleyeyim Türk romancısının «tip»e yönelmesi kaçınılmaz bir süreçti.

Netekim Cumhuriyet kuşağının romancıları da aynı yolda yürüdüler. Ama bir önemli fark vardı arada. Hisar'lar, Uşaklıgil'ler kişilerini kendi sınıflarından, İstanbul burjuvalarından seçmişlerdi. Cumhuriyet kuşağını temsil eden yazarlarımızın çoğu halktandı. Dolayısıyla romanı ve roman

kişisini halklaştırdılar. Fahim Bey gibi zamanca ve sayıca sınırlı tipleri değil, halkın içinden gelme tipleri canlandırmaya çalıştılar. Bence bu çabaların en başarılısı «Murtaza» oldu.

«Tip» aynı zamanda, toplumcu olsun veya olmasın, «gerçekçi» romanın kaçınılmaz bir aracıdır. Türkiye’de başka birçok şey gibi roman da politik bir özellik kazanıp ilericilik-gericilik çatışmasında rol oynamaya başlayınca, romanda fikrî içerik önem kazanınca, «tip» yaratmak, iyice gerekli oldu. Ama artık sorun yalnız «tip» değil, «olumlu tip» yaratmaktı. Bu işi sanırım bilinçli bir şekilde ilk Yakup Kadri *Yaban*’la yaptı — şüphesiz kendi sınıfsal görüşlerince. Ondan sonra da, asıl ağırlığını köy romanlarında gösteren Cumhuriyet kuşağı olumlu tipi hep kullandı (olumsuz tipi de; örneğin ağa ve imamın olumsuzlukları şaşmaz bir kural oldu). Tip yaratmak için belli ölçüde «soyutlama» gerekiyordu. Olumlu tip bunun dozunu daha da artırdı. Yazının başında romanın tanımlayıcı özellikleri olarak saydığım somutluk, bireysellik ilkelerini zedeleyecek ölçülere vardı bu soyutlama.

Sözün burasına gelince, söylenecek şeyler artık belli bir eğilimi, gidişi açıklamak, betimlemekten uzaklaşmalı, normatif ve değerlendirci olmalı. Bu ise yazının tasarlanmış amacından ve çerçevesinden taşmayı gerektiriyor. Onun için önce, «karakter» ve «tip» ayrımını, bir başka yazıda, daha genişlemesine ele alacağım.

GÜVENİ SARSILAN HİKÂYECİ

Hikâyenin durumu mu dediniz? Paçanızı o kısır döngüye kaptırdınız demektir. Soruna hangi yandan yaklaştığınızın önemi yok ister hikâye yazarı, ister hikâye okuyucusu, ister yayıncı olun; hep aynı halkaya kapılacaksınız sonunda. Hikâyenin durumu? Peki söyleyelim yıllar var ki yayıncılar hikâye basmaya yanaşmıyor, çünkü hikâye satmıyor, çünkü hikâyeye olan ilgi azaldı, çünkü hemen hiç hikâye çıkmıyor, çünkü okuyucu... çünkü yazar...

Konu bir kez deşilmeyegörsün, yakınmaların, sızlanmaların, suçlamaların ardı gelmek bilmiyor. En dertli olan da hikâye yazarları tabîî. (Muzaffer Buyrukçu'nun *Papirüs*'ün Ocak sayısındaki yazısı buna güzel bir örnek.) Niye böyle oldu diye yazıp çizenler çıkıyor arada; hattâ geçen yıllarda bir açık oturum yapıldı, oturuldu konuşuldu. Şöyle ya da böyle diyenler oldu. Ama bence en önemlisi, dendi ki hikâyenin artık ilgi görmeyişi geçici bir durum değildir, *hikâye türünün* geçirmekte olduğu bir bunalımın sonucudur. Bir yazı türü olarak hikâyenin suyu ısındı artık, günümüzün koşulları altında bir geçerliği, bir işlevi kalmadı. Başka bir deyişle, tükendi. Eski hikâye okuyucusu, şimdi filmlere, maçlara «kaçarak» dolduruyor içinde hikâyeden boş kalan yeri. Ya da toplumsal kitaplar okuyarak asıl eksikliğini gidiyor. Gün eylem günüdür. Yanıp yakılmak boşuna — ölümler dirilmez ki!

Buna rağmen hikâyeler yazıldı, yazılıp duruyor. Ölüm ilânı çıkmış bile olsa yiğitçe dayanan üç beş hikâyecimiz var. Yayıncıların burun kıvırdığı, dergilerin dirsek çevirdi-

ği, eleştirmenlerin görmezden geldiği, okuyucuların atlayıp geçtiği bir türde sessiz sedasız direnen kimsesiz hikâyeciler... Doğrusu, şu son yıllarda onların da birçoğunun güveni sarsıldı gibi geliyor bana; yayıncıya, eleştirmene, okuyucuya olan güvenleri değil, kendi alanlarına, yani hikâyeye türüne olan güvenleri sarsıldı. Bunca olumsuz etken arasında böyle bir tepki pek o kadar da haksız sayılmaz. Hikâyeci denilen abalı, ne diye, salt pîr aşkına didinip dursun, göz nuru dök-sün? Ekonomiden bir benzetme uygun düşerse, hiçbir zaman uygun bir alıcı bulamayacak bir malı üretip durmanın ne âlemi var? Bu sorulara verilen yanıtlar olumsuz olunca, hikâyeci işini toptan bırakıyor. (Hani Vüs'at O. Bener'in, Onat Kutlar'ın, Erdal Öz'ün yeni hikâyeleri?) Kısır döngü-nün açıkça görülebilen bir sonucu bu, bir de saklı sonuçları var : hikâyede direnirken, türün kapılarını omuzlayıp yaz-dıklarına yeni adlar arayanlar gibi. Adnan Özyalçın'ın «Alıştırma»larının, Bilge Karasu'nun «Metin»lerinin teme-linde hikâyeye türüne olan güvensizliğin, küskünlüğün bir et-kisi aranabilir gibi geliyor bana.

Önce şu tükenmişlik yargısını (ya da yazgısını) biraz kurcalayalım. Ne demek bitmek, tükenmek? Bir edebiyat türü gerçekten tükenir, işlevini yitirir, ölür gider mi? Bu soru-nun yarattı «Evet» olacak kuşkusuz. Ekonomik ve kültürel koşullar bakımından sürekli bir değişim içinde bulunan dün-yamızda, elbette, bazı türler önemini yitirip silikleşecek, bunların yerini başkaları alacak. Tarih doğruluyor bu olgu-yu. Endüstri Devrimi'nin etkisiyle oluşan yeni koşullarla birlikte Koşuk Dram gözden düşmüş, roman ise altın çağı-na ulaşmış. Edebiyatımızın İslâm etkisinden çıkıp Batı et-kisine girmesiyle nice eski türler bırakılmış, müzeliğe olmuş. Hemen her yerde, sözlü edebiyat türleri yerlerini yazılı tür-lere bırakmamış mı? Yazılı sanatların bir duraklama döne-

mine girdiği bu yüzyılda, görsel sanatlar boyuna önem kazanıyor. Hattâ uyduruya dayanan sanatların tümden tükenmediğini söyleyenler bile var. (Bir sinemacı, Alain Resnais, diyor ki «Uyduru tükeniyor artık. Akla gelebilecek bütün insanî durumlar, bir ya da bin kez anlatıldı. İnsan ilişkilerinin incelenmesinde öyle bir yere varıldı ki, belki de bütün bunları bırakıp başka bir şeye geçsek iyi olacak.») Edebiyatta bir de ölü adayı var : Roman. Belki kırk yıldır Batı'da tartışılıyor, öldü mü, ölmedi mi, diye. T. S. Eliot, ta 1920'lerde, Flaubert ve Henry James'le birlikte roman da sona erdi, demiş. O zamandan bu yana romanın ölümünden sık sık söz edilir olmuş. Joyce ile Proust'un, roman adına yapılabilecek her şeyi yaptıklarını, bundan böyle hiç roman yazılmasa da yitirilen bir şey olmayacağını söyleyenler çıkmış. Gel gör ki, hiçbir şey öl deyince ölmüyor — roman gibi dev bir türün ölümü de uzun ve sancılı oluyor demek ki. Belki de romanın anılarıdır artık yazılanlar, ya da yapay, bitkisel bir canlılıktır bu. Her neyse, bizim konumuz o değil.

Bizim konumuz hikâyenin durumu. Ve gene aynı soru ne demek tükenmek? Nasıl anlayacağız bir türün tükenip tükenmediğini? Çeşitli ayraçlar gelebilir akla; ben, bir yabancı eleştirmenin¹ romanın ölüp ölmediğini irdelerken uyguladığı üç ayraçtan yararlanmak istiyorum. Bu eleştirmen, Lionel Trilling, üç olasılık öneriyor romanın ölümünü açıklayabilecek. Bu üç olasılığı, kendi konumuza aktararak görelim :

- 1) Kısa hikâye türünün cevheri tükenmiştir — bir maden damarının tükenmesi gibi.

¹ Lionel Trilling, «*The Liberal Imagination*» s. 241

- 2) Kısa hikâye, belirli kültürel koşullar altında doğmuş, beslenip serpilmiştir. Günümüzde bu koşullar ortadan kalktığı için, ağırlık, başka ya da yeni tür-
lere kaymıştır.
- 3) Türü yaşatan koşullar hâlâ geçerlidir, ama yeni kuşaklar onu iyi kullanamıyorlar. Ölüm söylentilerinin nedeni budur.

Şimdi bu üç olasılığı kısaca ele alalım. Önce ilki, hikâye türünün cevheri, anlatacağı tükenmiş midir? «Hikâye neyi anlatır?» sorusu «insanoğlu ne yaparsa» diye yanıtlanmış çoklukla. Gerek hikâyenin, gerekse tüm olarak edebiyatın kökünde, «insanoğlunun yaptığı»na duyulan merak ve ilginin önemli bir yeri olsa gerek. Bu dışadönük ilgi ve merak, insanın kendisine olan içedönük ilgi ve merakıyla birleşiyor tabii birbirinden çözülmez duruma geliyor. İşte bu evrensel ilgi ve merak sönmediği sürece, hikâye için olsun, diğer türler için olsun, bu anlamda bir tükenme söz konusu olamaz. Ama falan ya da filân türün, bu tözü ulaştır-
makta, biçimsel olanakları bakımından hantal ya da yetersiz kaldığı söylenebilir. Evet, hikâye yalın ve sınırlı bir türdür. Dardır, gevezelik kaldırmaz. Büyük modaları, akımları, devrimleri olmamıştır. Bütün modern sanatların besmelesi sayılan İzlenimcilik'le kendisini bulmuş, roman ve şiir gibi iki güçlü komşu arasında kendi egemenlik alanını belirlemiştir. En önemli niteliği sayılan «yoğunluk» ilkesinin dışına çıkmadığı sürece, bazan daha gergin ve sık dokulu, bazan daha yayvan ve gevşek dokulu yapısıyla hâlâ şaşırtıcı ve çarpıcı olabilmekte, okurunun ilgisini toplayabilmektedir. Hikâyenin dar olanaklarıyla her şeyin yapıldığı savı için vakit henüz çok erkendir. Hikâyecilerimiz arasında, gerek deyiş, gerekse biçim bakımından önemli ayrımlar ve

bağımsızlık alanları bulunması da bunu gösteriyor.

İkinci ayrıca, yani hikâyeyi canlı tutan koşulların artık yürürlükte olmadığı olasılığına gelince : modern kısa hikâyenin çağdaş boyutlarını, geçen yüzyılın ikinci yarısında, Rusya'da Turgenyev ve Çehov, Fransa'da Maupassant, Amerika'da E. A. Poe ile edindiği genellikle kabul edilir. Bizim edebiyatımıza girişinin ise Tanzimat'dan sonraya rastladığı ve Batı etkisiyle olduğu konusunda kuşku yoktur. Yani, roman gibi kısa hikâyenin de edebiyatımıza girişi dışarda çağdaş boyutlarını edindikten sonra olmuştur. Kültürel bir gereksinmeden çok özentiye bağlanabilir.

Romanın temelinde, palazlanan orta sınıflar ile yıkılan soylular sınıfı arasındaki gerilim ve çatışma önemli bir yer tutar. Hikâye ise, tam tersine, küçük, adsız, köşede bucakta kalmış, horlanmış, gözden kaçmış insanların yaşantılarına eğilmiş, onlarla haşır neşir olmuştur. XIX. yüzyıl roman kahramanının adını sormaya bile zahmet etmeyeceği arabacılar, balıkçılar, küçük memurlar hikâyenin baş kişisi durumuna geçmişlerdir. Hikâye, roman gibi, bütün bir toplum kesitiyle ve onun büyük çatışmalarıyla uğraşmaz. İrlânda'lı hikâyeci Frank O'Connor'un deyişiyle : «Kısa hikâye yazarı, büyük bir meydan savaşında yer alan bir er değildir. O, geniş cepheli bir savaşın adsız çarpışmalarına katılan bir çetecidir. Toplumun kıyısında durur, silik insanlarıyla uğraşır.» Hikâyeyi çağdaş ve geçerli kılan niteliklerin başında bu özelliği gelir. Hikâyenin kendisine konu edindiği, silik, küçük insanların sorunları ve yaşantıları hiçbir zaman günümüzde olduğu kadar önem kazanmamıştır. Bana kalırsa, hikâye, küçük insanların yaşamlarına eğilmekle kalmamış, aynı zamanda, hangi sınıftan olursa olsun her insanın küçük ve önemsiz görünebilen serüvenlerini çarpıcı bir biçimde iletebilecek niteliklere sahip olduğunu göstermiştir. Bun-

lara ek olarak, günümüz okuyucusunun hikâyeye ilgi göstermesini gerektirecek iki neden daha gösterebiliriz : birincisi, (adı üzerinde) kısalığı; ikincisi, modern şiir kadar uzmanlaşma gerektirmeyişi...

O zaman elimizde kala kala üçüncü olasılık kalıyor : yeni hikâye yazarlarımızın türü iyi kullanmadıkları. Bu konuda bir yargıda bulunacak değilim. Yalnız, nice güzel hikâyelerin de bu ilgisizlik bozkırında kaynayıp gittiğini söyleyebilirim. Edebiyat okuyucusunun toplumsal kitaplara kayması, hikâyenin İkinci Yeni'nin dümen suyunda fazlasıyla karanlık ve uzmanlaşma gerektiren bir bölgeye girmiş olması, son yıllarda ileri fırlayacak bir hikâye yazarının yetişmeyiş, şimdiki bunalımı bir yere kadar açıklayabilir. Bence yukarda incelediğimiz ayraçların herbirini birey yazara sormak en iyisi. Yeni yetişen yazarın söyleyecek birşeyi varsa, yani hâlâ o evrensel ilgi ve merakı «istismar» edebiliyorsa ve kendi kişisel sesine en uygun düşen biçimi bulduysa mesele yok demektir. Ama yazar bu nitelikleri taşımıyorsa, o zaman türe bir suç yüklenemez.

Bana sorarsanız, yeni Türk hikâyesi tükenmiş değil, olsa olsa tıkanmıştır. Günün birinde içinde bulunduğu dar boğazdan fışkırıp çıkması beklenebilir. Önemli olan, kısır döngüyü verimli döngü durumuna getirecek nesnel koşulları arayıp bulmaktır. Bu dar boğaz bir aşılr, kısır döngü verimli döngü olmaya yüz tutarsa, gerisi kendiliğinden gelecektir. Hikâye yazarının sarsılmış olan güveni de.

TANTE ROSA

GRAND DÜŞES ŞU ANDA MÜSTAFİ

Tante Rosa kapının gözleme deliğinden baktı. Ağarmış sakallı suratını gördü Mathes'in. Zili bir daha çaldı Mathes. «Bunu boşayalı çok olduydu,» diye düşündü Rosa. Kapıyı açmayıverdi. Bir saat sonra alışverişe gitmek için kapıyı açtığında, Mathes, eski kocası, merdivene oturmuş bekliyordu.

— Günaydın Mathes, dedi Rosa, yorgun, bende hiç eşyan kalmadı. Evlilik birlikte edinilmiş eşyalardı ve kesin mal ayrılığı olmadıkça tam anlamıyla bitmiyordu. İşte bu Mathes de iki, üç yılda bir Tante Rosa'nın kapısına dayanır, evlilik eşyalarından şu ya da bunu isterdi.

— Var, dedi, Mathes.

— Ne?

— Düşüneceğim, dedi Mathes, bana zaman bırak.

Kapıyı iyice açtı Rosa.

— Git murbağa, orada düşün, bulaşıkları da yıka.

Mathes her geri gelişinde Rosa'ya biraz hizmetçilik ederdi. Rosa'nın dükkânını batırmıştı Mathes, böyle gelip gidişlerde ona hizmet eder, sonra giderken, borcum şu kardan şu kadara düştü, derdi.

— Bir de kahve yap.

Mathes kahve çekmeye başladı. Kolunda bir zamanlar Rosa'nın aldığı saat.

— Bir elme pastası yap, köpeği gezdir. Bugün misafirim var.

— Peki Rosa.

— Rosa değil, Grand Düşes ş. M.

— ş. M. ne demek Grand Düşes Rosa?

— Şu anda Müstafi'nin kısaltılmışı.

— Grand Düşes ş. M.'den kimi beklediklerini sorabilir miyim?

— Stuttgart'ın bir numaralı orospusunu.

Mathes titreyen elleriyle getirdi kahveyi.

— Tarçın var mı?

— Var, un şeker, yumurta, elma, badem, herşey var, sadece tuz yok.

— Pastaya tuz lâzım değil.

— Kaz kızartmasına lâzım. Ama yok.

— Yok, Grand Düşes ş. M.

Öğleye doğru Rosa'nın kızı, kıpkırmızı bir yüzle geldi.

— Beni bir daha çağıracaksan lütfen telefon et.

— Telefonu sattım.

— Bir daha açık kart üstüne, «Stuttgart'ın en birinci orospusuna» gibi rezil sözler yazıp gönderirsen seni mahkemeye veririm anne!

— Orospu mu oldun, diye kıkırdadı Mathes.

— Bunu yine başına mı aldın?

— Ekmeğimi kazanıyorum, dedi Mathes.

— Yeni uşağım, dedi Rosa, pasta pişirebilen bir uşak.

— Yemeğe kalacak değilim, dedi kız.

— Bu ne kılık, dedi Rosa, bir Düşes'in yemek çağrısına bu kılıkta gelinir mi?

— Asıl sen bak kılığına, bu rüküş geceliği nereden buldun?

— Düşes hazretlerini ben giydirdim, dedi Mathes.

— Sana verecek parası kalmadı, dedi kız.

— Maaş vermiyorum, dedi Rosa, eski borçlarından düşüyoruz. Kızartmayı getir Mathes!

Mathes gümüş şamdanları yaktı. Kayık tabağını tek eliyle tutarak kızartmayı sofraya koydu.

— Boyun kısmı vardı bunun ya, mutbakta köpek kopardı, dedi Mathes.

— İyi, köpeği ihmal etme, dedi Rosa.

Mathes kızartmayı parçalamaya başladı. Bıçak kazın içinde takıldı kaldı.

— İçerde sakatatların olduğu nylon torbada takıldı galiba, dedi Rosa, onu çıkarabilirdin.

Kız kızartmayı ağzına götürdü.

— Tuz yok mu, hiç tuz yok mu bunda?

— Tuzsuz pişirdik, dedi Rosa, tuz alamazdık, çünkü bugün Pazar.

— Komşulardan isteyebilirdin, dedi kız.

— Komşulara da üstüne «Stuttgart'ın en birinci orospusuna» yazılı kart attım diye kapı açmıyorlar bana.

Mathes mutbak kapısının yanında ayakta duruyordu.

— Rosa çok komiktir, dedi Mathes. Onsuz yaşayamıyorum.

— Beni rahat bırakın da lütfen, ben de yaşayayım, dedi kız....

— Kapıyı çarptı giderken, dedi Mathes.

— Orospu, dedi Rosa.

— Ona miras bırakma, dedi Mathes.

— Sofrayı kaldır, bulaşıkları yıka!

— Tamam altes.

Çok işim var, dedi Rosa. Papağanı sattım. Para bulmam gerek. Kısa vadeli yollar biliyorum. Şimdi de çok önemli bir mektup yazacağım.

— Kime?

— Stalin'e. Bir çift Siyam kedisi isteyeceğim ondan. Burda çok para ediyor bu kediler.

— Gönderir mi dersiniz, dedi Mathes.

— Göndermeyeceğini biliyorum, onun için zarfın üstüne, «Polonya yahudilerinin en pisine» yazıp kudurtacağım onu.

— Altesleri kendilerini tanırlar mı?

— Napolyon tanıştırmıştı, dedi Rosa, Rusya seferinde.

— Asıl para Afrika'da, dedi Mathes.

— Evet, dedi Rosa, «Sizlerle Başbaşa» dergisinde Nijerya kralının tahttan indirildiğini okudum.

— Ondan iş çıkabilir altes.

— Evet, dedi Rosa, kendisine mektup yazıp bir buçuk kilo pırlanta karşılığında Çörçil'i gönderebileceğimi bildireceğim.

— Çörçil onu yeniden tahtına oturtabilir mi dersiniz?

— En azından oturtmuş gibi yapar.

— Evet, Hitler'den bile akıllıdır Çörçil.

— Bırak şu yahudi domuzunu, dedi Rosa.

— Bir komünist o, dedi Mathes.

— Bir Grand Düşes'in ne olduğunu bile bilmez.

— O tipler soyluları çekemezler, dedi Mathes.

— Grand Düşeslikten onun yüzünden istifa ettim, dedi Rosa. Sen hâlâ bulaşıkları yıkamadın mı?

— Sabun yok, dedi Mathes.

— Git al, dedi Rosa.

— Bugün pazar, ve 10.000 Mark'ı bozmazlar.

— 10.000 Mark mı, dedi Rosa, 10 pfennig yok bende.

— Totoda kazandım, dedi Mathes, sana gelmemin sebebi...

— Parayı işletiriz, diye düşündün.

— Evet altes, dedi Mathes.

— Boşver altesi falan, dedi Rosa, bu oyunları barakalım şimdi. Param oldu mu ayağım yere basar. Bak ne yaparız bu parayla, şöyle küçük bir satış büfesi kiralarız.

— Ne satarız?

— Evet ne satarız?

— Evet ne satarız?

— Evet ne? Otur Mathes....

Ve başladılar «Sizlerle Başbaşa» dergisindeki ilânlardan sipariş firmaları seçmeye. Çeşitli Co... firmalarına siparişler yazmaya koyuldular....

100 kasa gazoz,

100 kasa maden suyu,

100 karton dondurma,

100 kasa rose şarap,

100 kasa dömi sek,

100 kasa sek,

100 kasa kırmızı,

100 kasa beyaz,

100 kasa fransız konyak,

500 karton cigara,

100 kasa belçika birası,

100 kasa şampanya

v.s., v.s., siparişler büfe ihtiyaçlarından Düşes ihtiyaçlarına yükselmeye başlamıştı doğal olarak.

Bütün sipariş mektuplarının altına şu imzayı attılar :

Grand Düşes ş. M. Henriette Josepha Maximillian von Berzenczy von Berzenicze et Karas Lomniez von Dondengen donna Rosa.

— Büfeyi nerde kiralarız?

— Okulun önünde.

— Okulda kim şampanya içer?

— Operanın önünde!

— Çok güzel. Operadan çıkan smokinli beyler, tuvaletli hanımlar büfemizde supe yaparlar.

— Satışı sen yaparsın Mathes. Ve gecenin ilerlemiş bir saatinde Grand Düşes ş. M. büfeye şeref verir.

— Ve şampanya fiyatları artar...

— Bize çay yap Mathes!

— Borcumu ödedim Rosa.

— Doğrusun. Hem çay da ne demek oluyor, şampanya içelim.

— Nerde?

— Paris'te.

— Siparişler..

— Kapıcıya vekâletname bırakırız, o teslim alır.

Ve kamyonetlerle gelmeye başladı siparişler, Rosa ve Mathes kapıcının aklının ermediği bir Paris'deyken. Kapıcı malları alıyor, hesap pusulalarını kapının altından Rosa'nın evine atıyordu. Ama Rosa dönmüyordu bir türlü. Dondurmaları bozulmasınlar diye çocuklarına ısrarla yedirmek zorunda kaldı kapıcı. Arada birkaç bira açtı. Mallar evini tıka basa doldurdu.

Bir sabah, 10.000 Mark'ın tükendiği sabah, Rosa ile Mathes eve döndüler. Hesap pusulaları karşıladı onları.

— Bunlar, dedi Mathes.

— Biz Paris'deyiz, dedi Rosa, kapıya bir not bırakalım.

Paris'de olduğumdan her türlü mektup v.s.'nin, «Grand Düşes ş. M. Rosa, Paris» adresine gönderilmesi rica olunur, ve ayaklarının ucuna basarak kaçtılar apartmandan. Kapıcı merdivenleri süpürürken yazıyı gördü ve çılgın gibi polise koştu.

Polisin henüz yapacağı bir şey olmadığı sürece kapıcı, ısrarla malın parasını isteyenlere kapı açmıyor, mahkeme-

ye gitmelerini söylüyor, malı geri almaları için yalvarıyordu. İçtiği biraların parasını bile kabul etmiyorlardı. Bir akşam kapıcı Fransız şampanyalarından birini açtı, ikisini açtı, üçünü açtı, bir gecede içti şampanyaları ve sahte Grand Düşesleri saklayan bir Paris'e sövdü durdu.

(*Dost*, Şubat, 40):

GÜN DÖNDÜ

Leylâ'nın gelinliğinden uzun süre konuşulacağa benzermiş... Bembeyaz danteldenmiş... bana ne? Değil mi ki onlardan böylesine uzaklaştım (onlar Ferhunde). İnanmazsın, o eski bahçeleri, toprak yolları, yağmur yürüyüşlerini en iyi gören ben, yaşutlarıma dağıttım bu tadları, kaç yıldır... Artık denize dalmış ıhlamur kokusu bütün kıyıyı sardı. Yazlardır bildiğimiz evlerin ahşap merdivenlerinde bekledi, aralıklarda kalakaldı. Yaz, kapıları zorluyor, ufak esinlerle kilitleri gıcırdatıyor geceleri. Her yerde bir hazırlık, bir birikme. Uyuyamıyorum. Yerli yerinde duran şeyleri düşünüyorum sırayla. Evin dışında, yolun bitiminde, sokak lâmbası ve gece var. Yüreğim çarpıyor yine. Kokuyu, geceyi, suyu, evin bitimini (babamların taşındığı evler, eski kocamın evi, şimdiki evim), anılarımı, bir bir korumak istercesine elimle yüreğimi bastırıyorum, yatıştırıyorum. Yaş 47 Biraz güçsüz, biraz kırık dökük en güzel yaşımdır. Darala darala iki odaya inmiş, biraz kullanışsız en güzel evim. Hep evde oturdum ve bekledim.

Arkadaki küçük koruda gözalabildiğine yeşil ağaçlar ve ateş böcekleri parlar. Hepsini, ne varsa, sımsıkı kapalı bir kutuya doldurmak, bir ufak delik açmak ve kalan yıllarımı bu usul parıltıyla geçirmek isterdim. Ellerimle yüreğimi bastırıyorum. Sevecen 47 yaş yüreğimi.

«Gel Nigâr,» diyor yolun sonu, evin sonu, deniz, «bir adım daha... at kendini.. at, yola at.. hadi at, çek kapıyı, sonra koş.. koş.. koş.. yüreğin dinsin. Arkana bakma, koş.. Bir kere koşabilsen, bir kerecik. Hadi çek kapıyı...»

Pencereleri kapatıp eve gizleniyorum o zaman. Çay pişiriyorum, sökük dikiyorum. Olmazsa, dolap yerleştiriyorum. Sedirin üstüne bir örtü yaptım, bir iki yastık falan. Kalan kumaşları değerlendiriyorum böylece, kalan saatleri. Dolapları yerleştirmek neye yarıyor ama? Her evden eve taşınıştta bir eşya kırıldı, bir tencere ezildi, bir dolabın vidaları girmedi; çaktık. Yerine hemen yenisi konsa olurdu ama sona sakladık hep. Bir gün, elimize para geçtiğinde daha iyisi.. tamam. Kırıklar, zamanında onarılmadı mı büsbütün kırılıyor, durmadan kırılıyor. Evin yüzü eskidi. Bir gün bakıyorsun, o bembeyaz çarşaflar bir yıkanışta (son yıkanışta) beyazlanamaz olmuş. Bir çorap usul usul kaçıyor, bir duvar çatlıyor, bir bulûz.. O yüzden en iyisi, eşyaların gönüllerini almak. Ev mi? Sık sık silmek. Bulûz mu? Rüzgâra asmak. Dolap mı? Boyuna yerleştirmek.

Yıllardır temiz tutmaktan, gönül almaktan yorulmadım değil. Şeytan diyor çek kapıyı ya da ne bileyim evdeki bütün patlıcanları kızart gitsin, düşünme.

Umulmadık birşey yapabilirim yani. Herkesi (en başta kendimi) şaşırtabilirim. Durup dururken (şimdi şu kapıyı çekemem, şu köfteleri taş çatlasa çöpe atamam değil mi?) bakarsın bir gün, bir kır kahvesinde oturmuş çayımı yudumluyorumdur, bir lokantada, deniz üstünde hem, ikinci sıcağında, bira ısmarlamışımdır, anahtarı da kapının üstünde bırakmışımdır üstelik. Ayıp ama öyle işte. Bağışlamayı, eve kapanmayı babamdan öğrendim ben, günlere lâf yetiştirmeyi anamdan.

Umulmadık birşey yapabilirim yani. Söz gelişi ilk kocam, gidemem sanmıştı. Öldürürdü yakalasa. Kadına düşkündü, kumara düşkündü. Neye düşkün olmak âdetse hep sine düşkündü. Erzincan'daydık. Ben güzeldim o sıralar, güzel de sesim vardı, beklerdim. Gecenin biri, ikisi, üçü.

Tam 13 yıl bekledim, dile kolay. Sustum, sakladım. Dayığı, işkenceyi, horlanmayı. Ama 14. yılın sıradan bir gecesinde bilet aldım. Doğru İstanbul. Ben, şimdi köşeden sandviç almaya çıkamayan, vapurla karşı kıyıya geçemeyen ben, bir geceyarısı tek başıma dosdoğru İstanbul.

O kötü yıllar mı, çocuksuzluk mu, bir gece yarısı dosdoğru İstanbul mu beni böylesine yoran? Bilemem. Yalnız birşey var; biliyorum konuşmalarına sindi bu yorgunluk. Dağıttıyorum.

— Leylâ'nın gelinliğinden uzun süre konuşulacağa benzermiş, bembeyaz danteldenmiş, duvaklarını tutan kızlar... bana ne artık? Ben sana ne dedim diyorum, öğüt vermedim sana, nasihat verdim kızım dedim diyorum, ben seni severim bilirsin. Nevin iyi kızsın sen, bağıtlarsın, sen bak bunca hakarete göğüs gerdin, Nuri'yle... bıraksın şu mitinglere gitmeyi falan, ne isterler her şey böyle sürse kötü mü, ne var, ne istenecek, hoş o okur bilir ama ne isterler, yollar tıkanıyormuş, piyasa duruyormuş diyorlar, şimdi ne isterler değil mi, ne diyordum, Nuri'yle evlendin, içlerine oturdu, sevmekten ne anlar bunlar, eşektir bunlar dedim diyorum ama bak sen iyi kızsın söyleyemezsin, ben lâfımı esirgemem, korkmam, beyaz gelinlik giyecek kız mı Leylâ o yaşta rüyasında görür müymüş beyaz gelinliği, sonra da bak kalkıyor dedim bizimkine diyorum, bizi küçümsüyor, Nevin'le atışmaya kalkıyor, ben lâfımı esirgemem dedim sana yoksa neden çağırmadılar beni düğüne, bilirsin seni severim Nevin, yalanım dolanım yoktur benim, dobra dobra, kimden korkum var hem o Orhan beyin dengi miymiş ki seni Nuri'ye yakıştıramıyor diyorum, eşek bunlar eşek, bak ben bir söylerim bunları, lâfımı esirgemem ama çarpıntı tutuyor sinirlenince, o yüzden, bizimki gaz dedi doktor

diyor reçel iyi gelirmiş, bir reçel yaptım dün hava sıcaktı, şekeri fazla kaçtı, Saniha'nın gününden dönüyordum bir fena-
lık bastırdı, bir reçel yaptım, tatlı sana iyi gelir, dur bir
kaşık getireyim de tat, yiyince kendime geldim, gaz
diyor bizimki ama ben inanmıyorum, hızlı konuşuyor-
sun diyor bizimki dedim doktora, ona gaz demiş, ama ya
çarpıntı, elimle dar zaptediyorum yüreğimi dedim bizimki-
ne diyorum, ellerim de terliyor çatlayacağım ama yine de ça-
ğıracağız onları sünnet düğününe oğlanın dedim bizimkine
diyorum, onlar varsın çağırmasınlar ama görsünler düğünün
en iyisi nasıl olurmuş, çengi hokkabaz sonra içki su gibi
gitmeli dedim diyorum daha olmazsa arsayı ipotek ettiri-
riz, borç harç bir daha doğuramam nasıl olsa, son bu, ne
kaldıysa elimde avucumda bu düğüne harcamalıyım, onlara
göstermeliyim, rahmetli babam bu muymuş derdi hiç unut-
mam Ferhunde'nin sümsük kocasını görünce bu mu, eşek
bunlar kızım diyorum sana, insanlıktan anlamazlar, sünne-
te gelmezsen darılırım Nevin, Nuri de gelsin, varsın konuş-
masınlar benimle.

*Bir gece yarısı dosdoğru İstanbul mu beni böylesine
yoran? Bilemem. Hemen babamın evine indim. Babam, su-
baylıktan yeni ayrılmıştı. Aldığı ikramiyeyle borçlarımızı
ödedi. Kimseye takıntımız kalmamıştı artık. Borçsuzduk,
taksitsizdik; evsiz barksızdım, çocuksuzdum. İlişkilerimizi
yenileyecek gücümüz yoktu. Kardeşlerimi düşündüm. Aile
albümlerindeki kurumlu, kahverengi fotoğraflarda (annem
hepimizin üstünde, babam bir köşeye benim yanıma büzül-
müş, kardeşlerim-) birbirimizi ne kadar sevdiğimiz kardeş-
lerim. Yazışmıyorduk o sıralar, hâlâ yazışmıyoruz. Hep, bir-
birimizden para isteyecekmişiz de veremeyecekmişiz gibi bir
incelik yüzünden. Hiçbirimizin durumu parlak değil. Biri*

subay, dünyanın bir ucunda; öbürü, kötü bir evlilik yaptı; ablam öldü geçenlerde. Ama biliyorum, içimizden biri davransaydı, bütün engelleri aşıp yazsaydı biterdi. Rahatlardık. Babam işini bırakırken, ben evimden kaçarken bir aileydik galiba. Düşünüyorum da.. Sözgelimi babamın kâhyalık yapmasını istememişlerdi, benim bir gazinoda şarkı söylememi... Hiç olur muydu? Düşünüyorum da, şimdi galiba bir-birimizi değil, almadığımız, ödeyemeyeceğimiz borçları düşünüyoruz. Bezginiz.

Demin köşebaşında iki rüzgâr çaktı. İyi ki evler sıcacık.

Eskiden evlerimiz kocamandı. Düşünmeden harcardık. Daha doğrusu anababamız düşünürdü belki, bize kalmazdı ondan. Şimdi ne kadar sedir örtüsü dikersek dikelim, değil mi ki yer yok.. çocuğun kurşun askerleri, oyuncak kamyonlar, eski iskambil, gazoz kapakları, utum (sesim de kalmadı), hepsi sedirin altında. Çünkü yer yok. Eskiden, her şeyi yerli yerine koyabilirdik. Reçelleri, turşuları kavanozlarla dizerdik. Kış gelince salçalar taptaze. Eve girişte uzun taşlıklar vardı. Kilere inen merdivenin başında ablamla su ısıtır, leğenlerde köpürtür, ıslı ıslı bakır taslarla dökünürdük. Ferhunde yıkanmaya gelirdi bize. «Senin güzelliğin Nigâr...» Sonraları, eski kocamın evine geldiğinde, «Senin ter-tibin, Nigâr, sendeki becerik...» Yeni evime hiç gelmedi: eski kosam sertti, şimdiki memur. Sonra, alalacele beni (yakınmak için söylemiyorum); kocam çok iyi, o kadar ki hiç düşünmüyorum. Daha iyi ne olabilirdi? Her şeyimiz tamamdı; birazcık parayla, biraz borçla. Ama çevremizde kimse kalmamıştı ki. Yalnızdık.

Eski mahalleden şimdi ne kaldı peki? Biriki çatlak duvar, Ferhunde'yle oynadığımız arsa, annemin ikindiüstleri bizi çağırıp verdiği tereyağlı sıcak ekmekler, toprak yollar-

da yürüyüşümüz. O zaman da bizim evdekinden hep bir kap eksik yemek pişerdi Ferhunde'lerde. Annem çağırır, ona da verirdi fazla pişenlerden : Kuru biber, kuru patlıcan, kış dolması, yaz türlü. Oysa şimdi yemek pişmiyormuş Ferhunde'lerin evinde; balo eldivenleri, danteller, kürkler giyiliyormuş, düğünler ucuza getiriliyormuş. Ben evlenmeseydim, bir gazinoda şarkı söyleseydim diyorum, ya da evlendim, anamdan gördüğüm yemekleri pişiriyorum eksiksiz. Beni çağırıyorlar düğüne. Ayıp diyorum, önemsedğimden değil ama artık susamıyorum. Belki de Nuri haklıdır. Belki ben sünnet düğünü yapacak güçte değilim ama, Nuri anlamıyor, biz öyle gördük. Belki, diyorum, bu kaygılar bitse, kardeşlerim yazsa, bu düğün gerçekleşse, bozuk paraları harcamaktan korkmazdım, uzun tatillere giderdim, başka evlerde uyuyabilirdim, pencereleri yola açardım. Yaz uzun sürerdi, kış sürüncemede kalmazdı. Atamadığım kırık vazoları atardım' Ne bileyim.. Yine çok konuşuyorum. Sofrayı kurmalı.

Demin köşebaşında iki rüzgâr çakıştı. Gün döndü.

(Varlık, 1 Ekim, 727)

TEZER ÖZLÜ

GABUZZI

öyküme gabuzzi adını veriyorum
gabuzzi kimdir ya da nedir
ben gabuzzi yi tanıdım mı
şimdi ortaya bir gabuzzi sorunu çıkıyor
gabuzzi deyince ben neyi anıyorum
manik depressivler kendilerini değil başkalarını öldürürler
diyor süm
ben kimi öldürdüm beni ya da bir başkasını mı
bunu bilmiyormuşum gibi yazmak istemiyorum
hiç kimseyi öldürmedim ben
rahibe okulunda okumuş olmam gençken —
ki ben hep gencim
hiç ölmeyeceğim işte
ölüme ölmemekle karşı çıkıyorum
ölmemek de bir çeşit ölüm mü
içim seviniyor gene bu kaçınıcı sevgi sevgi mi sevinç mi
artık sözcüklere inanmıyorum sözcükler yanıltıyor beni
ağzım kafamdan ırak neye yakın ağzım
ninni gibi böyle dinle
herkes uyuyor
ben de uyuyorum de
ışığı kapa da ben seni uyutayım
kalemi yoksa birisine mi verdin çok güzel kalemdi o
kapuskanın içinden bunnı nin saçı çıktı
gerede de karlar altından çiğdemler çıkar esentepe de
gabuzzi huzur evine gitmiyor
ve çemberlitaş da bir bonmarşe var

bir odaya iki kişi yatırdıkları için
 ve huzur bulamadığı için
 hadi yavrum yat artık yeter
 yalnız bırakmam sonra sokağa
 kuşlar bile uyuyor bak
 yağmur hışırtısından başka ses yok
 bir de ikimiz konuşuyoruz
 süm bir dilim fazla karpuz yemek için esentepe ye sırtında
 büyük bir karpuzla tırmanırđı
 o sıralar dul hacet hanım da vardı
 senin yüzünden geçen yıl az mı taşındık
 şimdi şehirlerarası taşınma başladı
 gabuzzi nin resmi duvarda asılı
 gabuzzi ne zaman resim yapardı
 ayakları felçli kadınlar gördüm roma da
 müzelerin içinde resimler yapıyorlar
 gabuzzi nin de ayakları felçli mi
 hayır
 gözlükleri var onun
 ve yatarken üzerine gazete örtüyor
 her yıl aynı şeyi yazacağım
 yazacağım ve yayımlayacağım
 okuduğum her şeyden aynı şeyi anlıyorum
 navona meydanı ndaki cafe trescalini yi anlıyorum
 yaşlı gül satıcısını
 ve bana gül alan almanı
 cafe trescalini ye gideceğim bir ihtilâl bile engel olamaz buna
 ihtilâller içimde oluyor
 — benim küçük bir oğlum var
 diyor
 40 yaşında
 10 yıldır burada hapis

bahçede lâhana ve yeşil salatalar yetiştiriyor
 burası bir huzur evi
 82 yaşındaki nüzüllü kadın 18 yaşında olduğunu
 söylüyor ve
 bodrum katlarında çocuklar oturuyor anne ve babalarıyla
 anne
 baba
 çocuklar top da oynuyorlar
 aralarında dolaşıyorum
 güneşli
 ya da güneşsiz günlerde
 bugün tartıldım
 arasıra kiliseye gidiyorum
 müzik yok kilisede
 mumlar da yanmıyor
 uyanıklıktan uykuya nasıl geçildiğini duyuyorum
 ve ben
 telemann ı seviyorum
 dimanche de la vie
 — bilânçoyu bir saate kadar teslim edin
 — sen ne diyorsun
 via corso de rienze de oturuyoruz
 kendime bugün bir giysi aldım
 annem
 büyük ve kör ninemin sandıkla
 istanbul dan simav a
 nasıl götürüldüğünü anlatıyor
 annem ve babam ödemiş e verildiklerinde
 yeniden sandığa girmek istemediği için
 ö
 l
 m

ü
 ş
 küçük ninem hep gerede deki
 tahta evimizden görünen mezarlığa bakardı
 — beni buraya gömecekler derdi
 bir gün öfkeyle süm ün sırtına maşayı fırlattı
 oysa
 süm ün ince bacakları
 çoktan
 esentepe yokuşunu
 tırmanmıştı
 esentepe de olmak

i
 s
 t
 i
 y
 o
 r
 u
 m
 via corso de rienze de
 salıncaklı koltuklarda
 profesörün gelmesini bekliyoruz
 oysa profesör bizi görünce sigarasını atarak kaçıyor
 bugün
 yarın
 öbür gün
 filmine gideceğiz
 hiçbir şeyi bekleyemiyorum
 kendimi
 vatikan a uzanan

geniş caddeye

b

ı

r

a

k

ı

y

o

r

u

m

— can iren için —

(*Yeni Dergi*, Haziran, 45)

TAŞRALI

Sokağın ucundan dön demiştiler. Aynı boyda budanmış akas-ya ağaçlarının bitiminde, yeşil panjurları olan evdir. Otobüsten indiğimde, sıcak geçen bir günün akşamüstüydü. Üstelik pazardı da. Benim gibi yalnız biri için pazarları sevmenin güçlüğü anlatılmaz. Çözölmüş sarsak pazarlar öylesine altı çizilmiş oluyor ki...

Evin tümü kapanık bir renge bulanmıştı. Bahçe kapısına beyaz yediveren gülleri sarılıydı. Güllerin orda kara bir ke-di yalanıp duruyordu.

Kapıyı çaldığımda belirsiz konuşmalar geldi içerden. Alt bahçe öndeki gibi bakımlı değildi, ekşimiş bir çöp kokusu geliyordu aşağıdan.

Aaaa hoş geldiniz.

Benden, küçük hizmetçi kıza söz edilmişti.

Bavulumu elimden aldı, kolumun yorulduğunu anladım. (Nedense, belleğimde geçen yaz gittiğim bir çay evi, kokusuyla, sesiyle, havuzuyla... Peki buraya gelmemek yok muydu.)

Ara kapıyı açınca teyzemi gördüm. Bana anlattıklarına benziyordu. Saygın bir hanımefendiydi.

(Okumuş yazmış kadındır. Evinin titizliği temizliği dillere destandır. Eli sıkıdır ama, eh o da bir çeşit meziyet. Koskoca paşayı kaybetti, hanımefendice içine attı acısını. Ağladı sızladı ama, evini düzenini korudu. Allahtan korkarım nemize lâzım, yalan diyemeyiz, üstelik gençliğinde de sayılı güzellerdendi.)

Büyük cam vazoun tam arkasında oturuyordu, vazoda ku-

rumuş, kabuklaşmış leylâklar vardı. Oda sanki loş bir avluydu. Sokağın toz kokan güneşi hiç yokçasına yitip gitmişti. Teyzem gri giysisinin içinde bana gülümsedi, elini uzattı. Tuttum, nemi kalmamış kuru kâğıt cildine dokununca yaşlılığını anladım.

Eskideki güzelliğini, saçlarını boyamakla, bejlerin grilerin en yumuşaklarını giymekle sürdürme çabasındaydı.

(Ablamın yaşını bilmem. Aramızda on yıllık fark var sanırım. O da bir türlü doğrusunu söylemez. Ya çok büyük ya çok küçüktür söyledikleri. Ne bileyim a kızım, ben kahır içinde yaşadım. Şimdi kimbilir görseler beni onun ablası sanırlar. Kolay mı?...)

Annen nasıl?

İyiler.

Ablan ya

Onlar da iyiler.

İçeriye küçük kız girdi. İğri bacakları vardı. Yüzünde kapıyı açtığı anda olan gülüş duruyordu. Konuşunca hiç değişmiyordu gülüşü. Çok şaşırtıcıydı bu.

Yurdagül, dedi teyzem. Git limonata hazırla. Bak gene mutfak kapısını açık bırakma o murdar kediler taşlara basıyorlar ona göre.

Ona göre sözü, Yurdagülün yüzünden tüm gülümsemeyi aldı götürdü.

Teyzemin ayak başparmaklarının kemikleri podüsuet ayak-kablarının yanlarından taşmıştı. Elbisesinin yakasına ince kırmızı yakutlu (kırmızı olduğundan taş yakut olacağını düşünmüştüm) bir iğne takmıştı.

(Kibar kadındır ablam. Giyimini kuşamını bilir. Paşayla ilk evlendiklerinde mineli bir saat almıştı yüz görümlüğü. Daha bir sürü şeyler takmışlardı da nedense, benim gözüm mineli saatte kalmıştı. O canım çiçekleri nasıl da kondurmuş-

lardı saatin üstüne. Şaş da kal. Dayanamadım da bi kerelik takmak istemiştım. Sen savruksundur. Şurda burda düşürürsün demişti. Boyundan saat düşer mi? Ne taksa sahici-dir. Benim gibi de öyle allı güllü şeyleri sevmez. Tam paşa karısı olacak kadındır teyzen. Bunu böyle bil.)

Konuşmadan durduk bir süre.

Koltukların yeşil kadife dayanacak yerlerine kolalı tertemiz örtüler konmuştu. Teyzeme hiç bakmıyordum. Onunla aramızda sevgisizlik hemen kuruluvermişti. Azalmış saçlarımn altından kafasının derisi yer yer parlıyordu. Kurumuş bacaklarını üstüste atmıştı. Ayakkabılardan taşan kemikler ışıktaki daha kesin gözüküyordu.

— Demek ki Üniversiteye gitmeye kararlısın. Vallahi kızım ne demeli bilmem. Jale'yi okuttuk da ne oldu. Evlenip gene çocuktı, kocaydı, aldığı diploma da süs. Üstelik bizim durumumuz uygundu. Rahmetlinin düşünceli kalbi, babalığı sayesinde, (Burda derin derin iç çekti. Temiz bir mendili burnuna bastırdı.) Jale'cim, annen bilir, soğuk sudan sıcak suya elini değdirmeden büyüdü. Hizmetçiler çevresinde dolanırdı. Ama şimdi o nazlatma, o prensesler gibi genç kızıktan sonra...

Gözlerini yüzüme dikti sustu.

Teyzemin bana karşı olan, tutumunun bilincine vardım birden yoruldu.

Annene şaşarım. hâlâ, o çabayı başka bir erkek için gösterseydi...

(Sen babanı bilmezsin kızım derdi annem. Altı yaşındaydın öldüğünde... O orta Anadolu kentini, arklardan suların bahçeleri doldurduğu, geceleriyle anımsıyorum. Bizim bahçeye hep gece gelirdi sulanma sırası. — Ya da en etkilendiğim o gecelerdi — Yarı uykuda annem, en küçük kızın üstünü sıkılaştırır, yazda bile orta anadolunun gecesi soğuktur, arı

su kokusu uykuyu bastırır. Doğanın mutluluğu sağlığı kazılır kalır beş yaşı. Ayol uyan suyu akıtıyorlar bu yana... Uyku büyüklerin odasından anason kokulu taşar sofaya. Baba baba... Anacığımın para sıkıntılarını bile bile içkili havuzlu istasyon lokantasında her gece, biraz beyaz peynir, rakı, yazın k t r k t r karpuz. Büyük kentlerden gelip geçen uyumuş tren camları. Allahtan da mı korkun yok. Her gece içilir mi? Hiç olmazsa kendine acı. Bir güzel adamdı. O boy o pos...)

Yakışıklı adamdı baban yavrum.

Teyzem Yurdagül' n getirdiği limonatayı aldı.

Bardaklar gümüş tutmalıklar içindeydi.

Ama bir erkekte ilk aranacak bu değildir. Jale'ciğimin canı yok mu. Evlenene kadar bir fincan kahve yapmamıştı. Ama şimdi kendinden yirmi yaşı büyük, görmüş geçirmiş bir erkeği, evindeki hizmetçileri idare ediyor. Kendimi ayrıca örnek vermeyeceğim. Annen hata etti kızım. Size de  ektiriyor. Sen şimdi üniversiteyi nasıl güçlüklerle...

Odada asılı tek resmi gördüm. Her yanından kahverenkleri, turuncular taşan bir sonbahar resmiydi. Yolun ucunda çok geniş şapkalı bir kadın kayboluyordu.

Teyzem diőlerinin çakma olduğunu belli etmemek için o pek tuhaf gülümsemesiyle bana bakıyordu.

Limonata güzel olmuş. Dedim.

 ekeri fazla olmuş. Siz gençsiniz ama bizden geçti artık. Tansiyonu, kalpti başladı. Annenin tansiyonu nasıl?

( ok genç dul kalmışsınız, evlenin dedi doktor. Bu terleme, bu çarpıntı ondanmış benim kızlarım. Ha ha hay dedim doktora. Benim iki kızım var iki kocam var demektir. Ablam atılıyor. Anacığım, doğru demiş adam. Niye direniyosun. Annemin yeşil el  gözleri susuyor. Evlenmek için evlenilmez diyor. Sizin babanız gibi adamdan sonra... Gündüz-

leri oralar, salt toprak rengi alırdı. Pazara gelen köylüler eşeklerinin sık adımlarına uygun salınarak, pencerenin önünden geçerlerdi. Perdelerimiz ap ak patiskadandı. Orduevinde, düğüne giderken, Annemin, siyah tayyörleriyleki güzelliği o kente, anlatılmaya kalmıştı — Bayramda, hiç olmazsa dedelerine yazsak be kocacığım — Bırak şunları, senin o evde kalmış ablanı sevindirmek için mi — Her şeyin para olduğunu kim söylemiş benim kızlarım, çok kahır çektim ama, eteğini çemirleyip komşu karşılayan bir kadını ben. Babanız beni sevindirdi de üzdüğü kadar. Ben basit kadını. Teyzenizi cvinde bile terlikle gören olmamıştır.) Sana ara odayı hazırlattım.

Gümüş takımların bulunduğu büfenin üstünde, paşanın, sivil fotoğrafı var. Oysa çocukluğumuzun paşası bu değildi. Alabildiğine büyüyen çizilmeyen paşaydı.

Kaç saat oldu geleli.

Ara odanın özenle ovulup arıtıldığını düşünüyorum. Bu yaşlı kadının çevresindeki saygın kişiliğini yaratma zorunluğuna titizliği eklemek gerekiyor.

(Yiyecekler iyice temiz olmalı, o marulları yalapşap yıkamayın diyorum size. Gerçi evin dağınıklığıyla başa çıkamıyorum ama. Hem sarhoş babanız, hem haylaz kızları... Annemin öfkesine inandırıcı olmayan bir şeyler olurdu. Bahçenin arkasında «kıkırdaşırdık». Ablamın gittikçe dolgunlaşan bedeni, marulların bahar tadı, yaşamayı adlandırıyor-du.)

Bu en koce kenti yadırgıyorum. Buranın dışındayım. Bana git kal teyzendir demişlerdi. Onun konuştuğunu, sorgu ünleminden anlıyorum. Sorduğu ne?

Bana bakıyor, gittikçe öfkeli ve yaşlı sanki, yineliyor.

Saçlarını kesmeyeceksin değil mi?

Hıı diyorum.

Oysa keseceğim. Hem de en kısa. Ders kitaplarımı değil, en sevdiğim yazarları alıp elime, bir dolu yeri gezeceğim. Dostoyevski'yi okuduğum kireç badanalı çıkmadaki kaysıların sessiz karanlıklarını ve hep su kokusunu aracayağım. Taşralı bir kız olmanın buruk acısını bile tattırmaz teyzem bana anlıyorum.

Yurdagül odayı açtı. Tek penceresi karşı evin duvarına bakıyordu. Bir  akal eriği ağacı, yaprakları küskün, hastalıklı, pencerenin dibindeydi.

Yurdagül : Ben altıda kalkarım küçük hanım, i iniz varsa sizi istediğiniz saatte uyandırayım.

Annemin Yurdagül'e armağan olarak yolladığı renkli basmayı çıkardım bavuldan.

(Sakın sen verme kızım. Teyzen  yle yanında  alı tırdıklarıyla y zg z olunmasını sevmez kendi versin.)

Bu senin Yurdagül.

Çok teşekkür ederim K   khanım.

 smimi bilmiyor. Ona söylemeliydim. Y zg z olunamaz evin, isim gereksinmediğini   renmeliyim.

Dolaba  oraplar, mendiller, gecelikler sıralanacak. Buralarda yaşama savrukluğuna yer yok. Bu evin düzen tutuklarına, bir de ben katıldım.

Mutfaktan ak am yemeği sesleri geliyor. Tabak,  atal  ınlamaları.

Hemen bir kekik kokusu uydurdum uzaktan gelen.

Sonra da ağlayacağım.

HALÛK AKER

DAĞLARA BENZER

uzun dağlara doğru
kıraç yerlerin, hüzün ovalarının
ve bağı açık yaylaların şiirini

koyunlar döner
bacalar yavaştan yükünü alır
erkekler yüzlerini yıkarlar
kadınlar suyu taşırlar
allahın verdiği aş üleşilir
biraz bulgur
biraz ayran
ve dudaklarda gezinen bir elin ayasıdır

köy geceye girdi miydi
uzun bir sessizlik kaplar ovayı
küçük deliklerden ışığın sızdığı olur
ve uzaktan bağ yolundan bazan
bir anının vazgeçilmez hatırlanışı gibi
uyku aralığının
kapanan gözlerin içinden
tüfeklerin konuştuğu duyulur

küçük ölümcül yerlerin sessiz şiiri
yere basanın
göçebenin
ve kendini hazırlayanın

durur karşı konulmaz olan gün atımı gibi
 her gün aynı gökyüzüne çizer, çizer
 toprağı sabanla
 tohumu eliyle atar
 türküyü içinden söyler
 bazan sazıyla söyler
 onun sesi dağlara benzer
 onun yankısını sever
 çünkü bir kadını sever

ayın yüzünü görür
 ona bir niyet tutar
 kürdün sesi tok olur

sessiz şeylerin söylenen şiirini
 bırakılmış, yüzgeri edilmiş
 yurdundan kovulmuş insanın şiirini
 çek uzun bir «loo» toprağına doğru
 çek uzun bir «loo» yaşayana doğru

(*Türk Dili*, Ekim, 205)

SUÇLU

Sabah yeli esmeye başladı, derken gökyüzü karardı birden : yağmur. Kaçıyorum. Ardımda yığınla insan; sokaklar, evler, kapılar pencereler geçerek, kaçıyorum. Sesler duyuyorum sessizlikten, kentin ortasına kurdukları darağacından kaçıyorum. Suçluymuşum, onlar gibi insan değil, bir canavarmışım ben. Ardımda kara giysili cellâtlar, pis kokan ölü yıkayıcıları, mezarcılar. Suçlarım birer birer ardımda kalıyor ben dar sokaklar boyunca kaçarken. Orospuyu öldürdüğüm gece birden kurtuldu karanlığından bilincimin; sokak lâmbalarından birinde sallanıyor işte : — Lodos hızını artırırken, gül desenli yatakta çıplak yatan tüylü müşteriye — bana — gözücuyla bakıyor bir yalnız kadın. Kirli duvarlara kazınmış yazılar : Levazım Ahmet... İbne Saki. «Sevi dolu bir yüreğin yalnızlığını bilir misin sen?» Pis pis sırtıtıyor. O da sırtırdı böyle, arabalı züppe sevgililerinden sözaçardı. Sevmedi beni biliyorum. Yanımdaki kadın da sevmiyor, yalnızlığım büyüyor giderek. Birden dünyadaki bütün yalnızları öldürmek geliyor içimden. Bir kalayım istiyorum, tek yalnız, bir ben, daha iyi duymak için yalnızlığımı, yalnız ben... «Acılarını dindireceğim. Seni kurtaracağım kirli yalnızlıklarından.» Pencereye doğru geriliyor. Uzun kemikli, iri parmaklarımla boğazına sarılıyorum ansızın. Açık pencereden içeri yağmur çiseliyor. Yavaşça, hiç acı çektiirmeden sıkıyorum, sıkıyorum. Gözleri irileşiyor, iki kara nokta beliriyor birden gözbebeklerinde. Çıplak gövdesinin yavaşça kirli döşemeye doğru kaydığını görüyorum. Örümcek ağlarıyla kaplı tavana bakan açık gözlerinde boşluk, boşluk,

hiçlik hiç... Her gece alkol, kirli yataklar, kara kıllı adamlar, anımsamak — genç kızlığını, kocasının her akşam eve getirdiği erkekleri, kanlı bıçaklı kavgaları, düşlerindeki kırmızı gülü ona her gün Ali'nin verdiği, karanlık bakışlı, istek dolu gözleri — yok artık. Bir hüznün gökyüzüne dağılışı o kara pilâktaki eski ses, küçük memesini sıkan hayvan parmaklarının sertliği, bıyıklar, sakallar, kel, sert saçlı, ter kokulu kafalar, yağmur, kar, güneş yok artık. Onu kurtardım işte. Ya ben? Beni de gece kurtaracak. Ağır ağır uzaklaşan karanlığa bırakıyorum kendimi.

Islak kaldırımlar, kara yapılar boyunca koşuyorum. Gün ışıyıyor, giderek yaklaşıyor kara giysili cellâtlar, ölü yıkayıcıları, mezarcılar. Dilenciye öldürdüğüm güz akşamı birden koptu karanlığından bilincimin; kara evlerin kara çatılarına doğru yükseldi, aydınlanan gökyüzünde yitiyor işte : — Caminin avlusunda dileniyor. Kızıyorum ona; tekmelemek, çarpık bacaklarını, kolsuz omuzlarını ayağımın altına alıp ezmek geliyor içimden. Ezan okunuyor, güz göğüne doğru yayılıyor o tedirgin edici ses. Akşam olmuş, kandil çörekleri çıkmış dünyada. Gözleri çapaklı, kirli çocuklar mum yakıyorlar. Her satırda bir karanlık... mı... bilmiyorum. Sonra ansızın sessizleşiyor ortalık. Sağır yapılar, devinimsiz insanlar dolduruyor çevremi. İşte buna dayanamıyorum. Bıçağımı çıkarıyorum cebimden. Sırf sessizlik bozulsun diye, ama sırf bunun için, dilencinin küçük göğsüne, zayıf, kıllı gırtlığına daldırıyorum. Ben bıçağı sapladıkça daha çok sessizleşiyor ortalık. Anlıyorum tanrı sessizliği yansıyor nesnelere — Camilerin o aydınlık sessizliği, «bir dilencinin sesindeki gri sessizlik» —. Uzun, ince parmakları bir laternayı çeviriyor artık öldürdüğüm dilencinin; çok kanallı, güzün hep çiçeklerden sözaçılan uzak bir kentte ağaçlara doğru uzuyor sakalları. Mutlu duyuyorum birden kendimi. Sessiz-

liğin üstüne yürüyorum...

Suçluymuşum, onlar gibi insan değil bir canavarmışım ben. Artık kara giysili cellâtların gürültüleri, ölü yıkayıcıların pis kokuları, mezarcılar çok gerilerde kaldı. Güneş iyice yükseliyor mavi gökte. Birazdan belki gökkuşağı da çıkar. O vakit altından geçip, ince örgülü, eli kınalı bir kız olurum ben de.

(*Soyut*, Ağustos, 4)

İÇİNDEKİLER

1968'de Şiir, Kısa Hikâye, Eleştiri — Memet Fuat	5
--	---

ELEŞTİRİ

Politika ve Kültür — Sabahattin Eyuboğlu	12
Edebiyatta Bilgi — Nermi Uygur	33
Şiir ve Yorum — Tahsin Yücel	70
Tokad'a Doğru — Tutgut Uyar	146
Yaratıcı Bir Güç olarak Bunalım — Mehmet Doğan	151
Ortadirek — Fethi Naci	228
Türk Romanında Tip — Murat Belge	237
Güveni Sarsılan Hikâyeci — Halûk Şahin	243

ŞİİR

Tanganika Röportajı — Nâzım Hikmet	17
Şiirler — Oktay Rifat	57
Şiirler — Fazıl Hüsnü Dağlarca	63
Şiirler — Melih Cevdet Anday	66
Şiirler — Behçet Necatigil	77
Kargalar — Sabahattin Kudret Aksal	83
Osman'lı — Metin Eloğlu	86
Peyzaj — Cahit Irgat	87
Malatya'lı Hasan — Nahit Ulvi Akgün	88
Şiirler — Rıfat Ilgaz	107
Sonnet — Hasan İzzet Dinamo	113
Otuzüç Kurşun — Ahmed Arif	114
Mâniler — Ceyhun Atuf Kansu	120
Akkâğıt — Mehmed Kemal	125
Karadeniz — İlhan Berk	159

Münacaat — Turgut Uyar	163
Şiirler — Edip Cansever	165
Sevda Sözleri — Cemal Süreya	168
Serçe — Ülkü Tamer	171
Pas — Gülten Akın	176
Sevgilim Hayat — İsmet Özel	207
Berivanla — Egemen Berköz	209
Çağın Karnında Bir Zaman — Cahit Zarifoğlu	215
Elmanın Tarihi — Özdemir İnçe	220
Ferhad — Refik Durbaş	223
Türkü — Süreyya Berfe	225
Şiirler — Turgay Gönenc	227
Dağlara Benzer — Halûk Aker	273

KISA HİKÂYE

Öte Yaşama — Tahsin Yücel	89
Anası ile Kızı — Talip Apaydın	128
Ağıtsız — M. Başaran	134
Yekizinci Bebe — Bekir Yıldız	141
İbrahimin Toplum Kalkınması — Orhan Duru	178
Kaza — Ferit Edgü	187
Açıktaki Kalan Kilise — Demir Özlü	200
Ante Rosa — Sevgi Sabuncu	249
Gün Döndü — R. Tomris Uyar	256
Caluzzi — Tezer Özlü	262
İşralı — Füzûzan	267
Yıçlı — Nedim Gürsel	275

YAZARLAR

N. Ulvi Akgün 88 (Ş)
Halük Aker 273 (Ş)
Gülten Akın 176 (Ş)
S. K. Aksal 83 (Ş)
M. C. Anday 66 (Ş)
Talip Apaydın 128 (H)
Ahmed Arif 114 (Ş)

M. Başaran 134 (H)
Murat Belge 237 (E)
Süreyya Berfe 225 (Ş)
İlhan Berk 159 (Ş)
Egemen Berköz 209 (Ş)

E. Cansever 165 (Ş)

F. H. Dağlarca 63 (Ş)
H. İ. Dinamo 113 (Ş)
Mehmet Doğan 151 (E)
Refik Durbaş 223 (Ş)
Orhan Duru 178 (H)

Ferit Edgü 187 (H)
Metin Eloğlu 86 (Ş)
Sabahattin Eyuboğlu 12 (E)

Memet Fuat 5 (E)
Füruzan 267 (H)

Turgay Gönenc 227 (Ş)
Nedim Gürsel 275 (H)

Nâzım Hikmet 17 (Ş)

Rıfat Ilgaz 107 (Ş)
Cahit Irgat 87 (Ş)

Özdemir İnce 220 (Ş)

Ceyhun Atuf Kansu 120 (H)
Mehmed Kemal 125 (Ş)

Fethi Naci 228 (E)
Behçet Necatigil 77 (Ş)

İsmet Özel 207 (Ş)
Demir Özlü 200 (H)
Tezer Özlü 262 (H)

Oktay Rifat 57 (Ş)

Sevgi Sabuncu 249 (H)
Cemal Süreya 168 (Ş)

Halük Şahin 243 (E)

Ülkü Tamer 171 (Ş)

T. Uyar 146 (E), 163 (Ş)
R. Tomris Uyar 256 (H)
Nermi Uygur 33 (E)

Bekir Yıldız 141 (H)
T. Yücel 70 (E), 89 (H)

Cahit Zarifoğlu 215 (Ş)

Ş : şiir — H : hikâye — E : eleştiri, deneme

GÜN BASIMEVİ, NURUOSMANİYE, İSTANBUL
Sayfa Düzeni: M. Yasavul; Dizgi: F. Kölüksüz; Dizgi
Düzeni: S. Sel; Düzelti: F. Bengü; Baskı: S. Karagözü

TÜRK EDEBİYATI 1969

Memet Fuat'ın Seçtikleri